

Progresszív válaszok a populizmusra

Miért szavaznak az európaiak
a populista pártokra, és hogyan
válaszolhatnak erre a kihívásra
a progresszívek?

Progresszív válaszok a populizmusra

Miért szavaznak az európaiak a populista pártokra, és hogyan válaszolhatnak erre a kihívásra a progresszívek?

Kiadó:

Friedrich-Ebert-Stiftung Budapest

Fővám tér 2. – 1056 Budapest

FEPS – Foundation for European Progressive Studies

Rue Montoyer 40, 4th floor – 1000 Brüsszel

Policy Solutions

Révay utca 10 – 1065 Budapest

Partnerek: Das Progressive Zentrum, Fondation Jean-Jaurès, Fondazione Pietro Nenni, Kalevi Sorsa Foundation

A kötet eredeti címe: **Progressive Answers to Populism – Why Europeans vote for populist parties and how Progressives should respond to this challenge**

Copyright: FEPS – Friedrich-Ebert-Stiftung – Policy Solutions, 2019. június

ISBN 978-615-81071-6-7

Felelős kiadó és szerkesztő:
BOROS Tamás, Policy Solutions

Szerzők: BOROS Tamás, BOZÓKI András, Maria FREITAS, Johannes HILLJE, Chloé MORIN, Jussi PAKKASVIRTA, Ernst STETTER, Luigi TROIANI

Kutatási tanácsadó: Sophia GASTON
Fordítás: Policy Solutions, Horváth Marcell
Nyomdai előkészítés és nyomda: WellCom Stúdió

Ezen kiadvány a szerzők saját véleményét tartalmazza, mely nem feltétlenül tükrözi a Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), a Foundation for European Progressive Studies (FEPS) vagy a Policy Solutions hivatalos álláspontját. A Friedrich-Ebert-Stiftung által publikált kiadványok kereskedelmi forgalomba kizárólag a FES előzetes írásos engedélyével kerülhetnek.

Az Európai Parlament támogatásával készült kiadvány.

European Parliament

A kiadvány nem tükrözi az Európai Parlament véleményét, kizárólag a szerzők saját álláspontját.

Tartalomjegyzék

Előszó a magyar kiadáshoz BOZÓKI András	7
Előszó – Merre tovább, európai progresszívek? Ernst STETTER	15
Bevezető	19
Progresszív válaszok a populizmusra Magyarországon BOROS Tamás	23
Progresszív válaszok a populizmusra Németországban Johannes HILLJE	51
Progresszív válaszok a populizmusra Franciaországban Chloé MORIN	71
Progresszív válaszok a populizmusra Olaszországban Luigi TROIANI	99
Progresszív válaszok a populizmusra Finnországban Jussi PAKKASVIRTA	121
Konklúziók az európai progresszió számára	154
A kötet szerzői és szakértői	157

DEMOKRÁCIÁN INNEN ÉS TÚL

– A POPULISTA KIHÍVÁS

BOZÓKI András, Közép-európai Egyetem

Ami az ezredfordulón még elképzelhetetlen volt, a 2008-as gazdasági világválság után bekövetkezett: a globalizációkritikus mozgalmak korábbi kritikája beérett, és a neoliberalis gazdaságpolitika értelme globális szinten megkérdőjeleződött. A 2010-es évek leggyakrabban használt két politikai fogalma a populizmus és az illiberalizmus lett. A neoliberalizmus kritikája maga után vonta a liberalizmus kritikáját is, de ebből – néhány ország kivételével – nem a baloldal profitált, hanem a populista radikális jobboldali pártok és mozgalmak. Újra egyértelművé vált, hogy a politika nem egyszerűen a racionális közbeszéd világa, hanem olyan emberi tevékenységforma, amelyet a ráció mellett a szenvedélyek és érzelmek mozgatnak.

A második világháborút követő hatvan évet az európai béke szükségességének nemzetközi konszenzusa, a gazdasági prosperitás, a jóléti állam, valamint a szabadság és biztonság egyidejű és páratlanul gyors kiterjedése jellemezte. A kelet-közép-európai országok uniós csatlakozása megkoronázni látszott azt a folyamatot, amely az európai népek egyre szorosabb együttműködéséhez vezetett. Mindez hirtelen kérdésessé vált. Az európai jogállamiság és prosperitás legfőbb politikai garanciáját a szociáldemokraták, liberálisok és kereszténydemokraták európai

együtműködése jelentette, amely azonban hirtelen technikai, hivatali, „lélek nélküli” ügyintézésként jelent meg az uniós országok állampolgárai számára. A kiüresedett politika helyébe a populisták kínáltak alternatívát, akik a demokrácia visszaállítását, az európai térség újrapolitizálását ígérték a választók számára. De az „újrapolitizálás” nem a jövőbe, hanem a múltba nézett, és a múltban keletkezett, meglévő sérelmeket akarta orvosolni. A racionálisan megvitatható értékek és ideológiák helyébe az identitáspolitika lépett.

Történetileg a populizmus és a progresszizmus Amerikában nem állt távol egymástól, ahol a radikális populista követeléseket a F. D. Rooseveltnévhez is kötődő progresszizmus szelídítette meg és építette be a demokratikus intézményrendszer keretei közé az 1930-as években. Ám az ezredfordulót követően a populista politikai diskurzus nemcsak megtámadta a liberális demokrácia intézményrendszerét, hanem képviselői egyre több országban kerültek hatalomra. Úgy tűnt, hogy a populizmus lett az antielitista és anti-liberális új korszellem hívószava. A mai populizmus annyiban számít újnak, hogy a társadalmi identitásra építve olyan közel került a politikai centrumhoz, mint soha korábban az Európai Unió történetében.

A populista diskurzus ereje a centrista politikusok egy részét is arra kényszerítette, hogy átvegyék ezt a beszédmódot. Az internetes kommunikáció világában, ahol az üzenetek gyorsak és rövidek, egyre inkább úgy tűnik, hogy a populizmus nem deviancia, hanem egyenesen a megváltozóban lévő demokrácia nyelve. Szinte mindenki populista lett, aki meg akarta értetni magát a tömegtársadalom tagjaival. Az osztályhatárok eltűnésével, az állami szerepvállalás csökkenésével, a magántőke befolyása és a társadalmi egyenlőtlenségek látványos növekedésével felértékelődött a biztonság és a közösséghez tartozás vágya. A populisták a többség nevében kezdtek el beszélni, amelyet

azonban homogénnek képzeltek, és amely többséget sokszor a bőrszín, a nyelv, a szexuális vagy etnikai hovatartozás alapján definiálták. Ez a többség már nem a sokszínű kisebbségek sokaságából állt össze, hanem egyetlen, etnikai „nemzettest” érdekeinek abszolutizálásából. E beszédmódban a politikai közösség helyébe a kulturális közösség lépett.

A másik újdonság az lett, hogy a populisták megtanultak kormányozni – vagy legalábbis hatalmon maradni. Régen a politikatudósok könnyű szívvel állíthatták a populistákról, hogy csak addig hangosak, amíg ellenzékben vannak. Ha majd kormányra kerülnek, el fogják felejtetni populista szólamaikat, mert kötni fogja őket a kormányzati felelősség. Nos, úgy tűnik, mintha éppen ez a felelősség tűnt volna el. Több országban, de elsősorban Magyarországon, a közpolitikai célok – ha vannak – látványosan és egyértelműen alárendelődnek az újraválasztás, a hatalmon maradás követelményének. A népszerűség utáni hajszája alternatív valóságot teremt, amelyben a kormánypárt követői élnek, s amely ellentétben áll az állami propagandán kívül eső valósággal. A populisták azáltal tudnak hatalmon maradni, hogy elmosás, viszonylagossá teszik a valódi és hamis hírek közötti határvonalat, morálisan megkérdőjelezzik a vezér személyén kívül eső politikai szféra integritását, amellyel céljuk az ellenzék lejáratása. Az sem baj, ha a kormányzás korrupt vagy hiteltelen, mert a karizmatikus vezért így is milliók követik és az ellenzék nem nyújt alternatívát. A civil társadalom horizontális szolidaritás-közösségeinek megfélemlítésével a populista erők épp az ellenzéki alternatíva kiformalódásának lehetőségét szűkítik be.

Természetesen nem minden populista illiberális, és nem minden illiberális populista, de a gyakorlatban e kettő sokszor összefonódik, erős affinitás mutatkozik köztük. A liberális demokráciába vetett hit megingását több földindulásszerű politikai változás

jelezte az elmúlt évtizedben. 2016-ban az Egyesült Királyság polgárai egy népszavazáson az EU-ból való kilépést támogatták, míg az Egyesült Államokban Donald Trumpot, az amerikai elnöki hagyományoktól eltérő karakterű populista politikust választották elnökké. Erős demokráciák elviselik a populista vezetőket, de a törékeny rendszerek lehetőséget nyújtanak a kezdetben populista vezetők számára, hogy autokratákká, sőt diktátorokká váljanak. Ennek bizonyítására elég csak a kelet-európai országok egy részére pillantani: az orosz „illiberális” Putyinból és a török Erdoganból cári és szultáni allűröket felvevő, egyeduralomra szert tevő, autoriter vezetők lettek.

Azok az országok, amelyekre korábban populista demokráciaként tekintettek, eltérő utat jártak be. Volt, amelyik megmaradt a demokrácia keretei között (Görögország), de akadt olyan is (Magyarország), amely autokratikus irányba fordult és ahol így hibrid rezsim jött létre. Vannak országok, ahol a populizmus demokratikus keretek között érvényesül és vannak olyanok, ahol már nem egyszerűen populista kormányzásról, hanem anti-demokratikus rendszerről van szó. E kettőt azért sem érdemes összekeverni, mert az ellenük való küzdelem eltérő stratégiát kíván a progresszív erők részéről.

E kötet szerzői pontos válaszokat adnak arra, hogy a progresszív erőknek milyen eszközökkel érdemes megküzdeniük a populista pártokkal, mozgalmakkal szemben a demokrácia keretei között. E harc eszközei közé tartozik az elvándorolt választói célcsoportok visszahódítása, a kommunikációs újítások, az új politikai narratíva kidolgozása, a populista tematika szelektív elutasítása, illetve újrafogalmazása a progresszív gondolkodás keretei között. A virtuális közösségek buborékjaiban élő embereket meg kell tudni szólítani, ezért rendkívül fontos a mindennapos, offline, helyi közösségépítő munka, az „ajtótól ajtóig” folytatandó köz-

téri aktivitás – amelyeket nemcsak kampányidőszakban és nem elsősorban pártpolitikai, hanem lokális, közéleti ügyekben kell alkalmazni. A progresszív erők szellemileg elfáradtak az elmúlt évtizedekben, és ez vezetett oda, hogy egyes sikeres periódusok után nem voltak képesek megújulni. A gazdasági világválság nemcsak a neoliberalizmust értékelte le, de a korábban népszerű szociálliberalizmus is veszített vonzásából. A progresszív politika megújulása nem képzelhető el az állampolgárokat mozgásban tartó várakozások és félelmek artikulálása és a rájuk adandó politikai válaszok nélkül – legyen szó klímaváltozásról, identitás-kérdésekről, ki- és bevándorlásról, mélyülő társadalmi egyenlőtlenségekről, a lakáskérdésről, az egészségügyi és oktatási problémákon át az emberek megnövekedett biztonságigényéről.

Az amerikai és nyugat-európai politika jelenkori állása azt mutatja, hogy ez a küzdelem sikerrel megvívható. A 2019 májusi európai parlamenti választások eredménye azt jelzi, hogy a hagyományos jóléti konszenzust és régi stabilitást megtestesítő szociáldemokrata és kereszténydemokrata pártok visszaesése folytatódott, de még mindig ez a két pártcsalád a legerősebb az Európai Parlamentben. Még akkor is, ha ma már rászorul a zöldekkel és/vagy liberálisokkal való alkalmi együttműködése. A kétpárti parlament a múlté, az európai politika sokkal kiegyensúlyozottabb – de továbbra sem szélsőséges – lett. Mindez nemcsak új kihívást, hanem új lehetőséget is jelent a progresszív pártok számára, mert a megújulás csak a riválisokkal való versengésben és együttműködésben képzelhető el.

Más viszont a helyzet azonban olyan országokban, ahol a populizmus nem csupán „színfolt” a demokrácián belül, hanem a demokratikus jogállam lerombolásának kísérő jelensége. Az „illiberális demokráciának” nevezett rendszer önellentmondás, mert a jelző ellentmond a jelzett szónak. A fogalom európai

elterjedése a szellemi restség jele és a képmutató antiliberális politika sikere. Az „illiberális demokrácia” nem demokrácia – ha van ilyen jellegű berendezkedés, azt nem a demokráciák, hanem a hibrid rendszerek körében kell keresni. A hibrid rezsimek nem demokráciák, és súlyos tévedés úgy tenni, mintha a demokrácia még fennállna ezekben az országokban. Illiberális, antidemokratikus rendszerekben a fő probléma már nem a populizmus előretörése, hanem a demokrácia hiánya. Az autoriter vezetők egyre kevésbé populisták, mert egyre kevésbé függenek a népakartól. Aki még ilyenkor is populizmusról beszél, valójában egybe-mossa a demokratikus és antidemokratikus rendszereket, ami súlyos elemzői hiba.

Mi történik a hibrid rezsimekben, hogyan megy végbe a jogállam lerombolása? A hatalomra kerülő párt vezetője démonizálja és diszkriminálja az ellenzékét, vagyis úgy tesz, mintha az ellenzék ellenség lenne. Az új hatalom képviselői csökkentik a bírói függetlenséget, ellenőrzés alá vonják a közmédiát, korlátozzák a szólásszabadságot és az internet szabadságát. Az ilyen rendszerek nem egyszerűen populisták, hanem effektíve leigázzák a civil társadalmat, vegzálják és/vagy elüldözik a nem kormányzati szervezeteket: az NGO-kat, az egyetemeket, a tudományos akadémiát, a think tankeket, a független színházakat és autonóm közösségeket. Megfélemlítik, megszarolják vagy államilag korrumpálják az üzleti élet szereplőit. Ezt követően a piacgazdaságot a haverok kapitalizmusává alakítják át. Közvetlen politikai irányítás alá vonják az államigazgatást, a biztonsági szerveket és a fegyveres testületeket. Állami szervek (számvevőszék, adóhivatal, ügyészség) folyamatos fenyegetése alatt tartják az ellenzéki pártokat, meghamisítják vagy egyoldalúan alkalmazzák a választási szabályokat, közvetlenül ellenőrzik a választási bizottságok munkáját. Habár a rezsimnek szüksége van a „demokratikus legitimitáció” látszatára, válsághelyzetekben a vezetők nem

haboznak paramilitáris csoportokat bevetni a tüntetők ellen. A perszifikált és központosított uralom, a hierarchikus vezetés, a maffiaállam, a hagyományos mentalitásokat fölerősítő permanens propaganda és a cselédsorban tartott, feudális jellegű struktúrákban létező társadalom már nem egyszerűen „populizmus”, hanem új rendszer, amely búcsút vett a demokráciától.

Egy ilyen autokratikussá váló rendszerben a progresszíveknek nem csupán nyitott értékrendet, mindennapi közösség-szervező munkát és alternatív narratívát kell felmutatniuk, hanem törekedniük kell a széles, demokratikus együttműködés kiépítésére az ellenzéki pártokkal és mozgalmakkal. Itt már nem lehet csupán a képviseleti demokrácia intézményrendszerében bízni, hanem működő munkamegosztást kell létrehozni a parlamenten kívüli és belüli ellenzéki erők között. Csak akkor szerezhető vissza a társadalmi bizalom az ellenzéki (és köztük a progresszív) erők számára, ha ez az ellenzéki munkamegosztás megbízhatóan működik.

Ez a könyv erre is számos javaslatot tesz, fogódzókat kínál. Elgondolkodtatja az olvasót azzal kapcsolatban is, hogy nem elég egy autokratikus rendszertől megszabadulni, elképzeléssel kell rendelkezni arról is, hogy milyen legyen az „új kezdet” után felépülő demokratikus társadalom.

Budapest, 2019. június 10.

ELŐSZÓ – MERRE TOVÁBB, EURÓPAI PROGRESSZÍVEK?

Ernst STETTER, Foundation for European Progressive Studies

Az elmúlt öt év választási eredményei nyilvánvalóan jelzik a progresszívek számára, hogy változtatniuk kell gondolkodásmódjukon, és nem állhatnak elő ugyanazokkal a megszokott, konvencionális megoldásokkal, azt remélve, hogy a politikai mérleg nyelve majd újra feléjük billen, és automatikusan kormányzati pozícióba emeli őket.

Az állampolgárok már nem a baloldal és a jobboldal között választanak, hanem a demokratikus és az antidemokratikus rendszerek között. A korábbi politikai közép összezsugorodott és azok a pártok, amelyek régebben a politikai spektrum szélén helyezkedtek el, most beszorítják a tradicionális pártokat a sokat kritizált „mainstream” pozíciójába. Ebben a közegben a progresszív pártok lassan teret veszítenek, és a 2019-es év, az európai parlamenti választások éve sem tűnik úgy, hogy kedvezne ezeknek az erőknek. Jelenleg a szociáldemokrata pártok nem tűnnek a konzervatívok vagy a populisták hiteles alternatívájának, melyet jól mutat, hogy ezek a politikai ellenfelek több európai uniós tagállamban is jelentősen előretörték a progresszívekhez képest.

Mindezek tükrében, valamint azon politikai trendek vizsgálatára építve, amelyeket az FEPS és a Policy Solutions gyűjtött össze a „Populism Tracker” elnevezésű internetes portáljukon, döntöttünk úgy, hogy itt az ideje, hogy használható ellenstratégiákat kínáljunk a progresszív gondolkodásúak számára. Mindezt annak érdekében, hogy meg tudjanak birkózni a populistákkal és a populisták által kínált leegyszerűsítő válaszokkal.

Németországtól Finnorszáig, Olaszországtól Magyarorszáig és Franciaorszáig, a FEPS és a Policy Solutions egy több elemből álló, több partnert összefogó kutatási projektet indított el, amely az egyes országokban a nemzeti populista pártok és politikusok által adott kihívásokat vizsgálja, miközben progresszív, a fontos társadalmi kérdésekre valódi választ kínáló, európai ellennarratívákat javasol.

Hálás vagyok a FEPS partnereinek és az általuk delegált szakértőknek, akik összefogtak annak érdekében, hogy ez a kutatás létrejöhessen. Ugyancsak hálás vagyok annak a két embernek is, akik a fő hajtóerejét képezték ennek a nagyon tartalmas, fókusz-csoportos vizsgálatokon alapuló tanulmány elkészítésének, Maria Freitasnak, a FEPS senior szakpolitikai tanácsadójának és Boros Tamásnak, a Policy Solutions stratégiai igazgatójának. Biztos vagyok benne, hogy ez a könyv a jelenlegi társadalmi és politikai dinamikák mélyebb megértéséhez vezet majd és hasznos inspirációként szolgál a nemzeti és európai szintű politikusaink számára – emlékeztetve őket arra, hogy a progresszívek a társadalom és a közjó érdekében igenis képesek lehetnek erőre kapni és visszaszerezni a többséget a párbeszéd helyett a demagógiára és a félelemre építő erőktől.

BEVEZETŐ

A növekvő társadalmi egyenlőtlenségek, a gazdasági, társadalmi és technológiai változások felgyorsulása, a szociáldemokrata pártok szavazói csoportjainak átalakulása, és számos más globális trend eredményeképpen a liberális demokráciák egyre nagyobb részét kormányozhatják populisták. Az Európai Unióban a biztos választók közel egynegyede szavazna olyan populistára, amelyik a politikáját külső ellenségekre alapozza, nem fogadja el a politikai pluralizmust, szembe állítja a „népet” az elittel és a szakértőkkel, és alapvetően illiberális fordulatot készít elő az országában.

Többek közt Magyarországon és Olaszországban már jelenleg is populisták kormányoznak, de Franciaországtól Hollandiáig számos meghatározó nyugati államban kerülhetnek a populisták vezető szerepbe a következő években. Ezen szereplők a demokrácia egyfajta „radikális” felfogása alapján a társadalmi többség nevében próbálnak korlátozások nélküli kormányzást megvalósítani, és így szisztematikusan gyengítik a kisebbség védelmét jelentő intézményi garanciákat. A többség álláspontjával szembe helyezkedő emberi jogi védelmet „demokráciaellenesnek”, ezen jogok védelméért küzdő szervezeteket „idegen hatalmak ügynökeinek” címkézik. Ha Lengyelország, Olaszország és Magyarország után Európa más meghatározó országai élére is illiberális, populisták kerülnek, akkor globális szinten is komoly visszarendező- és indulhat el a progresszív értékek területén.

A populizmus erősödésének veszélyeire már számtalan tanulmány figyelmeztetett, és az elmúlt években megszorodtak az olyan kutatások is, melyek azon társadalmi csoportok igényeit,

félelmeit, érzéseit elemzik, akik fogékonyak a populista pártok retorikájára. Ugyanakkor, a mai napig nem született olyan átfogó kézikönyv, mely felhasználva a populizmusról létező akadémiai és gyakorlati tudást javaslatot tesz arra, hogy pontosan milyen ellen-narratívát tudnának hatékonyan használni mindazon szereplők, akik fel akarnak lépni a populizmus ellen.

Ezen kötetünk célja, hogy ilyen hatékony, működő ellennarratívákra tegyen gyakorlati, megoldásorientált, pozitív javaslatokat. Azt reméljük, hogy a könyvben vázolt progresszív javaslatok a társadalom nagyobb része számára bizonyulnak majd vonzóknak, mint a gyűlöleten alapuló populizmus. Hisszük azt is, hogy ezek a javaslatok segítenek abban is, hogy a progresszívek a jelenleginél jobb megoldásokat kínáljanak a populizmusra fogékony állampolgárok gondjaira, félelmeire, problémáira.

A kutatásunk során – annak érdekében, hogy még alaposabb tudással rendelkezünk a populista pártokra szavazó állampolgárok motivációjáról – öt európai országban végeztünk fókusz-csoportos kutatást: Franciaországban (a „Nemzeti Gyűlés” és az „Engedetlen Franciaország” szavazói körében), Finnországban (a „Finnek Pártja” szavazói körében), Németországban (az „Alternatíva Németorszáéért” szavazói körében), Magyarországon (a Fidesz és a Jobbik szavazói körében) és Olaszországban (az „5 Csillag Mozgalom” és a „Liga” szavazói körében). A fókusz-csoportos kutatás eredményei segítettek nekünk, hogy nemzeti szintű és európai szintű javaslatokat fogalmazzunk meg – olyan javaslatokat, melyek vonzóbbak lehetnek a választók számára, mint az illiberalizmus, az izolacionizmus, a xenofóbia vagy a kisebbségi jogok eltiprása.

Bízunk benne, hogy kötetünk hasznosnak és érdekesnek bizonyul a progresszív értékek követőinek Európa-szerte.

PROGRESSZÍV VÁLASZOK A POPULIZMUSRA MAGYARORSZÁGON

BOROS Tamás, Policy Solutions

65 százalék. 2019-ben a biztos szavazó magyar állampolgárok ekkora aránya választana egy populistát egy következő parlamenti választáson. Ezzel az aránnyal Magyarország minden más uniós országot megelőz a populisták képzeletbeli népszerűségi versenyében, hiszen a ranglista második helyén lévő Olaszországban „csupán” 57 százaléka van a Liga (régábbi nevén Északi Liga) és az 5 Csillag Mozgalom koalíciójának. A populizmus ilyen mértékű támogatottságára biztosan nem lehet magyarázat az, hogy egész Európában népszerűek a populisták, hogy most éljük a „populizmus korát” vagy hogy a magyar populisták – köztük Orbán Viktor – annyival tehetségesebbek, mint nyugat-európai társaik. Ezek az állítások igazak, de csak részben magyarázzák a magyar politikai helyzetet. Magyarországon 2010 tavasza óta két országgyűlési választást, két önkormányzati választást és két európai parlamenti választást nyert meg elsősorban a populisták, a Fidesz, és mindeközben az ország legnagyobb ellenzéki pártja a korábban populisták-szélsőjobboldali (azóta részben irányt váltott) Jobbik lett. A populizmus magyarországi helyzete egy globális trend része, de mégis annak egy extrém változata. A magyar helyzet mindenképpen speciális.

Az alábbi tanulmány célja, hogy progresszív javaslatokat vázoljon fel a jelenlegi populistákra szavazók megszólítására, bemu-

tassa, hogy milyen alternatívák lehetnek működőképesek a populizmus visszaszorítására. A speciális magyarországi populizmusra adható progresszív válaszok kidolgozásához legalább három – egymással részben összefüggő – kérdést kell először röviden megvizsgálnunk:

- Hogyan jött létre és milyen az a politikai rendszer, amelyben ilyen erősek a populista pártok?
- Kik is ennek a rendszernek a politikai szereplői?
- Milyen motivációk, értékeik és problémáik vannak azoknak a szavazóknak, akik a populista pártokra szavaznak?

Ezen kérdések áttekintése után tudunk megfogalmazni javaslatokat, figyelembe véve, hogy a lehetséges ellenstratégiáknak csak egy része működhet más európai országokban, többségük kifejezetten a magyar helyzetre reflektál.

A politikai rendszer

Magyarországon 2010-re számos politikai-gazdasági-kulturális-történelmi tényező együttállása teljes mértékben felforgatta a korábbi, kvázi kétpártrendszert, melyben egy balközép-progresszív Magyar Szocialista Párt (MSZP) és egy jobboldali-konzervatív Fidesz váltotta egymást a hatalomban. 2010-re azonban összeomlott a magyar gazdaság (2009-ben 6,6 százalékkal csökkent a GDP, 10,5 százalékra nőtt a munkanélküliség, a GDP 78 százalékára az államadósság), újabb és újabb megszorítócsomagok léptek életbe, a lakosság 84 százaléka szerint rossz irányba tar-

tott az ország, nőttek a társadalmi konfliktusok, és a magyarok túlnyomó többsége csalódott a kommunizmust követő rendszerváltásban és az azt képviselő politikai-gazdasági elitben – a lakosság 62 százaléka szerint a demokratikus váltást *megelőző* kommunista Kádár-rendszer volt az ország fénykora¹. A gazdasági-társadalmi krízis megrázta a politikai rendszert is: a baloldali és liberális kormányzópártok néhány év alatt elvesztettek 1,6 millió szavazót. Szinte a semmiből felépült egy 850 ezer fős támogatottságú szélsőjobboldali párt, a Jobbik, egy globalizációkritikus, rendszerellenes zöldpárt, az LMP, és soha nem látott számú szavazatot kapott a baloldali-liberális politikai irány legfőbb ellenfele, az Orbán Viktor vezette Fidesz-KDNP. Összességében a 2010-es választásokon – a kormánypárt kivételével – minden ellenzéki erő már a teljes rendszerrel (és nem csak a kormánypártok politikai programjával) szemben határozta meg magát, mindegyik jelentősebb párt a rendszer (és nem csak a kormány) leváltását szorgalmazta. Abszurd módon az egyetlen jelentős mainstream erő Magyarországon a Magyar Szocialista Párt maradt. Mindenki más rendszerellenes volt.

A 2010-es évek tehát több szempontból is laboratóriumi körülményeket teremtett a populizmus megerősödése számára. A gazdasági válság miatt nőttek a társadalmi különbségek, erősödött a középosztály gazdasági lecsúszása, az eladósodás miatt tízezerrel veszítették el a családok a lakásaikat, megnövekedtek a roma és nem roma magyarok közötti társadalmi konfliktusok. A lakosság úgy érezte, hogy az állam, a kormány nem védte meg őket a globalizáció hatásaitól, a válságtól, a lecsúszástól, miközben havi szinten robbantak ki újabb és újabb korrupciós ügyei az elitnek. A pártrendszer összeomlásával, a kvázi kétpártrendszer

1 Forrás: *Medián*, 2008, <http://www.origo.hu/itthon/20130527-en-szeretem-kadart-o-a-magyarok-nagy-jotevoje.html>

egyik szereplőjének (a Magyar Szocialista Pártnak) a meggyengülésével lehetősége lett a konzervatív Fidesznek a korábbi egyensúlyi helyzetből kilöknie a magyar politikát, és a „nép” egyetlen valódi képviselőjének beállítania magát. És bár a hatalomra kerülő Fidesznek – például a holland populista Geert Wilders Szabadságpártjával ellentétben – volt tagsága és pártszervezete, a gyakorlatban nem hagyományos pártként működött, hanem egy végletekig centralizált, egyetlen személy (Orbán Viktor) köré épített kampánygépezetként.

Mindezek a körülmények lehetővé tették, hogy a 2010-es országgyűlési választások után csupán két hónappal már meg is hirdethesse az új Orbán-kormány a „*Nemzeti Együttműködés Nyilatkozatát*” (lényegében a kormány kiáltványát egy új társadalmi szerződésről), amely – a neve ellenére – nem a társadalmi békéről, hanem a magyarországi pluralizmus felszámolásáról szólt. A Fidesz-kormány a saját győzelmét egy új politikai rendszerre adott felhatalmazásnak tekintette („*az áprilisi választásokon új társadalmi szerződés született, amellyel a magyarok egy új rendszer, a Nemzeti Együttműködés Rendszerének megalapításáról döntöttek*”²), és ennek megfelelően épített ki egy olyan szisztémát, mely a gazdaság, a média, a politika, a tudományok területén a minimálisra szűkítette a Fidesztől eltérő véleményű szervezetek és emberek lehetőségeit, és a „*forradalmi felhatalmazásra*”³ hivatkozva egyedül a kormánypártot tekintette a nép kizárólagos képviselőjének.

2 A *Nemzeti Együttműködés Nyilatkozata*, 2010, <http://www.nefmi.gov.hu/political-declaration>

3 Forrás: *Orbán Viktor beszéde az Országgyűlésben*, 2010, <http://2010-2014.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-magyar-orzaggyules-alakulo-ulesen-2010-majus-14>

A 2010-től kialakított politikai rendszer sok tekintetben egy irányított demokráciára hasonlít, melyben a teljes államigazgatás, a kormányt ellenőrző szervek és a média jelentős része mind valójában a Fidesz politikai céljainak van alárendelve. Azaz a Fidesz a demokratikus eszközöket a demokrácia és a pluralizmus fenntartása helyett a kormánypárt hatalmának a fenntartására és az állampolgárok manipulációjára használja. Eközben – bár számos ellenzéki párt létezik és működik – a kormánypárt pont addig engedi megerősödni az ellenzéki pártokat, ameddig nem jelentenek valódi veszélyt a hatalmára, és figyel arra, hogy ezen pártok közötti erőviszonyok kiegyensúlyozottak legyenek, azaz a kormányellenes szavazatok megoszoljanak a baloldali Szocialisták és a Jobbik között (ezt nevezik a „centrális erőter rendszerének”, amelyben a Fidesztől ideológiailag balra és jobbra is vannak kisebb pártok, de a politika centrumát a Fidesz uralja). A kormánypárt a Számvevőszéktől az Ügyészségen át a Nemzeti Választási Irodáig számos „független” intézményt használ szükség esetén az ellenzéki pártok megbüntetésére, munkájuknak megnehezítésére. A magyar kormány évente több tíz milliárd forintot költ egyoldalú politikai propagandára, így jelentős versenyelőnye van a Fidesznek más pártokhoz képest a szavazók értékrendjének befolyásolása tekintetében. Mindez alapján nem meglepő, hogy a magyarok 49 százaléka szerint az Orbán-kormány demokratikus választási körülmények között immár nem leváltható.⁴

Jogosan merül fel ezek után a kérdés, hogy a populista pártok támogatottsága ugyanilyen magas lenne-e Magyarországon egy valóban demokratikus, plurális rendszerben, és összehasonlít-

4 Bíró-Nagy András – Laki Gergely: *Demokrácia és a magyar társadalom*, FES-Policy Solutions, 2018, https://www.policysolutions.hu/userfiles/elemzes/290/policy_solutions_demokracia_es_a_magyar_tarsadalom.pdf

ható-e egyáltalán ez a támogatottsági adat olyan országok adataival, ahol mind a média, mind a politikai verseny valóban szabad – például Hollandiával vagy akár Ausztriával. Amikor tehát a populizmus magyarországi helyzetét és a lehetséges progresszív választásokat vizsgáljuk, akkor minden adatot, stratégiát, szakpolitikai vagy kommunikációs javaslatot annak tükrében kell értelmezni, hogy Magyarországon immár nem állnak fenn a liberális, plurális demokrácia körülményei.

Populista pártok

A magyar politikai palettán hat jelentősebb párt/pártszövetség található, a Fidesz-KDNP, a Jobbik, a Magyar Szocialista Párt–Párbeszéd, a Demokratikus Koalíció (DK), a Lehet Más a Politika (LMP) és a Momentum, melyek közül a szakirodalom a Fideszt és a Jobbikot tekinti populistának.

1. táblázat – Jelentősebb magyar pártok választási eredménye
(Országgyűlési választások, hazai eredmények, 2006–2018, pártlistákra leadott szavazatok, %)

	2006	2010	2014	2018
Fidesz	42,03%	52,73%	43,55%	47,36%
MSZP	43,21%	19,30%	26,21% (a DK-val, az Együttel, a Párbeszéddel és az MLP-vel közösen)	12,37% (a Párbeszéddel közösen)
Jobbik	–	16,67%	20,69%	19,80%
LMP	–	7,48%	5,47%	7,31%
DK	–	–	–	5,58%

Korábban a szakirodalom egyedül a **Jobbikot** tartotta populista-szélsőjobboldali pártnak⁵, a 2009-ben megerősödött mozgalom a cigány kisebbség elleni fekete egyenruhás felvonulásaiival, a „cigánybűnözés” kifejezés meghonosításával, Hitlert-éltető náci honlapok üzemeltetésével vált ismertté. A párt ebben az időszakában szélsőséges volt, de populista nem, hiszen nem – vagy csak ritkán – beszélt a *magyar nép* és az elit konfliktusáról, nem volt központi témája a pluralizmus tagadása, nem tartotta magát a magyarság kizárólagos képviselőjének. Később került csak be a párt fogalomtárába a „politikusbűnözés” és az elitellenesség, egyfajta kiegészítő témaként. Összeségében tehát a Jobbik inkább szélsőjobboldali/radikális párt volt,⁶ mely csak időnként egészítette ki alaptémáit populista retorikával. 2014-et követően azonban a Jobbik tudatosan elindított egy „néppártosodási” folyamatot, melynek célja az volt, hogy mérsékelt jobboldali párttá alakuljon és ezáltal növelje a 15-20 százalékos tartományban befagyott népszerűségét. A párt tehát nem a demokratikus rendszert akarta átalakítani, megdönteni, hanem annak szabályait betartva akart hatalomra kerülni. A néppártosodási stratégia mögött azonban kényszer is volt: 2010 és 2014 között a Fidesz rendre átvette a Jobbik népszerű témáit és kormányon megvalósította azokat⁷, így egyszerűen kifogta a szelet a radikálisok vitorlájából. Ahogy vált a Fidesz egyre populistábbá és nacionalistábbá, úgy kényszerült a Jobbik egyre mérsékeltebbé válni.

5 Lásd: C. Mudde: *The Populist Radical Right*, Routledge, 2016

S. Gherghina, S. Mişcoiu and S. Soare (eds): *Contemporary Populism: A Controversial Concept and Its Diverse Forms*, Cambridge Scholars Publishing, 2013

R. Wodak, B. Mral and M. KhosraviNik (eds): *Right-wing Populism in Europe*, Bloomsbury, 2013

J. S. Murrer: *The Rise of Jobbik, Populism, and the Symbolic Politics of Illiberalism in Contemporary Hungary*, The Polish Quarterly of International Affairs, 2015, no. 2

6 D. Róna: *A Jobbik-jelenség*, Könyv&Kávé, 2016

7 A. Bíró-Nagy és T. Boros: *Jobbik going mainstream. Strategy shift of the far-right in Hungary*, In: Jamin, Jerome (ed.): *L'extreme droite en Europe*. Bruylant, 2016

2019-ben a Jobbik lényegében már semmilyen elemében nem tekinthető populistának. Nem elitellenes, nem EU-ellenes, nem tartja magát a nép kizárólagos képviselőjének, nem építi politikáját antagonisztikus és szimbolikus háborúkra, sőt a korábban megkérdőjelezhetetlen egyszemélyes vezető, Vona Gábor is lemondott a párttitzségeiről és jelenleg – egy erős alelnöki tisztség bevezetésével – kvázi kettős elnökség vezeti a pártot. Sőt, a Jobbik 2018-as választási programjának első, kiemelt fejezete Magyarország demokratikus fordulatának fontosságáról szolt, melyben a liberális demokrácia minden sarokkövének megerősítését ígérték választási győzelmük esetén („természetesen” a liberális szó nem szerepelt a programban).⁸ Ugyanakkor a párt vezetői és emblematis politikusai között továbbra is korábbi szkinhedek és antiszemita beszédjeikről híressé vált politikusok vannak.

A Jobbik tehát személyi állományában továbbra is szélsőjobb-oldali, de politikájában már távolról sem az. A párt populista politikát az utóbbi években egyáltalán nem folytatott, így – ha ez nem változik a következő időszakban sem – érdemes lesz a Jobbik ideológiai besorolását a szakirodalomban felülvizsgálni és nem tekinteni rá populista erőként.

Ahogy a Jobbik mérséklődött, úgy radikalizálódott egyes témákban a **Fidesz**. 2010 előtt egy kombattáns stílusú konzervatív párt volt, erős egyszemélyes vezetéssel. A Fidesz ebben az időszakban nem volt sem populista, sem szélsőséges. A 2010-es kormányra kerülést követően azonban jelentősen megváltozott a párt kommunikációja. Az első években populista retorikára építve harcot hirdetett az IMF és a multinacionális cégek ellen, majd erőtel-

⁸ Forrás: Magyar szívvel, józan ésszel, tiszta kézzel (a Jobbik hivatalos párt-programja): <https://www.jobbik.hu/magyar-szivvel-jozan-esszel-tiszta-kezze>

jes kampányt indított a „brüsszeli elit” ellen. A „magyar nép harca a korrupst nemzetközi elit ellen” hangulatú kommunikáció egyszerre elégítette ki a nacionalista, a globalizációkritikus és a megszorításellenes szavazókat. Mindez azonban szárnypróbálgatás volt a migránsválságot követő időszak politikájához képest. 2015-től a Fidesz kommunikációjának központi elemévé vált, hogy Európában egy civilizációs háború folyik a zsidó-keresztény „őslakosok” és a muzulmán bevándorlók között. Ebben a harcban Orbán Viktor szerint „*az etnikai homogenitást meg kell őrizni*”, mert „*a túl nagy keveredés bajjal jár*”.⁹ A migránsellenes retorikát a miniszterelnök összeköti a nacionalizmussal „*[...] el akarják venni az országunkat [...] hogy néhány évtized alatt önként adjuk át másoknak, idegeneknek, akik nem tisztelik a törvényeinket, a kultúránkat. Azt akarják, hogy mostantól ne mi, és a leszármazottjaink éljenek itt, hanem valaki mások*”¹⁰), és az elitellenes populizmussal „*[...] az emberek véleményével szemben Brüsszelben ma kialakult egy szövetség. Ebben a szövetségben a brüsszeli bürokraták és azok elitje vesz részt, valamint az a rendszer, amit Soros-birodalomnak lehet nevezni. Ez egy szövetség, amely az európai emberek ellenében jött létre, s be kell látnunk, hogy ma Soros György a saját birodalmának az érdekeit könnyebben érvényesíti Brüsszelben, mint Washingtonban vagy Tel-Avivban [...]*”¹¹).

A Fidesz politikai célja explicit módon többször elhangzott Orbán Viktor miniszterelnök beszédjeiben: Magyarországot és

9 Lásd: HVG.hu, 2017, http://hvg.hu/gazdasag/20170228_Orban_a_tul_nagy_keveredes_bajjal_jar

10 Lásd: HVG.hu, 2018, http://hvg.hu/itthon/20180315_Orban_fenyegetozott_es_nemzetkozi_birodalmakrol_beszelt_a_Kossuth_teren

11 Lásd: ATV.hu, 2017, <http://www.atv.hu/belfold/20171112-orban-mar-a-nyugatot-a-globalis-elitet-akarja-legyozni/hirkereso>

Európát „migránsmentes övezetnek”¹² akarja fenntartani, vissza akarja adni „Európa népeinek a saját nemzeti életük irányítását a gazdasági elittel összefonódott európai bürokratáktól”, vissza akarja hozni „a régi, multikulturalizmus előtti, nagyszerű Európát”.¹³ Eközben Magyarországon a Fidesz az előző fejezetben röviden vázolt illiberális demokrácia (melyet Orbán újabban kereszténydemokráciának hív) kialakításán dolgozik, míg a belső földre szánt legfontosabb pozitív politikai üzenete a családok támogatása és erősítése.

Fontos látni, hogy az összeesküvés-elméletekre építő, populista és migránsellenes retorika tankönyvi példái ellenére Orbán igazi réalpolitikus. Az elmúlt években az IMF-, EU-, multi-, Soros-, migránsellenes kommunikáció leple alatt erőteljes forráskivonások történtek a szociális szférából, így lényegében több – álcázott – megszorítócsomaggal helyreállt a költségvetési egyensúly, csökkent az államadósság, valamint az uniós források és a multinacionális cégeknek adott adókedvezmények és egyedülállóan alacsony adókulcsok révén Európa egyik leggyorsabban fejlődő gazdasága lett a magyar. Azaz a multiellenes, elitellenes, EU-ellenes, megszorításellenes retorika mögött a legtöbb esetben multibarát, elit- (felsőközéposztály-) barát, EU-s forrásokra építő, neoliberális-jobboldali szakpolitikák találhatók. Más populista pártokkal ellentétben a Fidesz az európai szinten is sokszor mást mond, mint amit tesz, jól mutatja ezt, hogy az utóbbi években az voksolások 94 százalékában a Fidesz EP-frakciója úgy szavazott, ahogy a jobbközép Európai Néppárti frakció, miköz-

12 Lásd: Hirado.hu, 2017, <https://www.hirado.hu/2017/10/23/orban-mi-magyarok-a-szabadsag-nepe-vagyunk/>

13 Lásd: Kormany.hu, 2017, <http://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszede-kommunikaciok-interjuk/orban-viktor-unnepi-beszede-az-1956-evi-forradalom-es-szabadsagharc-61-evfordulojan>

ben a párt a brüsszeli döntéshozók legádázabb ellenfelének mutatja magát.¹⁴ Mindez azonban nem vonatkozik a menekültkérdés szakpolitikai kezelésére, ezen a területen a Fidesz valóban gyökeresen eltér a nyugat-európai megoldásoktól és számos szakpolitikai, büntetőjogi, adóztatási eszközt felhasznál a bevándorlók (és az azokat támogatók) távoltartására.

Szavazói attitűdök

A populizmusra adható progresszív válaszok kidolgozásához fontos az eddigieknél alaposabban ismernünk azoknak a szavazóknak az értékrendjét, problémáit, motivációit, akik hagyományosan – végzettség, lakhely, szociális helyzet alapján – a baloldal törzsszavazói közé tartoznának, az utóbbi években mégis valamelyik populista pártra szavaztak. Ennek meghatározásához két módszertannal dolgoztunk: egyrészt a témában korábban végzett kvantitatív közvélemény-kutatások eredményeit elemeztük, másrészt kvalitatív kutatások, fókuszcsoportos interjúk keretében kérdeztük populista pártok szavazóit közéleti kérdésekről és azok megítéléséről.

Mint az előző fejezetben említettük, az elmúlt években radikálisan megváltozott a két legnagyobb párt a Fidesz és a Jobbik politikája, így nagyszámban találhatunk olyan szavazókat, akik *annak ellenére szavaznak évtizedek óta a Fideszre, hogy 2010 óta már populista politikát folytat a párt*, vagy olyan szavazókat, akik a radikalizmusáért és populizmusáért kedvelték meg

¹⁴ Lásd: [Votewatch.eu](http://www.votewatch.eu), 2017, <http://www.votewatch.eu/blog/polish-approach-weakens-v4s-leverage-to-influence-the-future-of-europe/>

a Jobbikot 8-10 éve, de még mindig a pártra szavaznak *annak ellenére, hogy ma már centrista politikát folytat a párt*. Mindezeket figyelembe véve is kirajzolódik néhány jellemző trend ezen két párt szavazótáborának kvantitatív vizsgálatakor. Az egyik fontos megállapítás, hogy a Fidesz lényegében minden társadalmi csoportban kiegyenlített támogatottsággal rendelkezik. Azaz a pártra nem jellemző a más országok populista pártjainál megfigyelhető férfi szavazói túlsúly, regionális koncentráció, vagy az idősek körében tapasztalható felülreprezentáltság. 2017-ben a Fidesz támogatottsága a teljes népességben 25,9 százalék volt, és egyetlen fontosabb társadalmi csoportban sem csökkent ez az arány 23,5% alá vagy nőtt 28,5% fölé. Kisebb „kilengések” láthatók, így a Fidesz jellemzően erősebb az aktív 30–49 éves korosztályban, a vidéki városokban, a szakmunkások, vagy a legfelsőbb, ESOMAR AB rétegekben, és gyengébb a 18–29 évesek, a 8 általánost végzettek és a megyeszékhelyen lakók körében, de a különbségek néhány százalékpontban mérhetők (lásd a 2. táblázatot).

2. táblázat – A Fidesz és a Jobbik szavazótábor a teljes népességben és néhány fontosabb társadalmi csoportban

(2017, n=1000, Forrás: ZRI Závecz Research Piac- és Társadalomkutató Intézet)

	Fidesz	Jobbik
Nem:		
Férfi	26,4%	15,6%
Nő	25,4%	8,5%
Életkor:		
18–29	23,6%	15,7%
30–39	28,1%	16,4%
40–49	27,7%	14,2%
50–59	25,3%	11,2%
60–x	25,1%	5,4%
Iskolázottság:		
8 általános és alatta	23,7%	7,6%
Szakmunkásképző	27,8%	16,8%
Gimnázium, szakközépiskola	25,5%	13,8%
Főiskola, egyetem	27,5%	8,8%
Lakhely:		
Budapest	24,5%	10,4%
Megyeszékhely	23,9%	11,0%
Város	28,5%	11,9%
Község	24,7%	13,0%
ESOMAR besorolás:		
AB	27,20%	8,20%
C1	25,30%	9,10%
C2	24,70%	13,40%
DE	26,30%	12,80%
Teljes népesség:	25,9%	11,8%

A Jobbikra már jobban jellemző, hogy néhány társadalmi csoportban kiugró eredményt tud elérni. A párt 2017-ben a teljes társadalomban 11,8%-os támogatottsággal rendelkezett, amely a férfiak körében elért 15,6%-os népszerűségből és a nők körében elért 8,5%-os népszerűségből tevődik össze. Azaz a Jobbik – a szélső-jobboldali nyugat-európai pártokhoz hasonlóan – kifejezetten „macsópart”, közel kétszerannyi férfi szavazóval, mint nővel. A párt ugyancsak kiemelkedően erős eredményt ér el a szakmunkásvégzettségűek körében, ahol a teljes társadalmi csoport 16,8 százaléka Jobbik-szavazó – a szavazók baloldalról a szélsőjobbra való átszábitása ugyancsak az elmúlt évtized jellemző trendje Európa-szerte. Fontos azonban kiemelni, hogy a Jobbik – ez esetben ellentétben sok más európai populista jobboldali párttal – kifejezetten a fiatalok körében erős: a 40 alatti korosztály több mint 16 százaléka támogatja, míg a 60 felettieknek csupán 5,4 százaléka.

A populista pártokra szavazó magyarok körében végzett fókusz-csoportos vizsgálatok kvalitatív módszerekkel segítenek megvilágítani ezen szavazók motivációt. A vizsgálatokat három csoportban végeztük el: nyugat-magyarországi kisvárosokban élő 45 év alatti Fidesz-szavazó nők körében; kelet-magyarországi, munkásosztálybeli, 40 év feletti korábbi szocialista jelenlegi Fidesz és Jobbik szavazók körében; valamint budapesti, 35 év alatti, felsőfokú képzettséggel rendelkező radikális férfi Jobbik-szavazók körében. Összeségében tehát mind életkor, mind lakhely, mind végzettség tekintetében teljesen eltérő csoportokat vizsgáltunk, melyek azonban – azon túl, hogy mind populista pártokra szavazó állampolgárokból állt – számos ponton mutatnak hasonlóságokat.

A populista pártokra szavazók egyik fontos közös jellemzője az 1980-as évek végének Magyarországnak idealizálása. A 80-as évek végén Magyarországon még kommunista egypártrendszer

volt, kiszámítható étellel, lassan, de egyenletesen növekvő élet-színvonallal, biztos munkahelyekkel és elhanyagolható társadalmi különbségekkel. Mindeközben nem létezett szabad sajtó, nem voltak demokratikus választások és független bíróság, csak keveseknek volt megengedett a külföldre utazás és a súlyosan eladósodott ország boltjaiban alig volt választék. A 80-as évek végén a korábbinál már lazább volt a diktatúra, de azért így is elképzelhető volt, hogy politikai okokból börtönben kötött ki egy ellenzéki gondolkodású magyar. Mindezek ellenére – vagy éppen ezek miatt – ez a rendszerváltás előtti korszak az egyik vágyott aranykora a populistákra szavazóknak. Ennek a nosztalgiajának a legfontosabb eleme a „biztos munkahely” volt: a szavazóknak megnyugvást jelentett az a tény, hogy ahol 20 évesen elkezdtek dolgozni ugyanonnan mehetnek 40 évvel később nyugdíjba. A kommunizmus – amúgy versenyképtelen – nagy állami vállalatai biztonságot és közösséget nyújtottak, ráadásul mivel magyar/állami tulajdonban voltak, egyfajta nemzeti büszkeség forrását is jelentették. A *„bezzeg a nyolcvanas években még volt magyar cukorgyár, ahol lehetett dolgozni”* típusú kijelentések igen jellemzők ezekre a szavazókra. Az előző rendszer lassúbb tempója, „langymelege” az élet minden területén pozitív példa számukra – a szavazók több békével, több szeretettel, szorosabb emberi kapcsolatokkal azonosítják ezt a világot.

A másik nosztalgikus korszak a rendszerváltást követő évtized, a kilencvenes évek. Ez a „remény korszaka” volt, amikor a magyarok hittek abban, hogy olyan lesz az életszínvonal Magyarországon, mint Ausztriában. A kilencvenes években már volt szólásszabadság, szabadon lehetett utazni és a boltok megteltek különböző nyugati árukkal – ezek a szavazók számára a legfontosabb elemei voltak a rendszerváltásnak. A kilencvenes években ráadásul egyszerű volt kölcsönökhöz jutni, nőtt a GDP, és Magyarország tűnt a régió gazdasági-politikai éllovasának.

Az utóbbi 15 évben azonban ezek – a választók számára fontos – értékek és eredmények hanyatlásnak indultak. A világ és benne a legfontosabb elemként a munkahelyek egyre gyorsabban változtak, megszűnt a kiszámíthatóság, nőtt a stressz, külföldi cégek érkeztek és vonultak ki Magyarországról egyik napról a másikra, miközben a magyarok életszínvonala nem csak a nyugat-európai szintet nem hozta be, hanem – először a történelme során – már a lengyel és szlovák életszínvonalat sem éri el. Aggodalommal tölti el a populistákra szavazókat a növekvő árak, a korrupció és az Európába érkező migránsok is.

A magyar választók és a populisták viszonya egyedülálló Európában a tekintetben, hogy immár 8 éve egy népszerű, populisták párt áll a kormány élén. Azaz a populistákra szavazók jelentős részének a dühe nem a kormánnyal szemben fogalmazódik meg, hanem nemzetközi szereplőkkel, a világrenddel, az Európai Unióval vagy a migránsokkal szemben. A fideszes szavazók kifejezetten elégedettek Magyarország állapotával, a munkalehetőségekkel, a gazdasági fejlődéssel, a miniszterelnök EU-ellenes retorikájával, vagy hogy a Fidesz nem enged be migránsokat és menekülteket az országba. Ezzel szemben az ellenzéki Jobbikra szavazók – elismerve a kormány migráció- és EU-ellenes retorikáját – súlyos problémákat látnak abban, hogy közel 1 millió magyar munkavállaló hagyta el az országot és költözött Nyugat-Európába, hogy ellehetetlenítette a kormány a szakszervezetek működését, vagy hogy egyre nőnek a társadalmi, vagyoni, politikai különbségek az országban.

A várakozásokkal ellentétben a populistákra szavazó magyarok nem globalizációellenesek. *„Aki kimarad, lemarad”, „A globalizáció olyan, mint a napsütés, kár lenne tagadni”* – állítják. Értékelik, hogy könnyebb utazni, több a termék a boltokban, fejlődik a technológia, kényelmesebb az élet. Ugyanakkor,

ellenzik az uniformizálódást, a külföldi tőke által felvásárolt gyárakat, és erős ellenérzéseik vannak a globalizáció hatásának tulajdonított migrációval és a harmadik országok kizsákmányolásával szemben. A nemzetállam koncepciója egyértelműen fontos számukra, egyszerre akarják érezni a globalizáció nyújtotta előnyöket és megtartani/régi fényébe visszaállítani a magyar mezőgazdaságot és a magyar tulajdonú gyárakat. Érdekes látni, hogy a szavazók számára sokkal fontosabbak azon szektorokat magyar tulajdonban látni, amelyek alig termelnek profitot, versenyképtelenek és kevés hozzáadott értéket képviselnek (gabonatermesztés, cukorgyártás), mint azokat, amelyekre az ország jövőjét lehetne építeni. Nem az zavarja ezeket a szavazókat, hogy a tech-iparban alig van magyar cég, hogy a Google vagy a Facebook dollár százmilliárdokat keres és alig adózik, hogy nincsenek nemzetközileg is sikeres magyar start-upok, hanem hogy nem virágozik úgy a magyar mezőgazdaság, mint 1980-ban.

A populista pártokra szavazók legnagyobb ellensége tehát nem a globalizáció, a multinacionális cégek, vagy a technológiai fejlődés. Leginkább a munkahelyi kiszámíthatatlanságtól, a bizonytalanságtól, a biztonság hiányától, a növekvő egyenlőtlenségektől és a különböző kisebbségektől – cigányok, bevándorlók – félnek. A kisebbségekkel kapcsolatos aggodalmuk központi eleme egyrészt demográfiai típusú („többen lesznek a cigányok, mint a magyarok – és mivel elszegényednek, háború lesz”), másrészt az állami juttatások elosztásával kapcsolatos („ha az államnak választania kell egy cigány és egy nem cigány magyar között, akkor a cigány kap több támogatást”).

Azonban nem csak a progresszív gondolatokkal élesen szembenő érzelmek jellemzik ezt a szavazói csoportot (azaz nem csak a kisebbségekkel szembeni ellenszenv, az EU-ellenesség), hanem számos baloldali érték is. Ilyen értékek például a társa-

dalmi egyenlőség iránti igény („Az egyenlőség összhangban van az emberi természettel. Az 1960-as években csórók voltunk. De a szomszéd is csóró volt. Nem frusztrált minket, hogy milyen jól megy valakinek.”) és a közösségek fontossága („Közösség nem tud úgy kialakulni, hogy van a „ferráris”, meg van a „nyomorult”. Inkább legyen mindenki egyenlő polgár”).

A következő fejezetben ezekre az értékekre építhető stratégiákat vizsgáljuk meg.

A progresszív politika lehetőségei Magyarországon

2010 óta a baloldali, progresszív pártoknak (Magyar Szocialista Párt, Demokratikus Koalíció) egyszerre kellett versenyezniük a populista-konzervatív Fidesszel, a (korábban) szélsőjobboldali Jobbikkal, és saját kormányzati hagyatékukkal, melynek során gazdasági válságba került az ország. Az elmúlt években az ellenzéki pártok politikájukat az Orbán-kormány korrupciós botrányaira fűzték fel, miközben megpróbálták megvédeni a 2010 előtti korszak demokratikus intézményeit a teljes eljelentéktelenítéstől. Mindezt szociális és jóléti ígérek egészítették ki, hangsúlyozva a Fidesz felső középosztályt helyzetbe hozó politikájának káros hatásait. Ezek a témák a politika hagyományos eszközeivel (sajtótájékoztatók, aláírásgyűjtések) megjelenítve azonban mindeddig nem vezettek sikerre: a baloldali/progresszív pártok támogatottsága még a mélypontnak számító 2010-hez képest is további 200 ezer fővel csökkent 2019-re.

Az elmúlt évtizedekben nyugat-európai szociáldemokrata pártok három jellemző stratégiát (illetve ezek valamilyen kombinációját) alkalmazták a jobboldali populizmus megállítására és saját

szavazóik megtartására: a saját, progresszív értékekhez való *ragaszkodást* és egy erőteljes értéküzdelmet a populistákkal; a populisták által előtérbetolt témák negligálását és a *saját* – gazdaságközpontú – *témák sulykolását*; vagy a populista jobboldal javaslatainak *átvételét*, a korábbi saját álláspont áthangolását.¹⁵ Nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy ezen stratégiatípusok közül melyik volt sikeres és melyik nem, hiszen a sikeresség nagymértékben függ – többek közt – a politikai ellenfelek taktikájától, a társadalmi kontextustól, az adott párt egységétől és vezetőjének képességeitől, a gazdasági helyzettől is.

A magyarországi progresszívek számára – figyelembe véve a politikai és gazdasági helyzetet, a társadalmi értékrendet és építve a témában végzett kvantitatív és kvalitatív kutatásokra – a különféle stratégiatípusok egy egyedi kombinációját javasoljuk. Az alábbiakban részletesen kifejtjük, miért tartjuk követendő útnak az „értékekhez való ragaszkodás” stratégiát az EU-pártiság vs. EU-ellenesség dimenzióban, a „napirend átformálási” stratégiát befogadás vs. migráció ügyében, és részben az „átvételi” stratégiát nacionalizmus/patriotizmus vs. internacionalizmus kérdésében.

EU-pártiság: „Értékekhez való ragaszkodás” stratégia

A populista pártok egyik fontos retorikai eleme az Európai Unió kritikája, az euroszkeptizmus, sőt esetenként a nyílt EU-ellenesség. Bár ezt a narratívát egyre több szavazó is átveszi, összeségében a lakosság közel 70 százaléka továbbra is Magyarország

15 A három stratégiáról lásd bővebben: T. Bale, Ch. Green-Pedersen, A. Krouwel, K. R. Luther, N. Sitter: *If You Can't Beat Them, Join Them*, In: *Political Studies*, VOL 58, 410–426, 2010

európai uniós tagsága mellett foglal állást. Az uniós tagság melletti kiállás tehát a progresszívek egyik fontos, szimbolikus ügye lehet, mellyel úgy tudnak erőteljes politikai arculatot felmutatni, hogy mögöttük áll a szavazók többsége. Az Európai Unióhoz való viszonyulás ügye azért is egyedülálló, mert a magyar politikában kevés olyan témát találunk, mely kimeríti a sikeres karakterépítés főbb kritériumait: a) konfliktusos és szimbolikus téma legyen a karakterépítés középpontjában, melyben könnyű pro- és kontra érveket felhozni; b) a politikai ellenfél radikálisan mást gondoljon a kérdésről, mint a progresszívek; c) a lakosság többségét a progresszív álláspont mellé lehessen állítani. Magyarországon az uniós tagság és az erőteljesebb integráció ügye ilyen ügy, ezért javasunk itt erőteljesebb „értékekhez való ragaszkodás” stratégiát.

Jól látható, hogy az uniós integrációhoz való viszonyulás egyre több európai országban az egyik legfontosabb politikai törésvonallá válik, több esetben felváltva a hagyományos jobb-bal gazdasági törésvonalakat. Ebben a kérdésben a populisták azonban az utóbbi néhány éven egyfajta csapdahelyzetbe kerültek, mivel az euroszeptikus álláspontjuk egyre kevésbé tud valós alternatívát felmutatni. Korábban mondhatták azt, hogy győzelmük esetén kiléptetik az országot az EU-ból, de ma már tudjuk, hogy az Európai Unióból való kilépés egy Brexit-szerű káosszal fenyeget minden tagállamot. Ez a káosz vagy ennek a káosznak a fenyegető érzete aduász lehet az EU-párti erők kezében. A szavazók többsége biztonságot és kiszámíthatóságot vár, a káosz mint fenyegetés bemutatása könnyen elrettentheti őket az EU-ellenes álláspontjuktól. Nem véletlen, hogy szinte minden uniós országban évtizedes pozitív rekordon van az Európai Unió megítélése.

Az EU-párti álláspont bemutatásához azonban, egy olyan Európai Unió vízióját érdemes megrajzolni, amely megvédi a pol-

gárjait. Az „Európa megvéd” narratívája egyszerre progresszív, Európa-párti és szolgálja ki a választók kiszámíthatóságra és biztonságra vonatkozó megnövekedett igényeit. Európai kézben maradjanak a nagyvállalatok, így az EU védje meg a munkásokat az ázsiai és amerikai felvásárlásoktól; erőteljes uniós szintű szakszervezetek segítsék a határokon túlnyúló érdekvédelmet; uniós határvédelmi szervek és hadsereg biztosítsák az uniós polgárok biztonságát és szabadságát az EU-n belül – íme néhány azon irányok közül, melyekkel a progresszív pártok erősíthetik karakterüket ezen a területen.

Migráció: „Napirend átformálási” stratégia

Az Európai Unióban országról országra változik, hogy mi a helyes stratégia a populisták által uralt bevándorláskérdésre. Azonban a magyar társadalmi, gazdasági, politikai helyzetben a leginkább megvalósítható stratégia a „politikai napirend átformálásának” stratégiája lehet. A kormányon lévő Fidesz és a migránskérdés kapcsolatának legfontosabb tanulsága ugyanis az, hogy a populistákat a saját „pályájukon” a legnehezebb megverni. A populisták legfőbb fegyvere, hogy a politikai napirendet eltérítik a megszokott, mainstream gazdasági és társadalmi témáktól és megközelítésektől olyan témák felé, mint az elit korrupciója, a nacionalizmus, a bevándorlás kérdése vagy akár különféle összeesküvés elméletek. Ezen témákban olyan egyszerű válaszokat képesek adni, amelyekkel szemben a mainstream pártok ritkán versenyképesek. A bevándorlás, a menekültkérdés a populisták „saját” témája, ha erről szól a közbeszéd, akkor a populisták hazai pályán játszanak.

A jelen helyzetben adottnak kell vennie, hogy a Magyarországon – és egész Európában – minél tovább uralja a közbeszédet

a menekültkérdés, annál tovább erősödnek a populista pártok, még több országban kerülnek hatalomra, és így akaratlanul is végül pont a menekültek lesznek a legnagyobb elszenvetői ennek a folyamatnak. A progresszívek akkor tudják megakadályozni a populisták erősödését, ha visszahódítják a politikai napirendet a populistáknak hálás témáktól, és ismét ők szabják meg egy ország kormányzásának sikerkritériumait. A progresszíveknek tehát elemi érdekük, hogy visszatérjenek a közbeszédet a saját ügyeikre: az egészségügyre, az oktatásra, a közszolgáltatások helyzetére, a növekvő társadalmi különbségekre és az alacsony fizetésekre. Főleg, hogy számos országban – így Magyarországon és Ausztriában is – a migrációról szóló viták miatt lényegében fel sem tűnik a választóknak, hogy a kormány a felső középosztályt még jobban helyzetbe hozó gazdaságpolitikát folytat, a szegényebb, kevésbé iskolázottabb rétegek pedig relatíve egyre jobban lecsúsznak a leggazdagabbakhoz képest. A migrációról szóló vita – Kelet-Közép-Európában mindenképpen, de részben Nyugat-Európában is – a populista jobboldal által állított kommunikációs csapda, melybe a másik oldalnak nem szabad belesétálnia. A bevándorlással, menekültkrízissel kapcsolatos problémákra szakpolitikai válaszokkal kell rendelkeznie a progresszív oldalnak, de politikát és narratívát nem ebből, hanem a saját, hagyományos témáiból kell csinálnia.

Patriotizmus/Nacionalizmus: részben „átvételi” stratégia

A kiszámíthatóság és a nosztalgia erősödésével együtt egész Európában nőtt az igény az állam védelmező szerepe iránt, sokan a „nemzet visszatéréséről” beszélnek. Mindez Magyarországon is megfigyelhető, de a leegyszerűsítő „győzött a nacionalizmus” típusú megállapításokat érdemes árnyalni. Mint a korábbi fejezetekből kiderült, nem gyengült Magyarországon az európai uniós

tagság támogatottsága és számos nyugat-európai ország adataival összehasonlítva sem kiemelkedően magas a globalizációval szembeni ellenszenv. Közvélemény-kutatásokból az is kiderül, hogy a magyarok prioritási listáján rendre utolsó helyeken szerepel a nacionalista, tradicionalista, revizionista elképzelések fontossága. Van igénye a szavazóknak közösségekre, nemzeti büszkeségre, állam által nyújtott (elsősorban munkaerőpiacon megvalósuló) védelemre, de nincsen igényük agresszióra, háborúra, konfliktusokra – mindazon fogalmakra, melyekkel sokszor a nacionalizmust azonosítjuk.

Mindeddig a magyarországi progresszívek nem helyeztek hangsúlyt a nemzet pozitív értékeire, azokat – persze részben helyesen – a XX. század történelmi tragédiáinak okozójaként azonosítva. Azonban számos pozitív példa létezik „inkluzív nacionalizmusra”, „liberális nacionalizmusra”, „patriotizmusra” főleg Észak-Európában – így Svédországban vagy Skóciában – és az Egyesült Államokban.¹⁶ A progresszív mozgalmak korábban gyakran hivatkoztak nemzeti szolidaritásra a társadalmi igazságosság érdekében, kiemelve, hogy a nemzeti összetartozás, a nemzet felemelkedése érdekében szükséges a közteherviselés, a progresszív adózás vagy a munkavállalók megbecsülése.

16 Részletesebben ezekről az elképzelésekről – többek közt – az alábbi helyeken lehet olvasni: <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2018/04/25/how-nationalism-can-support-or-divide-democracies/>
<https://www.newstatesman.com/politics/staggers/2018/06/global-far-right-rises-snp-offering-inclusive-nationalism>
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/may/08/nationalism-positive-case-immigration-counter-narrative-nhs>
<https://www.vox.com/the-big-idea/2018/2/8/16982036/nationalism-patriotism-left-right-trump-democrats-solidarity>
<https://www.dissentmagazine.org/article/a-patriotic-left>
<https://www.nytimes.com/2018/03/03/opinion/sunday/liberals-reclaim-nationalism.html>

Adót fizetni, a társadalmi különbségek csökkentéséért dolgozni, a kiszolgáltatottak helyzetét javítani – ez a valódi patrióta viselkedés. A nemzeti érzés magába foglal(hat)ja azt a kötelességünket, hogy megvédjük és támogassuk a közösség minden tagját: a leggyengébbeket és a legszegényebbeket főleg. A nemzeti büszkeség részévé válhatnak kifejezetten progresszív értékek és elért eredmények: a társadalmi egyenlőség, a tolerancia, a közösség tagjainak kölcsönös segítése. Az inkluzív nacionalizmus építhet arra, hogy azért harcol, hogy egy olyan nemzet épüljön, melyet annak minden lakója kivétel nélkül az otthonának érezhet. Az inkluzív nacionalizmus az ország közösen vallott demokratikus értékeire, nem valamilyen szűkebb közösségre és ezen közösség ellenségeire helyezi a hangsúlyt. A nemzeti szolidaritásra való hivatkozás szakít tehát a – napjainkra meghaladottá vált – osztályalapú baloldali mobilizálással, az internacionalizmussal, az identitásalapú politikával, és visszaköveteli a jobboldal által kisajátított „nemzet” fogalmat, erősíti az összetartozás érzését, de nem adja fel a szolidaritás és az igazságosság értékét.

Az inkluzív nacionalizmus értékrendjével a progresszív oldal részben „átvételi” stratégiát követne, hiszen építene a populisták nemzeti retorikájára, felhagyva az osztályalapú vagy internacionalista megközelítéssel. Mégis – ahogy a fentiekben kifejtettük – ez közletről sem teljes azonosulást jelentene, hanem a nacionalizmus fogalmának újraértelmezését.

Felhasznált irodalom

T. Aalberg, F. Esser, C. Reinemann, J. Stromback, C. De Vreese (eds): *Populist Political Communication in Europe*, Routledge, 2017

T. Bale, Ch. Green-Pedersen, A. Krouwel, K. R. Luther, N. Sitter: *If You Can't Beat Them, Join Them*, In: *Political Studies*, VOL 58, 410–426, 2010

A. Bíró-Nagy and T. Boros: *Jobbik going mainstream. Strategy shift of the far-right in Hungary*, In: Jamin, Jerome (ed.): *L'extreme droite en Europe*. Bruylant, 2016

T. Boros – G. Laki: *A Political Guide to Hungary*, Friedrich-Ebert-Stiftung and Policy Solutions, 2018

S. Gherghina, S. Mişcoiu and S. Soare (eds): *Contemporary Populism: A Controversial Concept and Its Diverse Forms*, Cambridge Scholars Publishing, 2013

E. Laclau: *On Populist Reason*, Verso, 2007

J. Lukacs: *Democracy and Populism: Fear and Hatred*, Yale University Press, 2006

C. Mudde: *On Extremism and Democracy in Europe*, Routledge, 2016

C. Mudde: *The Populist Radical Right*, Routledge, 2016

J-W. Muller: *What is Populism?*, University of Pennsylvania Press, 2016

J. S. Murrer: The Rise of Jobbik, Populism, and the Symbolic Politics of Illiberalism in Contemporary Hungary, *The Polish Quarterly of International Affairs*, 2015, no. 2

D. Róna: *A Jobbik-jelenség*, Könyv&Kávé, 2016

E. Stetter, T. Boros, M. Freitas (eds): *The State of Populism in Europe*, 2017, FEPS and Policy Solutions, 2018

R. Wodak, B. Mral and M. Khosravi-Nik (eds): *Right-wing Populism in Europe*, Bloomsbury, 2013

R. Wodak: *The Politics of Fear: What Right-Wing Populist Discourses Mean*, SAGE Publications Ltd, 2015.

PROGRESSZÍV VÁLASZOK

A POPULIZMUSRA NÉMETORSZÁGBAN

Johannes HILLJE, Das Progressive Zentrum

Bevezetés

2018. október 28-a történelmi jelentőségű nap volt az **Alternatíva Németországért (AfD)** számára. Aznap a jobboldali populista tömörülés bekerült a németországi Hessen tartomány parlamentjébe, amely az utolsó tartományi szintű törvényhozási szerv volt, ahol korábban még nem képviseltette magát a párt. Még az AfD-hez képest történelmi pártnak számító Német Szabaddemokrata Párt (FDP), a Zöldek (Bündnis 90/Die Grünen) vagy a Baloldali Párt (Die Linke) sincs jelen minden tartományi parlamentben, holott ezen parlamenteknek jelentős befolyásuk van a német szövetségi politika rendszerében. Csupán öt évvel a megalakulása után az AfD már ott van a német nemzeti parlamentben (Bundestag), az összes tartományi parlamentben és az Európai Parlamentben is, ugyanakkor még nem tagja egyetlen tartományi kormánynak sem. Bár az AfD felemelkedésének sebessége elképesztő, Németország sokáig különleges volt a nyugati demokráciák között¹⁷ a szélsőjobboldali pártok népszerűsége tekintetében. Korábban a német szélsőjobboldali pártok

17 K. Arzheimer: *The AfD: Finally a Successful Right-Wing Populist Eurosceptic Party for Germany?* In: *West European Politics* 38, 2015

kevésbé voltak sikeresek a választásokon, és 2013-ig egy-egy sikerük is csupán a helyi szintre korlátozódott. Ráadásul kifejezetten euroszeptikus álláspontot – ami kulcsfontosságú jellemzője az európai jobboldali populisták pártoknak – sokáig egyetlen releváns német párt sem képviselt, és így ez a téma nem is volt a választási sikerük katalizátora. Mára azonban vége a német „kivételezettségének”. Bár a 2013-as szövetségi választásokon az AfD 0,1%-kal elmaradt a Bundestag 5 százalékos küszöbétől, négy évvel később, 2017. szeptember 24-én már 12,6 százalékkal a harmadik legnagyobb frakciót alkothatta a német alsóházban.

Az AfD a német politikai rendszerben

A második világháború óta először készül tábort verni egy új párt a politikai spektrum szélsőjobboldali részén Németországban. Az AfD rövid történetét ráadásul a folyamatos jobbra tolódás jellemzi. Az AfD-t 2013-ban alapították, és fő programja az euró-övezeti mentőcsomagok megakadályozása volt. A párt első vezetője egy hamburgi közgazdász-professzor, a liberális-konzervatív Bernd Lucke volt, aki 2015-ben azonban elhagyta a pártot, mivel az – állítása szerint – egyre inkább idegenellenessé és iszlámellenessé vált. Nem sokkal távozása előtt Lucke elvesztette a párton belüli elnökválasztást Frauke Petryvel szemben, aki a pártprogram fókuszába az euró elleni tiltakozás helyett már a bevándorlás elutasítását helyezte. A többszázezer menekült és migráns beáramlása miatt a bevándorlás kérdése 2015 szeptemberétől igencsak égetővé vált Németországban, és ennek eredményeképpen 2016 első felében az AfD több regionális választáson is áttörést ért el. Bár a 2017-es szövetségi választási kampány célegyenesében a pártban újra összecsaptak a „mérésékelt” és „radikális” tagok, de a konfliktus

végül alapvetően a szélsőséges oldal győzelmével zárult, ami Frauke Petry legyőzését is eredményezte. Végül Alice Weidel és Alexander Gauland képviselték a párt két szárnyát a 2017-es Bundestag-választáson mint vezető jelöltek.

Az AfD jelenlegi pártprogramja több fontos ponton hasonlít más európai jobboldali populista pártok kiáltványaira – tehát jellemzi az „establishment-ellenesség” és a „nép igazi akaratának” képviselése. Az AfD növelni akarja a közvetlen demokrácia szerepét (az úgynevezett svájci modell alapján), kifejezetten bevándorlásellenes, iszlámellenes, euróellenes, valamint egy mélyen konzervatív oktatás- és családpolitikát támogat (így például ellenzi a melegházasságot). Társadalompolitikai kérdésekben a párt megosztott egy szocialista-nacionalista és egy liberálisabb-konzervatívabb tábor között. Több szakpolitikai területen azonban a pártnak még nincsen kidolgozott programja.

Az AfD felemelkedésének köszönhetően több évtizednyi stabilitás után a német politikai rendszer töredezettebbé vált. A kereszténydemokrata CDU/CSU és a Német Szociáldemokrata Párt (SPD), a két legjelentősebb német párt, komoly veszteségeket könyvelt el a legutóbbi szövetségi választásokon. Ugyanakkor, ahogy Cas Mudde is megjegyezte, a „választási eredmények elsősorban a [szavazók] mainstream tömörülésektől való elmozdulását mutatják, és nem [kizárólag] az AfD felé történő átmozdulást”.¹⁸ Ráadásul az AfD-szavazók kétharmadát 2017-ben nem az AfD támogatása motiválta, hanem a többi párt elleni tiltakozás.¹⁹

18 C. Mudde: What the stunning success of AfD means for Germany and Europe, The Guardian, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/sep/24/germany-elections-afd-europe-immigration-merkel-radical-right>, 2017

19 Infratest Dimap: Wahlreport Bundestagswahl, <https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/wahlreport-deutschland/2017/>, 2017

Továbbra is kérdéses marad tehát, hogy a többi párt visszanyerheti-e az AfD szavazóit, vagy ezen szavazók hosszútávon is a populistákkal maradnak. Ezért felvethető, hogy az AfD sorsa leginkább a hagyományos pártok kezében van, és a párt jövője azon is múlik, hogy azok képesek-e visszacsábítani a protest szavazókat. Jelenleg még túl korai azt előre jelezni, hogy a többi párt vissza tudja-e szorítani az AfD-t, mert a CDU-ban és az SPD-ben is belső megújulási folyamatok zajlanak. Ugyanakkor egy közel-múltbeli fejlemény figyelemre méltó a mainstream pártok AfD-vel kapcsolatos reakcióit tekintve: a 2018. októberében lezajlott bajorországi tartományi választási kampány során a kormányzó CSU (a CDU testvérpártja) jelentős figyelmet fordított a bevándorlásra és a menekültügyekre, és radikálisabb programmal és retorikával próbálták lemásolni az AfD-t. A CSU azonban elbukott ezzel a stratégiával, és történelmének egyik legrosszabb választási eredményét produkálta. Ugyanakkor, a zöldek történelmi győzelmet értek el azzal, hogy „antipopulista” pártként pozicionálták magukat, illetve bevándorlásbarát és Európa-párti programmal indultak.

Az AfD szavazói

Közüvélemény-kutatási adatok

A közhiedelemmel ellentétben az AfD növekvő népszerűsége nem kizárólag kelet-németországi (tehát a régi NDK területére korlátozódó) jelenség, és az AfD nem is a szegényebb szavazók pártja. Ha a lakóhelyet, kort, iskolázottsági szintet, munkakört vagy jövedelmi viszonyt nézzük, akkor „tipikus AfD-szavazó” valójában nem is létezik. Tény azonban, hogy az AfD jobban teljesít Kelet-Németországban: a 2017-es szövetségi választásokon a párt kétszer annyi szavazatot szerzett az ország keleti felében

(21,9%), mint a nyugatiban (10,7%), viszont egyes gazdaságilag jól teljesítő nyugati városokban – mint például a baden-württembergi Heilbronnban – majdnem olyan jól teljesített, mint Kelet-Németországban. A nemek tekintetében jelentős a különbség az AfD szavazótáborának összetételében: míg a férfi választópolgárok 16,3%-a támogatta a pártot, a nők körében csupán 9,2%-ot sikerült elérniük – tehát az AfD-tábor kétharmada férfiakból áll. Korcsoportok alapján a párt 35 és 44 között a legnépszerűbb (16%), viszont kevésbé sikeres a 18-24 éveseknél (10%) és a 70 év fölöttieknél.²⁰ Az AfD-szavazók társadalmi ranglétrán elfoglalt pozíciójáról kapott kép vegyes: példának okáért egy adott régióban a magas munkanélküliség nem vezet automatikusan kiemelkedő AfD-s választási eredményhez. A teljes választókorú népességhez képest a kétkezi munkások és a munkanélküliek felülreprezentáltak az AfD-sek között, de így is a párt támogatóinak kétharmadát alkalmazottak, közszolgák és egyéni vállalkozók adják. Az AfD-tábor többségének van másoddiplomája.

Az AfD szavazótáboráról alkotott kép még egyértelműbb lesz, ha a szavazók élethelyzetét és értékrendjét is figyelembe vesszük. A témában született tanulmányok két tényezőt vizsgálnak.²¹ Az első az úgynevezett „gazdasági bizonytalanság” hipotézis, mely szerint az AfD erősebb ott, ahol a szavazók több gazdasági bizonytalanságnak vannak kitéve. Ilyen bizonytalanság például az alacsony átlagbér, a személyes pénzügyi helyzettel kapcsolatos frusztráció vagy a munkahelyi elégedetlenség. A második a „kulturális ellenreakció” hipotézis, amely alapján arra következ-

20 Infratest Dimap: Wahlreport Bundestagswahl, <https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/wahlreport-deutschland/2017/>, 2017

21 Lásd: D. Baron: Who Identifies with the AfD? Explorative Analyses in Longitudinal Perspective, SOEppapers on Multidisciplinary Panel Data Research at DIW Berlin, https://www.diw.de/sixcms/detail.php?id=diw_01.c.601392.de, 2018

tethetünk, hogy minél inkább érzik magukat kulturálisan fenyegetve a szavazók olyan etnikai csoportok által, mint a bevándorlók vagy a menekültek, annál inkább hajlandóak a jobboldali populistákra voksolni. Összeségében tehát az AfD népszerűségének okai közt dominálnak a gazdasági és a kulturális félelmek.

Fókuszcsoportos vizsgálatok eredménye

A kvantitatív felmérési adatok hasznosak az AfD-támogatók szociodemográfiai tulajdonságainak azonosítására és bizonyos hozzáállásbeli kérdések megválaszolására, de nem képesek részletesebb képet nyújtani a szavazók értékrendjéről, meggyőződéséről és világfelfogásáról. Holott ez az alaposabb, kvalitatív ismeret szükséges ahhoz, hogy stratégiákat dolgozzunk ki a jobboldali populizmus megállításának érdekében. A szavazói magatartás részletesebb feltérképezése érdekében ezért három fókuszcsoportos beszélgetést tartottunk 2018. októberében. Mindegyik csoportban hat-hat AfD-szavazó vett részt különböző korcsoportokból, akik ezen felül eltérő iskolázottsági és szakmai háttérrel rendelkeztek. Az alábbiakban ezeknek a fókuszcsoportos beszélgetéseknek az eredményeit vizsgáljuk meg a különböző politikai értékekhez, a globalizációhoz, az identitáshoz és a demokratikus intézményekhez való hozzáállásuk kapcsán.

Az AfD-szavazók értékrendje

A fókuszcsoportos beszélgetések során a résztvevők nemcsak saját politikai értékeikről nyilatkoztak, hanem az AfD és egyéb pártok – különösképp az SPD – értékeire is kitértek. A résztvevőket arra kértük, helyezték el magukat két, egymással ellentétes értékek közötti skálán. Ezen kísérlet során az AfD-szavazók

nem álltak ki egységesen sem a „változás”, sem az azzal ellentétes „stabilitás” mellett, preferenciájuk ehelyett a „*változás a stabilitás eléréséért*” volt. Mivel ezen szavazóknak a gazdasági, társadalmi és kulturális jövőképük negatív, a status quo nem nyújt nekik megfelelő állandóságot. Ugyanakkor a résztvevők szerint a „szabadság” és a „biztonság” értékei egymástól függenek. A személyes szabadságjogok fontosak számukra, de úgy vélik, ezeket csupán egy olyan biztonságos közegben lehet igazán élvezni, melyet az államnak kell biztosítania.

Hasonló összefüggés fedezhető fel a „közösség” vs. „individua-
lizmus” értékpár között. Az AfD szavazók értékelik az egyéni lehetőségeket, de a közösségben látják azt a keretrendszert, amelyben az egyén tevékenykedhet. Ugyanakkor, az „egyenlő társadalmat” preferálják a „gazdag társadalommal” szemben – ez utóbbinál egyértelműen negatívnak tekintik, hogy egyes állampolgárok kieshetnek az állami védőháló keretei közül. A „globalizáció” és a „nemzetállam” értékpár esetében inkább a globalizációt tartották fontosabbnak, de szerintük a globalizációnak a nemzetállamokra kell épülnie.

A második körben azt vizsgáltuk, milyen értékeket tulajdonítanak az AfD szavazói az AfD-nek és a szociáldemokrata SPD-nek. Az AfD-ről a résztvevők úgy gondolták, hogy ez a párt képes elérni azt a változást, ami a stabilitáshoz szükséges. A pártot egyértelműen a nemzetállam védelmezőjeként látják, és azért is kedvelik, mert azt gondolják, az AfD erősíti a közösségi érzést az országon belül. A pártot ráadásul demokratikusabbnak is találják, mint a többi tömörülést. Az AfD-szimpatizánsok nézetei az SPD-ről ettől élesen eltérnek: véleményük szerint a szociáldemokratáknak nincs egyértelmű profiljuk, nem szavahihető, (már) nincs kapcsolatuk az átlagemberekkel, a vezetőik pedig gyengék („bábok”). Az SPD-t globalizációpártinak vélik, és leginkább

a globalizáció negatív hatásait kötik össze a párttal, mint például a munkavállalók között megnövekedett versenyt. Az AfD támogatói szerint az SPD nem áll ki a biztonságért és a szabadságért, és a közösségi érzés erősödését sem segíti elő a társadalomban.

Mint korábban említettük, az AfD-szavazókban közös vonás, hogy pesszimisták a jövővel kapcsolatban, ugyanakkor a borús várakozásaik oka szerteágazó. A fókuszcsoportos beszélgetések kitértek napjaink főbb változásaira, a mindennapok átalakulására is, és ezzel kapcsolatban a résztvevők kiemelték, hogy a biztonság hanyatlása a mai világ egyik legfontosabb jellemzője. A biztonság hanyatlását kétféleképpen jellemezték: egyrészt a munka világával kapcsolatban említették ezt, ahol a csökkenő munkahelyi biztonság és a romló munkakörülmények növekvő gazdasági nyomást és feszültséget eredményeznek. Másrészt a növekvő bűnözést és az utcai biztonságérzet elvesztését fájlalták. Az élet biztos pontjainak megszűnése mellett az AfD tábora szerint az igazságtalanságok is elszaporodtak Németországban. Ezalatt egyfelől a gazdagok és szegények közötti szakadék növekedését értették, másrészt pedig azt, hogy a bevándorlókat az állam „különleges bánásmódban” részesíti az „őslakosokkal” és az országban hosszabb ideje tartózkodó egyéb állampolgárokkal szemben (pl. a szociális juttatások terén). Az AfD-szavazók szerint a szólásszabadság korlátozva van, mert a kormány migrációs és menekültügyi politikáját nem lehet rendreutasítás nélkül kritizálni (az egyik résztvevő ezt „baloldali-zöld véleménydiktatúrának” nevezte). Végül, az AfD-szavazók úgy gondolják, hogy az emberek közti szolidaritás is egyre inkább gyengül napjainkban. Az emberek önzővé válnak, és egyre kevésbé bánnak egymással tiszteletteljesen például a közterületeken vagy a tömegközlekedési eszközökön. Összességében a résztvevők által leírt folyamatok mind negatívak, melyek bizonytalansághoz, igazságtalansághoz és a szolidaritás hanyatlásához vezetnek.

Korábbi tanulmányokban az AfD szavazóit a „modernizáció veszteseiként” vagy „globalizációs szkeptikusokként” ábrázolták. A mi fókuszcsoportjainkban zajló párbeszédnek alapján viszont kijelenthető, hogy az AfD-seknek más elképzeléseik vannak arról, hogy milyen jelenségek tartoznak bele a „globalizáció” fogalmába. A résztvevők számára a globalizáció (aminek az európaizáció is egy formája) nem általánosan negatív folyamat, hiszen látják és tapasztalják a mozgás szabadságának, a több és olcsóbb utazási lehetőségnek és külföldi termékeknek az előnyeit. Ugyanakkor az AfD-támogatók szerint a globalizáció által termelt javak rendkívül egyenlőtlenül oszlanak el. Szerintük a globalizált világot a nagyvállalatok uralják, a kormányok gyengülnek, míg az átlag dolgozó szenved a fokozatosan globalizálódó munkaerőpiac okozta verseny miatt. A résztvevők a globalizációnak a helyi kultúrára és identitásra gyakorolt kártékony hatását is látják. A globalizációt olyan folyamatként érzlelik, amely az egyes kultúrák egyedi jegyeit eltörli, és egy homogén „globális kultúrával” helyettesíti. Példaként a résztvevők a nagy globális márkákat és boltláncokat említették, „melyek a világ szinte minden sarkában fellelhetőek, és amelyek a helyi márkákat és a kisebb boltokat ellehetetlenítik”. Mindezt az AfD-sek a helyi kultúra elvesztéseként élték meg. Nemcsak a boltok külseje változik meg, de ezzel egyidejűleg az angol válik a domináns nyelvvé. Ennek hatására a résztvevők úgy érezték, hogy az identitásuktól fosztották meg őket, azaz az identitásukat fel kellett áldozniuk a globalizáció gazdasági logikájának.

Társadalmi identitásukat tekintve az AfD-szavazók erősen kötődnek saját városaikhoz, de németnek és európainak is érzik magukat. Szeretnék megőrizni saját identitásukat és kultúrájukat, de nem utasítják vissza a másét sem – sőt, a globalizált világban a sokféleséget preferálják az uniformitás helyett. Röviden: az AfD-tábor látja a gazdasági globalizáció előnyeit, de a társadalmi egyenlőtlenségeket is, és ellenzi a kulturális globalizációt.

Mivel az AfD-szavazók szerint az igazságszolgáltatás és a belbiztonság színvonala romlik Németországban, ezért lényeges, hogy miként értékeli azoknak az intézményeknek a szerepét, melyek ezekért az ügyekért felelnek. A résztvevők erősen bizalmatlanok voltak a rendőrséggel és a bíróságokkal szemben. Ennek a bizalmatlanságnak az elsődleges oka, hogy szerintük a rendőrség elvesztette a kontrollt a migránsok által elkövetett bűncselekmények és erőszak felett. Az AfD-sek szerint sem a rendőrség, sem a bíróságok nem elég kemények a „bűnöző bevándorlókkal” szemben. Szerintük ezek az intézmények még rontanak is a helyzeten, például amikor más, nem bevándorló háttérű, állampolgárokat szigorúbban büntetnek kisebb bűntényekért (az egyik résztvevő szavaival élve „úgy viselkednek ezek az intézmények, mintha a tűzoltók a tűzzel játszanak”). Az AfD-s szavazók ugyanakkor legkevésbé a politikusokban bíznak, akik szerintük képtelenek és nem is hajlandók megállítani a negatív fejleményeket az országban. Kifejezetten erkölcstelennek és megbízhatatlannak tartják őket, akik korruptak és törvénszegők, a saját érdekükben cselekszenek csupán, és elvesztették az átlagemberekkel való kapcsolatot. A hagyományos politikai szereplőkkel szembeni borúlátás dühöt, félelmet és kiábrándultságot szül, és ez az egyik fő oka annak, hogy ezen szavazók elfordultak a hagyományos pártoktól.

Javasolt progresszív stratégiák a jobboldali populizmus ellen

Mivel az AfD-szavazók különböző pártokra voksoltak, mielőtt a jobboldali populista tömörülés megjelent a német politikában, ezért a populista szavazók visszanyerésére irányuló progresszív stratégia csak akkor lehet hatékony, ha azoknak az AfD-szimpatizánsoknak a szükségleteit veszi figyelembe, akik korábban

balközép pártokat támogattak. Mint bármely másik választási kampányban, itt is csupán a szavazók egy részét tudja majd meggyőzni egy adott párt. A következő öt javaslat a fókuszcsoporthoz beszélgetések eredményeire figyelembe véve nyújt progresszív válaszokat ezen szavazóknak.

1. Mi hozzuk el a változást!

A progresszív „brand” újraélesztése

A fókuszcsoporthoz tartozók eredményei azt mutatják, hogy egyrészt az SPD-nek nincs egyértelmű profilja, másrészt az AfD-szavazók a negatív társadalmi változásokkal azonosítják a pártot. Ezen szavazók nem bíznak abban, hogy az SPD javítana a helyzetükön, mert nem tudják, hogy a párt valójában mit is képvisel. Tehát nem a pártprogrammal van a probléma, hanem a kommunikációval és a branddel. A brandre tulajdonképpen a párt mentális képeként is gondolhatunk. A brandbe beletartoznak azok a gondolatok és érzelmek, amelyekkel a szavazók azonosítják a pártot. Ha az SPD jelenleg a negatív folyamatokkal azonosítható, akkor arra kell koncentrálni, hogy a pártot *reformerként, a változás követeként* lássák a választók. Ehhez több dologra van szükség. Először is egyértelmű elképzelés kell arról, hogy mi az, ami változik a mai világban (klímaváltozás, a digitalizáció hatása a munkahelyekre és általában a társadalomra, globalizáció). Másodsor, nyilvánvaló progresszív vízió kell a változás kívánt irányáról. Harmadszor, konkrét szakpolitikai javaslatokat kell készíteni a változás kezeléséről és eléréséről. Negyedszer, hatékony kommunikációs stratégiát érdemes vázolni, amely lehetővé teszi, hogy a párt határozza meg a média és a politika napirendjét, és progresszív módon keretezze újra a problémákat. Ötödször, hiteles és karizmatikus vezetőket kell felkutatni, akikre megbízható *reformerként* tekinthet a társadalom.

2. Új kapcsolat az emberekkel: helyi szintű politikai közösségi irodák

Az átlagemberekkel való kapcsolat elvesztése az egyik fontos oka a hagyományos pártok népszerűtlenségének.²² A fókuszcsoportokban is említésre került, hogy az „SPD régen olyan volt, mint egy család”, mára viszont a közösség és a törődés effajta érzése eltűnt. Ez szorosan kapcsolódik a párt helyi szintű jelenlétéhez, illetve annak hiányához: egy politikusról vagy pártról kialakított kép leginkább a személyes kapcsolat útján formálható, ezért új stratégiára van szükség a progresszív pártok helyi jelenlétével kapcsolatban. Úgy látszik, hogy a régi modell, miszerint az állampolgár felvesz egy pár szórólapot vagy találkozik egy-egy politikussal annak fogadóóráján, már nem képes áthidalni a szakadékot a párt és az átlagemberek között. Az SPD-nek új helyi jelenléti modellt kell kialakítania. Az új megközelítés részévé válhatna, hogy a pártirodákat „politikai közösségi irodákká” (angolul „co-working space”) alakítják. Ezek olyan terek lehetnének, amelyek infrastruktúrát (tárgyalókat, internet hozzáférést stb.) nyújtanak ahhoz, hogy az állampolgárok közösen dolgozhassanak lokális problémákon, vagy ahol a pártszervezet politikai, kulturális vagy társasági eseményeket rendezhet. Ezekben a közösségi irodákban a helyi témák lennének a középpontban, és nem a pártpolitikai kérdések. Ugyanakkor az egyénnek is segítséget lehetne itt nyújtani a személyes fejlődésében – például állásjelentkezések megírásában, vagy oktatási, lakásügyi, szociális juttatási vagy egyéb fontos kérdést érintő tanácsadással. A közösségi problémák megoldása, illetve az állampolgárok egymással és a párttal történő párbeszédje lenne a központi feladata ezeknek az új közösségi helyszíneknek, így segítve a helyi közösséget, valamint a párt kapcsolatát az állampolgárokkal.

22 J. Hillje: Return to the Politically Abandoned, Das Progressive Zentrum, <https://www.progressives-zentrum.org/politically-abandoned/?lang=en>, 2018

Természetesen egy ilyen létesítmény csak akkor működhet, ha a lakosok proaktívan látogatják. Ez akadályt jelenthet, főleg azoknál, akik mélyen csalódtak a pártban. Az új helyi jelenlétnek ezért házaló (door-to-door) kampánnyal is párosulnia kell. A házalás hosszútávon akkor hatékony, ha nemcsak a választási kampányban, hanem rendszeresen történik. A választási üzenetek helyett a voksolások közötti időszakban a pártok és a politikusok „listázós” megközelítéssel látogathatnák a szavazókat. A kérdések segítenének az emberek szükségleteinek, reményeinek és félelmeinek felmérésében, és hasznos módja lenne az emberek elérhetőségeinek összegyűjtésének, amelynek segítségével a későbbiekben el lehetne őket érni különböző digitális csatornákon.

3. A migrációs vita újraakterezése: a belső szolidaritás a külső alapfeltétele

Az emberiség és a kultúra kérdéskörei mellett a migrációnak fontos társadalmi dimenziója is van. A fókuszcsoportos beszélgetésekben az AfD-szavazók azt a véleményüket hangoztatták, miszerint az állam különleges bánásmódban részesíti a migránsokat, miközben nekik (az „őslakosoknak”) évek óta azt mondja, hogy nem tehet többet értük. Ennek eredménye, hogy ezek a szavazók hátrányos helyzetben érzik magukat az – állítólagosan – kivételezett státusban lévő bevándorlókkal szemben, és ezért szembe fordulnak a migránsokkal.

Minden progresszív pártnak kulcsfontosságú kérdés, hogy mindazok, akiknek szüksége van az államra, ne legyenek egymás ellen kijátszva. Annak érdekében tehát, hogy a menekültek/migránsok befogadásakor ne erősödjenek a társadalmi konfliktusok, fontos még a befogadás előtt odafigyelni az állampolgárok aggodal-

maira, a társadalmi kirekesztődéstől, lecsúszástól való félelmeikre. Annak érdekében tehát, hogy a menekültek/migránsok befogadásakor ne erősödjenek a társadalmi konfliktusok, fontos még a befogadás előtt odafigyelni az állampolgárok aggodalmaira, a társadalmi kirekesztődéstől, lecsúszástól való félelmeikre. Más szóval a belső szolidaritás a külső előfeltétele. A bevándorlás-vita újrarahangolásának csak az egyik része a szociális biztonságra és a társadalmi igazságosságra koncentráció. A másik fontos elem a migráció ellenőrzésének – és még inkább az integráció elősegítésének – hangoztatása. A rossz integrációs politika a társadalmi és kulturális feszültségek, valamint az emelkedő bűnözési ráta forrása. A bevándorlók gyorsabb hozzásegítése a munkalehetőségekhez és oktatáshoz, a bevándorlók és a német állampolgárok közötti kapcsolatok erősítése, valamint a kultúrák kölcsönös megértése mind fontos módjai az integrációnak, és ezáltal a társadalmi kohézió erősítésének. Ugyanakkor az integráció támogatása mellett a bevándorlást kezelni kell. Az intézmények iránti bizalom azért csökken, mert az emberek szerint az állam elvesztette a kontrollt a migráció felett. A menekültügyi kérelmekkel és a belbiztonsággal foglalkozó szervezeteknek megfelelő erőforrásokat kell biztosítani. Csak egy erőforrással jól ellátott állam képes a migráció menedzselésére és az integráció segítésére.

4. A globalizáció újraformálása: globalizáljuk a szociális biztonságot!

A fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetések azt mutatták, hogy az AfD-szavazók általában nem ellenzik a globalizációt, de kritikusak a globalizáció javainak egyenlőtlen elosztásával kapcsolatban. Míg a cégek hasznot húznak az államok között növekvő versenyből a cégszektornak, a munkavállalói jogok vagy a környezetvédelmi szabályozások tekintetében, addig a dolgozók egy globális ver-

senyben találják magukat, és ez társadalmi bizonytalansághoz és a jövőtől való félelemhez vezet. A populisták kifejezetten ezekre a félelmekre játszanak rá, és több szociális biztonságot ígérnek egy nacionalista gazdaságpolitika keretein belül. Bár a szavazók nem feltétlenül hiszik el, hogy a gazdasági nacionalizmus ugyanolyan jólétet teremthet, mint a szabadkereskedelem, de amíg féltik a saját és gyermekeik jövőjét, addig engedhetnek a populista csábításnak. Ezért a progresszív pártoknak át kell gondolniuk, hogy miután hosszú évtizedek alatt a gazdasági szabadságjogok globalizációja már megtörtént, nem lenne-e ideje a szociális biztonság globalizációjának is. Az Európai Uniónak mind szociálpolitikája, mind a kereskedelmi politikája jó kiindulópontokat szolgáltat ehhez. A minimális szociális alapellátások (pl. minimálbér, munkanélküli segély) harmonizálása megállíthatná a szociális dömpinget és csökkentené a munkavállalók versenyét az EU egységes belső piacán belül. Szigorú szociális standardok integrálása az EU kereskedelmi megállapodásaiba globális szinten javíthatja a méltányos munkakörülményeket és erősítheti a munkavállalói jogokat. A globalizáció új szintjének nem kizárólag a szociális, de a környezetvédelmi és a demokratikus alapelveket is előtérbe kell helyeznie. A klímaváltozás elleni küzdelem nemcsak a bolygó megmentésének módja, de a társadalmi igazságosság fontos része is, hiszen a klímaváltozás a legszegényebbeket veszélyezteti leginkább.²³ Ezeket a világszintű kihívásokat az egyes országoknak közösen és az EU szintjén kell kezelniük. „Egy igazi menedék a globalizáció, a szabadkereskedelem és a klímaváltozás okozta veszélyekkel szemben” – a cél az, hogy így tekintsenek Európára az emberek. Ehhez több közös fellépésre van szükség az unión belül, különösen az adózás, a szociálpolitika és a környezetvédelem terén.

23 M. Wolf: Why climate change puts the poorest most at risk, Financial Times, <https://www.ft.com/content/f350020e-b206-11e7-a398-73d59db9e399>, 2017

5. Az identitás újragondolása: lokális, nemzeti és európai identitások

Az egyik népszerű magyarázat a baloldal hanyatlására és a jobboldal térnyerésére az, hogy a baloldali pártok túl sokat foglalkoznak az identitáspolitikával. A fő vitapont az, hogy a baloldali pártok megszállottjaivá váltak egy erkölcsileg túlfűtött és kizárólag a faji, nemi és szexuális identitással foglalkozó programnak, viszont elhanyagolták az alapvető társadalmi és gazdasági problémákat.²⁴ A fókuszcsoportos beszélgetések eredményei nem támasztják alá ezt az állítást. A résztvevők szerint a progresszívek fő kudarca az, hogy *nem tettek eleget a vállalati érdekek dominanciája ellen*, és nem az, hogy túl sokat tettek a kulturális, vallási vagy szexuális kisebbségekért. Egyes, a „baloldali identitáspolitikával” szemben megfogalmazott ellenérvek alap gondolata, miszerint a kisebbségek pozíciójának erősítése gyengíti a többségét, különösen ellentmond az egyenlőség progresszív értékének. Ahelyett, hogy különböző csoportokat egymás ellen kijátszva az identitáspolitikát vitatják meg, a progresszíveknek az „identitás és az egyenlőség” gondolatát kellene hirdetniük. Eszerint a társadalmi egyenlőséget csak akkor lehet garantálni, ha nem állítunk fel hierarchiát az identitások tekintetében, és ugyanolyan értéket tulajdonítunk a különböző identitásoknak.

A progresszív pártoknak az identitással kapcsolatos jelenlegi aggodalmaik helyett egy teljesen másik gondolatra kellene figyelniük: a fókuszcsoportok résztvevői azt fájlalták, hogy a helyi identitások a globalizáció által egy „globális identitásba” olvadnak össze. A lokális identitás elvesztését leginkább a helyi boltok globális láncokkal történő helyettesítésével magyarázták. A progresszívek számára fontos feladat kell legyen a helyi vállal-

24 M. Lilla: *The Once and Future Liberal: After Identity Politics*, Harper, 2017

kozások támogatása. Például a tisztességtelen versennyel szembeni fellépés jegyében meg kell védeni a helyi vállalkozásokat a nemzetközi cégek adódömpingjétől.

Ugyanakkor az identitásnak nem egyetlen dimenziója van csupán. Az Eurobarometer-felmérések szerint a legtöbb uniós állampolgár nem csak a saját térségéhez és a nemzetéhez kötődik, de Európához is.²⁵ Az identitást tehát úgy kell elképzelni, mint egy hagymát, melynek különböző rétegei vannak: a szűkebb régió az, ahol az emberek otthon érzik magukat, a nemzettel azonosulnak kulturálisan, és Európa adja számukra a legnagyobb védettséget a globalizáció negatív hatásaival szemben.

25 Európai Bizottság: Eurobarometer Interactive, <http://ec.europa.eu/commfront-office/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/themeKy/41/groupKy/206>, 2018

Felhasznált irodalom

K. Arzheimer: *The AfD: Finally a Successful Right-Wing Populist Eurosceptic Party for Germany?* In: *West European Politics* 38, 2015

D. Baron: *Who Identifies with the AfD? Explorative Analyses in Longitudinal Perspective*, SOEPpapers on Multidisciplinary Panel Data Research at DIW Berlin, https://www.diw.de/sixcms/detail.php?id=diw_01.c.601392.de, 2018

European Commission: Eurobarometer Interactive, <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/themeKy/41/groupKy/206>, 2018

J. Hillje: *Return to the Politically Abandoned*, Das Progressive Zentrum, <https://www.progressives-zentrum.org/politicallyabandoned/?lang=en>, 2018

Infratest Dimap: *Wahlreport Bundestagswahl*, <https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/wahlreport-deutschland/2017/>, 2017

M. Lilla: *The Once and Future Liberal: After Identity Politics*, Harper, 2017

C. Mudde: *What the stunning success of AfD means for Germany and Europe*, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/sep/24/germany-elections-afd-europeimmigration-merkel-radical-right>, 2017

M. Wolf: *Why climate change puts the poorest most at risk*, *Financial Times*, <https://www.ft.com/content/f350020e-b206-11e7-a398-73d59db9e399>, 2017

PROGRESSZÍV VÁLASZOK

A POPULIZMUSRA FRANCIAORSZÁGBAN

Chloé MORIN, Fondation Jean-Jaures

Az egyes országokban a populizmusnak annyiféle különböző jelentést tulajdonítanak, hogy a szó definíciója már – Ernesto Laclau idézve²⁶ – szinte megfoghatatlanná vált. Ez alól Franciaország sem kivétel. A fogalom maga a nemes „populus” vagy „nép” negatív konnotációjú származéka, és általában arra használják, hogy bizonyos politikai mozgalmakat megfosszanak a hitelességüktől, mivel azok áthágnak politikai korrektség szabályait. Sőt, egyesek a francia elnökre, Emmanuel Macronra vagy a jobbközép Republikánusok párt vezetőjére, Laurent Wauquizre is alkalmazzák. Érdeemes megjegyezni, hogy bizonyos populistának ítélt módszereket – mint a média kritizálását, népszavazások indítványozását stb. – már korábban is használtak olyan, a modernkori francia politikát meghatározó szereplők, mint például De Gaulle tábornok, a francia Ötödik Köztársaság megalapítója. A populizmus fogalmát még tovább bonyolítja, hogy egyes politikusok, mint például Jean-Luc Mélenchon, a **La France Insoumise** („Engedetlen Franciaország”) párt vezetője, Chantal Mouffe „baloldali populizmus” ötlete által inspirálva nyíltan felvállalja a populizmust, hogy a fogalommal kapcsolatos stigmát a feje tetejére állítva a szót a „néphez tartozás”, a „nép iránti elkötelezettség” jelentésével ruházza fel.

26 E. Laclau, *La raison populiste*, Seuil, 2008.

A populizmus szó poliszémiájával – vagy „rugalmasságával” ahogy Rioux²⁷ mondja – a francia értelmiségiek többsége egyetért. A szó definíciója állandóan változik. Vannak, akik még ennél is messzebb mennek és azt mondják, hogy a populizmus nem is része a francia politikai kultúrának. Anne Collovald szerint a populizmus kifejezést 1980 óta egyre többször használják a demagógia és a politikai oportunizmus szinonimájaként. Szerinte a szó többet mond el arról, aki használja, mint arról, akivel kapcsolatban használják. Collovald szerint kapcsolat van a mainstream politikai pártoknak a tömegektől való eltávolodása és aközött, hogy ezek a pártok egyre gyakrabban használják a populizmus kifejezést – ez egy egyszerű módja annak, hogy diszkvalifikálják azokat a pártokat, akik a tömegek akaratát is számításba akarják venni. Egyes kutatók, mint Catherine Colliot-Thélène számára a populizmus kifejezés akadályozza ezeknek a politikai mozgalmak komplexitásának a megértését. Mások, például Emmanuel Todd egyetértenek azzal, hogy a populizmus történelmileg összeegyeztethetetlen a francia kultúrával. Véleményük szerint 1789, 1830, 1848, 1871 és 1936 országában a populizmus elképzelhetetlen, hiszen ezek a politikai forradalmak soha nem akarták a burzsoá eliteket megsemmisíteni.

Azonban egyes történészek rámutatnak, hogy Franciaországnak voltak populista epizódjai a huszadik században, már ha elfogadjuk, hogy – ahogyan már korábban megjegyeztük – a kifejezés különféle ideológiákra, értékekre és választási stratégiákra is vonatkozhat. Azonban a mai francia populisták külföldi populista mozgalmak gondolatvilágából merítkeznek, mint például a latin-amerikai mozgalmakéból, amelyek az Engedetlen Franciaország számára szolgálnak állandó referenciapontként, vagy

27 J.-P. Rioux, *Les Populisms*, Tempus, Perrin, 2007.

olyan európai mozgalmakból, mint a magyarországi vagy az olasz populisták, amelyek pedig a **Rassemblement National** (Nemzeti Gyűlés, a korábbi Nemzeti Front) előtt állnak példaként.

Michel Winock²⁸ szerint vannak közös jellemzői a mai Nemzeti Frontnak (Front National), és kora-huszedik századi populista mozgalmaknak: „*ez egy az elitek ellen irányuló tiltakozó mozgalom (...), ami első sorban az énarque* [az École nationale d'administration által formált elit, ami olyan francia politikusokat termelt ki, mint Hollande vagy Macron], *az értelmiség, és a valóságtól eltávolodott politikusok ellen irányul*”. A Front National esetében Winock „nemzeti-populizmusról” beszél, mivel az egy olyan mozgalom, ami az identitásra, a nacionalizmusra, a protekcionizmusra, a xenofóbiára, az iszlamofóbiára és EU-ellenességre helyezi a hangsúlyt.

Az 1990-es évek és a korai 2000-es évek között a francia populizmus tanulmányozása elsősorban a szélsőjobb megerősödésére, és annak következményeire fókuszált. Rioux²⁹ véleménye szerint a populizmus kifejezés csak az 1980-as években került újra használatba Jean-Marie Le Pen Nemzeti Frontjával kapcsolatban, amit akkor Pierre-André Taguieff³⁰ nemzeti-populistának hívott. Továbbá, a szélsőbal akkor már régóta 10% alatt teljesített a választásokon a balközép Szocialista Párt dominanciájának köszönhetően, mely utóbbi sikeresen a perifériára szorította a szélsőbalt különböző ügyek kisajátításával és izolációs technikákkal. Winock szerint emiatt a populizmus kizárólag a szélső-

28 M. Winock, *Nationalisme, antisémitism et fascism en France*, Paris, Éditions Points, coll. „Histoire” (noH131), mai 2014, 4e éd. (1re-éd. 1982), 512 p.

29 J-P. Rioux, *Les Populisms*, Tempus, Perrin, 2007.

30 P-A. Taguieff, *La rhétorique du national-populisme*, Mots, Oct. 9th. 1984.

jobboldallal lett azonosítva. Amíg a baloldali populizmus Franciaországban „ouvriériste” volt, vagyis a munkásosztályért harcolt, addig a jobboldali populizmus nem kapcsolódott egy osztályhoz sem.

Azonban, ahogy Eric Fassin³¹ is megjegyzi, a populizmus erősödésének értelmezése más irányokba tolódott az utóbbi években. Most már nem csak a bevándorlásra és a terrorizmusra adott rasszista reakcióként lehet értelmezni, hanem – különösen Észak-Franciaországban (hasonlóan az amerikai „rozsdáövezethez” és Nagy-Britannia középső részéhez) – a neoliberalis politikára adott reakcióként is. Jacques Julliard³² szerint a francia forradalom óta a tömegek és a burzsoázia a haladás közös eszményére alapozott szövetsége segítette a baloldali pártokat a választások során, amely a baloldaltól jövő populisták mozgalmakat is visszaszorította. Azonban a haladás eszményének az újkeletű válsága megzavarta ezt a szövetséget. A burzsoázia ma már nem gondolja, hogy az érdekei – a globalizáció iránti nyitottság, a mobilitás, a multikulturalizmus – egyeznek a tömegek érdekeivel. Ezáltal a tömegek társadalmi és kulturális védelem iránti igényére a populisták mozgalmak szolgáltattak új válaszokat.

Ma már a legtöbb kutató egyetért abban, hogy napjainkban az Engedetlen Franciaország (szélsőbal) és a Nemzeti Gyűlés (szélsőjobb) a két legfőbb francia populisták mozgalom. A francia történelem során első alkalommal mindkét párt komoly esélyekkel indult a 2017-es elnökválasztáson. Egyes kisebb pártok, mint például Nicolas Dupont-Aignan *Debout la France* (Talpra,

31 E. Fassin, *Populisme: le grand ressentiment*, Textuel, Coll. Petite Encyclopédie critique, 2017.

32 J. Julliard, *La gauche et le peuple*

Franciaország) pártja, vagy a korábbi Nemzeti frontos stratégia Florian Philippot *Les Patriotes (A hazafiak)* nevű formációja szintén populistának mondhatók, azonban ezek jelenleg választási szempontból jelentéktelenek. Ezért ebben a fejezetben az Engedetlen Franciaországra és a Nemzeti Gyűlésre fogunk fókuszálni, de azért érdemes észben tartani, hogy az összes francia politikai mozgalomnak vannak populista jellemzői – akár a kommunikációjukban, akár az ötleteikben, a taktikáikban vagy a stratégiájukban.

A főbb populista pártok

Választási eredmények és szerepük a politikai rendszerben

A Front National (FN) jelentős politikai erőnek számít Franciaországban azóta, hogy teljesen váratlanul 10%-ot ért el az 1984-es európai választásokon. Ennek ellenére egészen a 2002-es elnökválasztásig a párt marginális maradt a választásokon, mivel a francia választási rendszer nem az arányos képviseleten alapszik. Ráadásul egy olyan pártról van szó, amelyik általában rosszul szerepelt a helyi választásokon, és főleg az elnökválasztásokon ért el jelentősebb eredményeket (14,38%-ot 1988-ban, 15%-ot 1995-ben, 16,86%-ot 2002-ben, 10,44%-ot 2007-ben, és 17,90%-ot 2012-ben). Az egyetlen kivétel erre a szabályra a 2014-es európai választások, amin az FN az „első számú francia párttá” vált a szavazatok 24,86%-ával.

A szélsőbaloldali populista pártok megerősödése egy újabb jelenség: a szélsőbaloldali populisták a Kommunista Párt bukása óta a perifériára szorultak. Mivel a Szocialista Párt régóta dominálta a baloldalt, így a 2017-es elnökválasztás volt az

első François Mitterrand óta, hogy a Szocialista Párt egy másik baloldali párt mögött végzett (ez alól az egyszери kivétel a 2008-as európai választások, ahol a Zöld Párt vette át a vezetést). Mélenchon, aki maga is szocialista volt korábban, és a korábbi pártjának a tönkretételére esküdött fel, sikeresen tudta nagy arányban megnyerni magának a szocialista szavazókat – anélkül, hogy a szélsőségesebb baloldali támogatóit elveszítette volna.

A választók demográfiai jellemzői

Az Ifop nevű közvéleménykutató szerint Marine Le Pen 2017-ben Nicolas Sarkozy 2012-es szavazóinak 12%-át, François Bayrou (egy centrista politikus, aki Macront támogatta a 2017-es választáskor) szavazóinak 6%-át és a korábbi elnök, Hollande szavazóinak 7%-át tudta megnyerni. Le Pen főleg a munkaképes korú, és az alacsonyabb jövedelmű választók körében volt népszerű (30%-a az alkalmazottnak, 39%-a a kétkezi munkásoknak és 32%-a a felsőfokú végzettséggel nem rendelkezőknek szavazott rá). A vidéki körzetekben volt a legtöbb támogatója (ahol 26% szavazott rá, szemben a városi lakosság 22%-ával és a párizsiak 14%-ával). Különösen alacsony volt a támogatottsága a felsőbb osztályok (13%) és az idősek között.

Jean-Luc Mélenchon meg tudta szólítani a korábbi szocialista szavazók egy jelentős hányadát (Hollande 2012-es szavazóinak a 26%-át) valamint a centristákat (Bayrou 2012-es szavazóinak a 12%-át). A 18 és 34 év közöttiek 27%-át, az alkalmazottak és a kétkezi munkások 25%-át, és a közsférában dolgozók 23%-át tudta megnyerni. Marine Le Pen ellenében Mélenchonra Párizsban szavaztak a legtöbben (23%) és a rá adott szavazatok egyenlően oszlottak meg a városi és a vidéki körzetek között (20%). Nagyobb volt a támogatottsága a magasabb szocioökonómiai

státuszú csoportokban, mint a Nemzeti Frontnak, hiszen a közepes és magas jövedelműeknek 17%-a szavazott rá. Hozzá kell tenni, hogy Marine Le Pen szavazói jellemzően elég hűségeseek: az elnökválasztás első fordulójában 80%-át visszanyerte a 2012-es szavazóinak. Jean-Luc Mélenchon 2012-es szavazóinak a 75%-a szavazott rá újra. Mindkét esetben ez az arány sokkal magasabb, mint más pártoknál: François Fillon Nicolas Sarkozy 2012-es szavazóinak a 60%-át tudta megtartani, és 2012-ben a szocialista szavazók 75%-a *nem* szavazott a szocialista jelöltre, Benoit Hamonra.

Meg kell még jegyeznünk azt is, hogy amíg a 65 évesnél idősebb szavazók Emmanuel Macron és Francois Fillon szavazótáborának a negyedét adták, addig Mélenchon szavazóinak csak a 13,3%-át és Le Pen szavazóinak a 15,3%-át. Az idős szavazók megnyerése volt az utóbbi évtized legfőbb kihívása mindkét populista párt számára. A „deres hajúak szavazata” már 2012-ben is egy fontos tartópillérnek számított a populista erősödés ellen – elsősorban Marine Le Pen programjának a gazdasági kockázatai (mivel Le Pen az eurózónából való kilépést sürgette), és Jean-Luc Mélenchon EU-ellenes és keynesi (vagyis magas állami kiadásokra támaszkodó) álláspontja miatt.

A szocialista párt bukása

2017 szeptemberében a Francia Szocialista Párt egy erős, szimbolikus döntést hozott: a legutolsó súlyos választási veresége után bejelentette, hogy el fogja adni a régi székházát. A Rue de Solferinon, a Nemzetgyűléstől és a Musée d'Orsay-tól nem messze elhelyezkedő épületet 1980-ban szerezte meg a párt, egy évvel azelőtt, hogy Francois Mitterand-t Franciaország első szocialista elnökének választották volna. Ez a döntés nagyon

vitatott volt a maradék szocialisták soraiban, és a párt nehézségeinek a szimbólumává vált. Hogyan lehetséges, hogy egy olyan párt, amelyiknek 2012-ben még a kezében volt a régiók és megyék végrehajtó hatalmi szerveinek a nagy része, valamint többsége volt a Szenátusban és a Nemzetgyűlésben (tehát a parlament alsó és felső házában is), öt éven belül mindent el tudott veszíteni?

Természetesen a Szocialista Párt összeomlása nem csak a külső körülményekre visszavezethető. A problémák egészen 2002-ig nyúlnak vissza, Lionel Jospin vereségéig: ezt követően a párt képtelen volt megújulni és alkalmazkodni a globalizáció és a XXI. század kihívásaihoz. Ugyan a helyi választásokon általában jobban szerepeltek, az, hogy nem tudták megszerezni az elnökséget 1995 és 2012 között jelzi, hogy egyre inkább elveszítették a kapcsolatukat az alsóbb osztályokkal és az alsó-középosztállyal. Képtelenek voltak egyértelmű politikai irányt választani az EU-pártiság és az euroszkepticizmus, a felelősségteljes költsékes és a keynesi gazdaságpolitika, valamint a nyitottság és a protekcionizmus közül.

Ezen hosszabb távú tendenciák mellett, 2016 után rendkívül felgyorsult a szocialisták szétesése. Először is François Hollande, a szocialisták „egyértelmű jelöltje” úgy döntött, hogy nem indul újra az elnöki székért. Az alacsony támogatottságú, a pártját összetartani képtelen és a korábbi pártfogoltja, Emmanuel Macron által fenyegetett francia elnök úgy gondolta, hogy az utódja majd jobb eséllyel fogja az ő és a pártja örökségét továbbvinni a 2017-es elnökválasztásokon.

Végül a szocialista előválasztást Benoît Hamon nyerte, de a választás napján a szocialista szimpatizánsok legalább 75%-a nem szavazott a szocialista jelöltre, és François Hollande 2012-es első körös választóinak majdnem 60%-a Emmanuel Macron-

ra szavazott. A korábbi szocialisták 42%-a szavazott Emmanuel Macronra és 23%-uk pedig a baloldali populista Jean-Luc Mélenchonra³³.

Ugyan Benoit Hamon egyrészt arra panaszkodott, hogy a saját pártjától nem kapott elég támogatást a kampány során, másrészt korábbi riválisát, Manuel Vallst árulónak nevezte (aki jóval az első forduló előtt arra szólította fel a szocialistákat, hogy Macronra szavazzanak), az nem egyértelmű, hogy mindezeknek volt-e tényleges hatása Hamon választási eredményére. A közvéleménykutatások azt mutatják, hogy a legtöbb szavazó 15 nappal az előválasztáson aratott győzelme és az első TV-vitáját követő hetekben kihátrált mögüle – miután a marginális Zöldekkel akart szövetségre lépni ahelyett, hogy a saját szavazóit szólította volna meg. Hamon – aki kilépett a pártból 2018 júliusában, hogy saját pártot alapítson – a mai napig azt állítja, hogy a megalázó 6%-os szavazati arány oka, hogy a saját pártja nem támogatta eléggé.

Soha azelőtt nem volt még olyan, hogy a francia Szocialista Párt ilyen rövid időn belül ekkorát bukott volna. A párt szimpatizánsainak aránya 2017 januárjában 16%-ról 10%-ra esett vissza. Ez az arány lényegében nem változott 2018 során sem.

A populista szavazók attitűdje

Az Ifop közvéleménykutató három fókuszcsoporthoz vizsgált 2018 őszén, hogy a populistákra szavazók főbb motivációit megállapítsa. A következő három csoportot vizsgáltuk:

33 <http://www.lefigaro.fr/politique/2018/10/12/01002-20181012ARTFIG00354-au-ps-une-base-militante-de-plus-en-plus-etriquee.php>

- a baloldali populizmus támogatói (France Insoumise)
- a nemzeti-populizmus támogatói (Front National)
- a volt szocialista szavazókból baloldali populizmus felé tolódott szavazók.

A kutatás első számú eredménye, hogy a baloldali és a jobboldali populista szavazók attitűdjének ugyan vannak hasonlóságai, de igen egyértelmű különbségei is, mely utóbbi miatt nehezen elképzelhető Franciaországban egy olasz-típusú populista koalíció.

Mélenchon és Le Pen szimpatizánsai, valamint a korábbi szocialista szavazók mind hangsúlyozzák a gazdagok és a hatalmi pozíciókban lévők által irányított kapitalista berendezkedés problémáit. Mind a három csoport beszél a növekvő egyenlőtlenségekről, mind a szolgáltatásokhoz való hozzáférés, mind az adózás, mind pedig a jogrendszer működése szempontjából. Egy olyan rendszert látnak, amely *„keménykezdő a leggyengébbekkel, és gyenge a legerősebbekkel szemben”*. Továbbá mindegyik csoport egyaránt bizalmatlan a politikával és a politikusokkal szemben, akiket önteltnek és karrieristának gondolnak, olyanoknak, akik nem értik az átlagemberek problémáit.

Mind a három csoport úgy érzi, hogy egyre nehezebb napjaink Franciaországban élni és hogy a szabadságjogok – ami tágabb értelemben értelmessé a döntési- és szólásszabadságot jelenti, valamint, hogy az ember a saját életét élhesse anélkül, hogy a szabályok, az adózás és a társadalmi determinizmus megkötnek – egyre kevésbé érvényesülnek.

A közös trendek ellenére látunk azért nyilvánvaló ideológiai különbségeket is a csoportok között, különösen a baloldali és a jobboldali

populizmus támogatói között. Amíg a Front National szavazói gyakran a bevándorlókat és a muszlimokat hibáztató összeesküvéselméletekre hagyatkoznak a gazdasági, kulturális és fizikai bizonytalanság okaként, addig a baloldali szavazók a bevándorlók és a muszlimok helyett a gazdasági liberalizmust, az individualizmust és általában a gazdagokat és a hatalmon lévőket okolják.

Meg kell jegyeznünk, hogy a korábbi Hollande szavazók és a mostani Mélenchon szavazók szinte minden pontban egyetértenek: a problémákért a globalizációt és a gazdaság pénzügyi szektor általi dominanciáját („finanszírozás”) okolják és relatíve nyitottak más kultúrák és vallások felé. Ebben az értelemben a baloldali populisták közelebb állnak a tradicionális baloldalhoz, mint a szélsőjobboldali populistákhoz.

Ha a három különböző fókuszcsoportból kettőt formálunk, a Front National szavazókkal az egyik oldalon és Mélenchon szavazókkal a másikon – függetlenül attól, hogy korábban szocialista szavazók voltak vagy sem – akkor két teljesen különböző világnézettel találkozunk.

- Az egyik oldalon a Front National szavazói erősebb védelemre, a dicső múlthoz való visszatérésre, valamint a globalizáció és a bevándorlás által szerintük meggyengített értékek és kultúra megőrzésére vágyanak. A másik oldalon viszont Mélenchon szavazói szolidaritásra és nyitottságra szólítanak fel.
- A párizsi és a nizzai terrortámadások fényében elmentmondás van az FN szavazók védelem iránti vágya és szabadság (véleményszabadság a „politikai korrektséggel” szemben, a szabályok, az adózás és a köztételségektől való szabadság) iránti vágya kö-

zött. A baloldalon az ellentmondás leginkább a szabadság (abban az értelemben, hogy szabadság az embernek a saját életének a kialakításához) iránti vágy és a mindennapi gazdasági kényszerűség (szegénység, adózás, vásárlóerő, munkanélküliség) között érzékelhető.

- Ugyan mindkét csoport frusztrációt érez ezek miatt az ellentmondások miatt, nem ugyanazokat a csoportokat hibáztatják: az FN szavazók az ellentmondást a muszlimok és bevándorlók (amit egyetlen csoportnak fognak fel) által képviselt fenyegetéshez kapcsolják, míg a Mélenchon szavazók az ellentmondás mögött a pénz kultuszát, a financializációt és a szabályozatlan piaci liberalizációt látják.
- Az FN esetében a motiváció egyértelműen nativista, mivel az identitás megőrzésére és a régi szabályrendszerek és határok visszaállítására törekszik. A baloldali populizmus esetében a motiváció arra irányul, hogy megváltozzon a gazdasági modell/paradigma a társadalmi kohézió és a közös célok visszaállítása érdekében. Tehát az egyik oldalon „kohéziót” és „emberek közötti javuló kapcsolatokat”, míg a másikon „rendet” és a „külvilágtól való védelmet” látunk.
- A szolidaritással kapcsolatban – bár mindkét párt támogatói szerint magasabb szintű társadalmi igazságszolgáltatásra van szükség – az FN szavazók az ún. „asszisztant”-ot vádolják (ami az állami segélycsomag, amit a bevándorlók feltétel nélkül megkapnak, de a keményen dolgozónak tekintett helyiek

nem), míg a Mélenchon szavazók a részvényesek és a hatalmon lévő elitet (Mélenchon visszahozta az „oligarcha” szót a köztudatba, melyet ezekre a csoportokra használ). Tehát amíg az FN szavazók az „igazi” és a „ál” szegények között tesznek különbséget, addig a Mélenchon szavazók szerint a fő társadalmi törésvonal az ultragazdagok és a társadalom többi része között van.

- Az FN szavazók az EU-t a nemzeti szuverenitás elleni fenyegetésnek látják, bár a kilépés utáni vágy közel sem olyan erős, mint Nagy-Britanniában. A Mélenchon szavazók az EU-t egy kiüresedett technokrata váznak látják, amely nem törődik az átlagemberekkel és már eltávolodott az alapítók értékeitől.

A két szavazói csoport között számos ideológiai különbséget találunk, de van egy mindennél jelentősebb különbség: az identitás kérdése. Amíg az FN szavazók büszkék az identitásukra – a gyökereikre, a történelmükre, a kultúrájukra, az értékeikre, és egyesek az etnikumukra és a vallásukra is – és nyíltan beszélnek arról, hogy külföldről jövők hogyan rondítják el ezt az identitást, addig a baloldali populisták amennyire lehet elkerülik az identitás kérdését – vagy azért, mert tisztában vannak vele, hogy kisebbségben vannak olyanokként, akik a francia állampolgárság kérdését nyitottan kezelnék vagy mert attól félnek, hogy a Front National „rasszistáival” kerülnek majd egy kalap alá.

A Front National szavazói számára a nagybetűs „Nemzet” különös jelentőséggel bír. Jól mutatja ezt, hogy Phillippe de Villiers-nek, a francia jobboldal egy vitatott alakjának I. Klodvigról írott könyve, mekkora sikert aratott. Klodvig az első király volt,

aki a frank törzseket egyetlen királysággá egyesítette az V. században, és jól illusztrálja a hősi történelmi figurák idealizálását napjainkban. Sokszor találkozunk ebben a szavazói csoportban a „la terre” (a föld) és a „le sang” (vér, vagyis tisztaság) emlegetésével. Ezek szerint a szavazók szerint nem szabad, hogy a nemzetiség és az állampolgárság könnyen megszerezhető legyen. Az Engedetlen Franciaország szavazói szintén magukénak valának olyan nemzeti szimbólumokat, mint a francia zászló vagy a francia nyelv, de kevesebbszer utalnak érzelmekkel töltött és vitás szimbólumokra, mint az FN-szavazók. A nemzetiségről alkotott képük sokkal befogadóbb, ami arra utal, hogy ők elsősorban baloldaliak és nem populisták ebben a kérdésben.

Az identitás kérdésének a középpontjában a bevándorlás kérdése áll. Különösen a „bevándorlási válság” kezdete óta Európában a bevándorlás egyfajta katalizátor-szerepet töltött be, mivel felerősítette a már létező társadalmi dinamikákat, és új értelmet adott korábban különálló és látszólag össze nem függő témáknak.

Az FN szavazók a bevándorlást látják a gazdasági, az identitásbeli és a biztonsági problémák gyökereinek, és az egész identitásuk erre az általuk észlelt problémára épül. A bevándorlók számukra a bűnbakok, akik magyarázatot adnak minden problémára – vagyis az egyéni és a kollektív hanyatlás problémájára. Az FN szavazókban nagyon alacsony a bevándorlók iránt érzett empátia. Annak érdekében, hogy „politikailag korrektek” legyenek, sokszor mondják, hogy szívesen segítenének nekik, de csak a szülőföldjükön.

A Mélenchon-szavazók leginkább morális szempontból beszélnek a migrációról és rosszul érzik magukat a bánásmód miatt, amelyben a bevándorlók részesülnek Franciaországban. Sokan kifejezetten dühösek a kormány tétlensége miatt, míg mások

ennél árnyaltabban látják a kérdést: szeretnék befogadni a menekülteket, de azt gondolják, hogy Franciaországnak nincsenek meg a megfelelő eszközei az integrációhoz.

Ezt a nyilvánvaló különbséget a jobboldali és a baloldali populizmus között alátámasztja az IPSOS és a Cevipof³⁴ felmérése is, amely azt mutatja, hogy nagyon alacsony az ideológiai konvergencia az Engedetlen Franciaország és a Front National szavazói között. 2017-ben Mélenchon 2012-es szavazóinak csak a 7%-a szavazott Le Penre.

A két párt között az ideológiai eltérések tehát nagyon szembetűnőek:

- Le Pen szavazói egyértelműen meg vannak győződve az ország hanyatlásáról: 47%-uk gondolja, hogy Franciaország visszafordíthatatlanul hanyatlásnak indult, míg Mélenchon szavazói nem látják a jövőt ilyen sötét színekben.
- A Le Pen-szavazók azt állítják, hogy az életvitelüket egyre inkább a múltbeli értékek vezérik, míg a Mélenchon szavazóknak csak a fele vallja ezt.
- Az iszlámról és a bevándorlásról alkotott vélemény terén érzékelhető a legnagyobb eltérés a két csoport között:
 - az Engedetlen Franciaország szavazóinak csak a 30%-a, míg az FN-szavazók 95%-a gon-

34 <https://jean-jaures.org/blog/entre-france-insoumise-et-front-national-de-solides-divergences>

dolja úgy, hogy túl sok a bevándorló az országban.

- az Engedetlen Franciaország-szavazók 58%-a szerint az iszlám összeegyeztethető a Francia Köztársaság értékeivel, azonban a Le Pen-szavazóknak csak a 9%-a gondolja így.

- A két csoportnak szintén különböző a politikai kultúrája: az FN-szavazóknak sokkal nagyobb az igénye egy tekintélyalapú társadalomra – 98%-uk gondolja úgy, hogy „Franciaországnak szüksége van egy erős vezetőre, aki visszaállítja a rendet”. 87%-uk visszaállítaná a halálbüntetést, szemben Mélenchon szavazóinak a 18%-val. Továbbá, kevésbé bíznak a demokráciában: a Front National-szavazók 55%-a gondolja, hogy egy másfajta politikai rendszer éppen olyan jó lenne, mint a demokrácia, míg az LFI-szavazók 25%-a gondolja csak ezt.

- Vannak eltérések társadalmi és gazdasági kérdésekben is a két szavazótábor gondolkodásában: amíg mind a két csoport úgy gondolja, hogy a szociális védőhálóknak erősebbnek és az újraelosztásnak prioritásnak kell lennie, addig az Engedetlen Franciaország szimpatizánsainak az 59%-a, a Front National szavazóinak viszont csupán a 10%-a gondolja azt, hogy „Franciaországnak nyitottabbnak kell lennie a világra”. Szemben az FN-szavazók 44%-ával az Engedetlen Franciaország szavazóinak 88%-a akarja Franciaországot az eurózónában tartani, és az utóbbi párt szavazóinak 59%-a (szemben az FN-szavazók 17%-ával) gondolja azt, hogy Franciaország számára előnyös az Európai Unió tagja lenni.

Progresszív stratégiák: hogyan kezelhetjük a populizmus erősödését

Az ezen tanulmány által összegyűjtött – mind a kvalitatív, mind a kvantitatív – tények azt mutatják, hogy Mélenchon és Le Pen állítása ellenére a populista/progresszív politikai felosztás nem írta felül a jobboldal/baloldal felosztást. Bár a jelenlegi populista mozgalmaknak nyilvánvaló helyzeti előnyük van, és a jelenlegi politikai dinamika az ő oldalukon áll, azok továbbra is inkább a szélsősége-sektől és a korábbi nem-szavazóktól szereznek szavazatokat, és kevésbe azoktól a közepén álló választóktól, akik a korábbi baloldali kormányt támogatták. Bár Mélenchon sikeresen vonzott magához rengeteg szocialistát az elnökválasztáson, a jelenlegi pártpreferenciák azt mutatják, hogy Mélenchon már el is veszítette ezeket a szavazókat – bár a szocialistáknak sem sikerült visszanyerni őket.

Stratégiai szempontból ez biztató, mert ez elejét veszi – legalább is rövid távon – a „populista unió” lehetőségének, ami nyilvánvalóan többséget eredményezne a törvényhozásban. A progresszívek számára ez azt mutatja, hogy továbbra is van közös nevező a baloldali populisták és a mérsékelt balközép (vagy szociáldemokrata) szavazók között. A kérdés az, hogy ez a közös nevező elég-e egy közös ideológiai platform kiépítéséhez.

1. Egy defenzív stratégia kiépítése

Az első következtetés, amit levonhatunk a fentiekből, hogy a jelenlegi jobboldali populista szavazók megnyerése nagyon nehéz, hacsak nem lehetetlen rövid távon a progresszívek számára. Ahogy Marine Le Pen választási eredményei mutatják, az FN szavazói általában hűségesek a saját táborukhoz, és még ha kétségeik is vannak Le Pen vezetői képességei felől – például Le Pen gyenge

szereplését követően a Macronnal szembeni vitában – akkor sem szavaznak szívesen a progresszívekre, mert főbb értékeik eltérnek.

Azonban ez nem jelenti azt, hogy a jobboldali populisták javaslatait figyelmen kívül kellene hagyni, főleg akkor nem, amikor azok egybeesnek a többség érdekeivel. Például a bevándorlás és a biztonság kérdése nem prioritás a baloldali szavazók számára – nem ezek a kérdések számukra a legfontosabbak, amikor szavazni mennek, nem úgy, mint a jobboldali és a szélsőjobboldali szavazóknak –, de ez nem azt jelenti, hogy számukra ezeknek a kérdéseknek nincs jelentősége. Nyilvánvalóan a bevándorlás kérdése a baloldali szavazók számára is jelentőséggel bír a tekintetben, hogy számukra fontos a társadalmi kohézió, és ezen szavazók attól félnek, hogy ha nem sikerül a bevándorlókat megfelelően integrálni – társadalmilag és gazdaságilag –, akkor az társadalmi feszültségekhez vezet. Ugyanezek a szavazók nyitottak, de nem feltétlen hívei a multikulturalizmusnak: azt akarják, hogy a bevándorlók integrálódjanak, a jogaik legyenek biztosítva, de a közösség iránti felelősséggel tartozás kötelelességeinek betartatásával együtt, beszéljenek franciául, és legyenek tisztelettel a francia eszmék – szabadság, egyenlőség, testvériség – iránt.

Óriási hibát követtek el a progresszív pártok, hogy a 90-es évek végén figyelmen kívül hagyták ezt a kérdést. A korábbi miniszterelnök, Lionel Jospin kormányzása alatt a társadalomban meglévő bizonytalanságot hibásan csak egy „érezsként” értelmezték, aminek semmi köze bármilyen valós bizonytalansághoz. Azonban amikor Jean-Marie Le Pen bejutott a 2002-es elnökválasztás második fordulójába, a Szocialisták megértették, hogy egy fontos kérdés negligálása nem a megfelelő módszer a helyzet kezelésére, és ennek megfelelően alakították át a szakpolitikájukat és a választási üzenetüket. A bevándorlás kérdése ma is hasonló stratégiai dilemma elé állítja a progresszíveket: ragaszkodjanak az elveikhez

– nyitottság, emberiesség – vállalva, hogy szavazatokat veszítenek, vagy legyenek pragmatikusabbak és vegyenek át keménykező szakpolitikai álláspontokat a jobboldalról, vagy esetleg kerüljék el az állásfoglalást teljesen azzal, hogy ignorálják a kérdést amennyire lehet? A pragmatikus opciót Manuel Valls próbálta ki, aki nyíltan kritizálta Angela Merkel német kancellár döntését, amikor megnyitotta a határokat 2015-ben. Ez azonban jelentős kiábránduláshoz vezetett a saját pártján belül, és megágyazott Macron előretörésének – aki megnyerte a baloldal szeretetét azzal, hogy sokkal nyíltabb társadalmi vitát folytatott a bevándorlásról 2016 és 2017 között.

Akárhogy is legyen, a bevándorlás, a bizonytalanság, az iszlám helye a társadalomban, és az „identitás” kérdése mind olyan témák, amelyek fontosak a legtöbb francia ember számára – még akkor is, ha ezek csak másodlagosak a baloldali szavazóknak – és a progresszívek jövője számára elengedhetetlennek tűnik, hogy a jobboldal másolása nélkül tudjon foglalkozni ezen ügyekkel. A progresszíveknek bizonyítaniuk kell, hogy lehetséges a „békés együttélés”, tehát nem csak az „egymás mellett élés” vagy az „egymás ellen való lét” opció. Meg kell mutatniuk, hogy a társadalmi kohézió eléréséhez nem szükséges az, hogy a bevándorlók elfelejtsék, hogy honnan jöttek, és hátrahagyják a vallásukat. A legfontosabb annak a demonstrálása, hogy néhány feltétel mellett – mint például a nyelvtanulás, és az alapvető elvekben való egyetértés – megoldható, hogy mindenki megtalálja a helyét a francia társadalomban, és nincs szükség rá, hogy bármelyik csoport ki legyen rekesztve.

2. A közös értékek és a közös prioritások középpontba helyezése

A második következtetés, amit levonhatunk ebből a tanulmányból, hogy van a progresszívek számára mozgástér azok-

hoz a korábbi szocialistákhoz való közeledésre, akik otthagyták Mélenchont (vagy Macront) a legutóbbi elnökválasztás óta. Ahogy az előző fejezetben bemutattuk, léteznek közös alapok, és ezekre kell építeni az új baloldali platformot.

Egy új politika kiépítése érdekében a progresszíveknek azokkal az értékekkel és problémákkal kell kezdeniük, amelyek minden baloldali szavazót érintenek. Ilyen ügyek például az alábbiak:

A szavazók úgy érzik, az elitek – a közigazgatás, a politikai pártok, a vezető menedzseri réteg a privát szektorban – nem értik az átlagembereket, és a saját karrierjükért dolgoznak az állampolgárok helyett. Ezért a szavazók az egész (politikai/gazdasági) rendszert meg akarják változtatni. Vigyázni kell azonban, hogy ezen szavazói érzületet hogyan kezeljük. Macron esete is bizonyítja, hogy ugyan nyerhet valaki választást elitellenes retorikával, de a „minden romlott” elképzelés támogatásával hosszútávon csak egy olyan társadalom kiépítéséhez járul hozzá, amelyik erős vezetők, tehát a populisták iránt vágyakozik.

A szavazók szigorúbb gazdasági szabályozásra vágnak, különösen a (nemzetközi) pénzügy és a szociális védőháló biztosítása esetében (például a munka és magánélet egyensúlya, a kiégés, és a munka minőségére vonatkozóan).

Ezen szavazók úgy gondolják, hogy Franciaországnak be kell fogadnia azokat, akik háborúk és erőszak elől menekülnek, és hogy ezt a befogadó álláspontot nyíltan támogatni kell.

A szavazókban erőteljes igény van a társadalmi igazságosság, a gazdasági újraelosztás és a növekvő társadalmi különbségek elleni küzdelem iránt.

A klímaváltozást minden szakpolitikai kezdeményezés közép-pontjaként kell kezelni, hogy igazi paradigmaváltást lehessen elérni a gazdasági és szociális területeken (tehát változtatni azon, ahogy termelünk, fogyasztunk, közlekedünk és élünk).

A baloldali szavazók, populisták vagy sem, továbbra is azt a kisebbségét képviselik a francia társadalomnak, akik hisznek a – gazdasági, társadalmi, technológiai – haladásban, hogy a holnap jobb lehet, mint a ma, és a megfelelő szakpolitika „changer la vie” (megváltoztatja az életet, ahogy Mitterrand szlogenje szólt a 80-as években). Tehát nem status quo vagy konzervatív szavazókról van szó.

3. A politikai napirend alakítása és egy narratíva kiépítése

A populizmus kezelésére nem a populisták ignorálása a legjobb módszer. Az ignorálás azt a látszatot kelti, hogy a progresszívek eltávolodtak a valós világtól és lenézik az átlagembereket. Azonban nem szabad, hogy a populista szavazók megszólítása a populista diskurzus vagy a populista témák átvételét jelentse. Jobboldali és baloldali pártok is próbálkoztak már különböző mértékben ezzel, és egyedül Nicolas Sarkozynek sikerült az FN szavazóinak egy jelentős részét megszereznie. Ez azonban csak egyszer sikerült 2007-ben, és sem a 2012-es, sem a 2015-ös választásokon nem tudta a trükköt megismételni. Egyéb próbálkozások mind kudarcot vallottak és hosszú távon a populista pártok megerősödéséhez vezettek, mivel azt a látszatot keltették, hogy a populistáknak már azelőtt igazuk volt, mielőtt mindenki más is ugyanazt kezdte mondani. Még több hitelességet biztosított a populistáknak az, hogy a megoldásaikat vagy a szlogenjeiket kölcsönvették, vagy az, hogy akaratlanul is az ő napirendjüket helyezték a politika középpontjába.

Tehát a populisták számára fontos ügyek megvitatásakor – és ez különösen igaz a baloldali populistákra – nem szabad másolni őket, hanem progresszív megoldásokat kell találni az általuk felvetett a problémákra.

Azon leckék közül, amiket a francia Szocialisták megtanultak a 2012-2016-os kormányzásuk során,³⁵ egy különösen fontos: a politikusoknak egy átfogó és vonzó narratívát kell nyújtaniuk, ami egy megnyerő jövőképet és irányt mutat azzal kapcsolatban, hogy merre tartson az ország. A narratíva hiánya azt a láttszatot keltette, hogy a hatalmon lévő Szocialisták nem „váltották meg az életet” [Hollande szlogenje, a „*Le Changement, c’est maintenant!*” (Változás, most!) – Mitterand „*Changer la vie*” szlogenjére adott válasz], inkább megőrizték a status quo-t. Megpróbálták a költségvetést rendben tartani, de azon az áron, hogy a középosztály adóit megemelték. Hollande megpróbálta a status quo-t megtartani Európában is, de ezt Franciaország és a francia emberek kárára tette.

Egy világos, érthető és inspiráló narratíva kialakítása egyúttal azt is eredményezi, hogy az ember a saját politikai napirendjét is érvényesíteni tudja. Nyilvánvaló, hogy jelenleg a populisták irányítják, hogy mi van napirenden a politikában és a médiában – a bevándorlás, a biztonság és az identitás –, és ezzel a saját erősségeiket tudják hangsúlyozni míg a mérsékelt politikai erők védekező pozícióba kényszerülnek. Ezért a saját narratívájuk felvonultatásakor a progresszíveknek ki kell dolgozniuk olyan taktikákat, amellyel a saját témáikat helyezik a napirendre, vitát és ellentmondásokat kreálnak a javasolataik körül, és így a saját

35 A. Bergougnieux, G. Finchelstein, *Inventaire 2012-2017: retour sur un quinquennat „anormal”*, Fondation Jean Jaurès, 2018.

erősségeiket hangsúlyozzák ki. A pénzügyi helyzet és a pénzügyi szabályozások például nem voltak előtérben Hollande híres, a 2012-es elnökválasztáskor elhangzott „*Mon ennemi, c'est la finance*” beszéde óta, miközben az emberek vágya a társadalmi igazságosságra és a szigorúbb szabályozásokra sohasem volt erősebb, mint napjainkban.

Az utóbbi időből az egyetlen példa arra, amikor egy szocialista sikeresen uralta a napirendet a saját javaslatával, az Benoit Hamon volt a szocialista előválasztás alatt, 2017 decembere és 2018 januárja között. Az alapjövedelem népszerűsítésével, a munkát, a munka és a magánélet egyensúlyát, a robotizációt és a munka jövőjét tette a középpontba. Ez sokak félelmeivel és aggodalmaival rezonált, és segített abban, hogy Hamon újszerűnek és innovatívnak tűnjön. Olyan embernek, aki érti az átlagemberek problémáit, és mindez segített is neki megnyerni az előválasztást. Azonban a szakmai pontatlansága és az alapjövedelem költségvonzata miatt a javaslat végül mégis egy teher lett az elnöki kampány során: a legtöbb francia ugyanis aggódik az eladósodás és az államháztartási hiány miatt, és ezért nem látták a gyakorlati módját annak, hogy hogyan lehetne az alapjövedelmet megvalósítani a közeljövőben.

Hamon példája ugyanakkor hasznos lehet minden progresszív számára, hiszen jól mutatja, hogy megfelelő innovációval és az emberek prioritásaira való fókuszálással vissza lehet szerezni a populistáktól a közbeszéd feletti befolyást. Azonban ez az eset arra is rámutat, hogy nem szabad, hogy egy ilyen irányú kísérlet a hitelesség kárára menjen, és különösen nem a gazdasági hitelesség kárára, mert a gazdaság továbbra is kulcsfontosságú a balközép szavazók számára.

Felhasznált irodalom

Populisme, Contre-populisme, Actuel Marx, n°54, 2013

Peuple, populaire, populisme, Hermes, n°42, 2005

Les populismes, Politique et sociétés, vol.21 n°2, 2002

Cécile Alduy, Stéphane Wahnich, Marine Le Pen prise aux mots. Décryptage du nouveau discours frontiste, Paris, Seuil, 2015

Hans-Georg Betz, La droite populiste en Europe. Extrême et démocrate? Paris, Autrement-CEVIPOF, 2004

Hans-Georg Betz, Stefan Immerfall (eds), The New Politics of the Right: Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies, London, Macmillan, 1998

Pierre Birnbaum, Le peuple et les gros: genèse du populisme, Paris, Hachette, 2012

Laurent Bouvet, Le sens du peuple: la gauche, la démocratie, le populisme, Paris, Gallimard, 2012

Nathalie Brack, L'eurosepticisme au sein du parlement européen. Stratégies d'une opposition anti-système au cœur des institutions, Promoculture-Larcier, 2014

Margaret Canovan, Populism, London, Junctions books, 1981

Janine Chene, Olivier Ihl, Éric Vial, Ghislain Waterlot, La tentation populiste au cœur de l'Europe, Paris, La Découverte, 2003

Catherine Colliot-Thélène, Florent Guénard (eds.), *Peuples et populisme*, Paris, PUF, 2014

Annie Collovald, *Le populisme du FN, un dangereux contresens*, Bellecombès-en-Bauge, Ed. du Croquant, 2004

Christine Couvrat, Joseph Yvon Thériault (eds.), *Les formes contemporaines du populisme*, Montréal, Athéna, 2014

Pascal Delwit, Philippe Poirier (eds.), *Extrême droite et pouvoir en Europe*, Éditions de l'Université de Bruxelles, 2007

Alexandre Dézé, *Le populisme ou l'introuvable Cendrillon. Autour de quelques ouvrages récents*, *Revue française de science politique*, 1/2004 (Vol. 54)

Francette Fines, *De l'influence de la crise autrichienne sur l'avenir de l'Union européenne*, in *Cinquante ans de droit communautaire. Mélanges en hommage G. Isaac*, Presses de l'université de Toulouse, 2004

Sergie Gherghina, Sergiu Mişcoiu, Sorina Soare (eds.), *Contemporary Populism: a controversial concept and its diverse forms*, Newcastle, Cambridge Scholars Publishing, 2013

Paul Hainsworth (ed.), *The Extreme Right in Europe and the USA*, London, Pinter, 1994

Guy Hermet, *Les populismes dans le monde*, Paris, Fayard, 2001

Michael Kazin, *The Populist Persuasion: An American History*, New York, Basic Books, 1995

Hanspeter Kriesi, (et al), *West European Politics in the Age of Globalization*, Cambridge, Cambridge University Press, 2008

Hanspeter Kriesi, *The Populist Challenge*, in *West European Politics*, 37(2), 2014

Ernesto Laclau, *La raison populiste*, Paris, Seuil, 2008

Seymour Martin Lipset, *Political Man*, New-York, Doubleday and Co, 1960

Nonna Mayer, *Ces français qui votent FN*, Paris, Flammarion, 1999

Yves Mény, Yves Surel, *Par le peuple, pour le peuple: le populisme et les démocraties*, Paris, Fayard, 2000

Cas Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge, Cambridge University Press, 2007

Henri Oberdorff, *Libertés fondamentales et droits de l'homme*, Paris, LGDJ, 2013

Henri Oberdorff, *Le respect des valeurs communes: Démocratie, Etat de droit et respect des droits de l'Homme*, in Laurence Potvin-Solis (dir.), *Le statut de l'Etat membre de l'Union européenne*, Quatorzièmes journées Jean Monet, Caen, 27 novembre 2014

Norman Pollack, *The Populist Mind*, Indianapolis, Bobbs-Merrill Company, 1967

Laurence Potvin-Solis (ed.), *Les valeurs communes dans l'Union européenne*, coll. Colloques Jean Monet, Bruylant, 2014

Pierre-André Taguieff, *L'illusion populiste: de l'archaïque au médiatique*, Paris, Berg International, 2002

Carlos de la Torre, Cynthia Arnson (eds), *Latin America Populism in the 21st century*, Washington / Baltimore, Woodrow Wilson Center Press / John Hopkins University Press, 2013

Jean-Pierre Rioux (ed.), *Les populismes*, Paris, Perrin, 2007

Franco Venturi, *Les intellectuels, le peuple et la révolution: histoire du populisme russe au 19ème siècle*, Paris, Gallimard, 1972

Stéphane Vibert, *Le populisme et les aléas de l'expression démocratique*, in Christine Couvrat, Joseph-Yvon Thériault (eds.), *Les formes contemporaines du populisme*, Montréal, Athena, 2014

Ruth Wodak, Brigitte, Majid KhosraviNik (eds.), *Right-Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*, Londres / New York, Bloomsbury Academic, 2013

PROGRESSZÍV VÁLASZOK

A POPULIZMUSRA OLASZORSZÁGBAN

Luigi TROIANI, Fondazione Pietro Nenni

Bevezetés

A progresszív erők legnagyobb kihívása az olasz politikában a populista pártok választóinak egyre növekvő száma. Ha csökkenteni akarjuk a populisták jelenlegi támogatottságát, fontos elemeznünk az olaszok populizmus iránti hajlamának gyökereit és indítékait. Ez az írás tiszta képet kíván nyújtani a jelenlegi helyzetről, illetve a progresszíveknek kíván megfelelő eszközöket nyújtani a populizmus ellen.

Először röviden bemutatjuk a berlini fal ledöntése utáni olasz politikai rendszer történeti fejlődését, melyben elmagyarázzuk hogyan tűntek el a régi politikai pártok a közéletből, majd hogyan jelentek meg és váltak népszerűvé új erők és tömörülések. A következő fejezetek különös figyelmet szentelnek a jelenlegi kormánypártoknak, az **5 Csillag Mozgalomnak (M5S)** és a **Ligának (Lega)**, ezen pártok természetének, programjának, viselkedésének, ellentmondásainak és a korlátjaiknak. Ebben a kontextusban említést teszünk a balközép Demokrata Párt politikai fejlődéséről is, illetve tárgyaljuk erősségeit és gyengeségeit.

Annak érdekében, hogy jobban érthessük a populista szavazók által megfogalmazott kritikákat, a FEPS, a Fondazione Pietro

Nenni és az Istituto Nicola Piepoli 2018 őszén fókuszcsoportos kutatást végzett, melynek eredményeit felhasználtuk e tanulmány következtetéseiben is.

Az írás végén egy négy pilléres tervre teszünk javaslatot a populista erők legyőzése érdekében: a korábbi Demokrata párti kormányokhoz képest változtatni kell a politikai nyelvezeten és a viselkedésmódon, ki kell használni a jelenlegi kormánykoalíció belső ellentmondásait, be kell vezetni egy olyan e-stratégiát, amely képes felvenni a versenyt az olasz populista erők intellektuális és pénzügyi beruházásaival az úgynevezett digitális demokráciába, illetve ki kell építeni egy progresszív stratégiai szövetséget mind a civil társadalmon belül, mind az olasz parlamentben.

Az olasz politika történelmi háttere és jelenlegi trendjei

Amióta Olaszországban a kétpólusú politikai berendezkedés véget ért, a Kereszténydemokrata Párt (DC) és a Kommunista Párt (PCI) már nem dominálják az olasz politikát. Az 1992 utáni, milánói bírók által végrehajtott „Tiszta Kezek” (olaszul *Mani pulite*) nyomozásoknak elképesztő erejű hatása volt a politikai rendszerre. Az azt követő választásokon a rendszerellenes Északi Liga és a „Rete” (Háló) párt jó eredményt ért el, miközben az olasz politika korábbi, hagyományos szerkezete összeomlott. 1994 áprilisában egy vállalkozó, Silvio Berlusconi lett a minisztertanács elnöke – ez a miniszterelnökség olasz megfelelője. Az év végén viszont az Északi Liga (Lega Nord), Berlusconi koalíciós partnere, kilépett a kormányból a milánói bírók újabb szívárogatásait követően. Az előrehozott választások után egy Romano

Prodi által vezetett balközép formáció alakított kormányt. Az ezt követező időszakot Berlusconi és Prodi határozták meg, majd később más balközép miniszterelnökök. Ez volt a helyzet egészen a 2018 márciusi választásokig.

2018. március 4-én az olasz választók elbúcsúztak a Demokrata Párttól (DP), és helyettük két, egymásnak sok témában ellentmondó populista pártot támogattak: az 5 Csillag Mozgalmat és a Legát (korábban Északi Liga) juttatták hatalomra. (lásd a 3. táblázatot a parlamenti mandátumok eloszlásáról).

3. táblázat – A parlamenti mandátumok eloszlása a 2018. márciusi olasz választások után.

Párt	Képviselőház	Szenátus
5 Csillag Mozgalom (M5S)	222	109
Liga	125	58
Demokrata Párt	111	52
Hajrá Olaszország (Forza Italia)	105	61
Olaszország Fivérei	32	18
Vegyes koalíció	21	12
Szabadok és Egyenlők (LEU)	14	–
Autonómisták	–	8
Örökös szenátorok	–	2
Összes	630	320

Forrás: Olasz Parlament

A Demokrata Párt és a Szabadok és Egyenlők (LEU, Liberi e Uguali, a Massimo D'Alema és Pietro Grasso által vezetett baloldali formáció, ami három hónappal a választás előtt vált ki a Demokrata Pártból) veszítettek. A LEU politikailag jelentéktelenné vált, míg a Demokrata Pártban a zavartság és belviszály vette kezdetét.

Miután a DP visszautasította a koalíció lehetőségét az 5 Csillag Mozgalommal, a Mozgalom a Ligával állapodott meg. Bár az M5S-nek kétszer annyi képviselője van, mint a Ligának, az utóbbit vezető Matteo Salvini visszautasította az M5S-vezér Luigi Di Maio miniszterelnökségét, és kompromisszumként a politikában addig ismeretlen jogászprofesszort, Giuseppe Contet juttatta a kormány élére. Amikor Giuseppe Conte kabinetje felesküdt, Olaszország lett az első olyan nyugat-európai ország, ahol egy teljes egészében populisták kormány került hatalomra – stabil többséggel, egy demokratikusan választott parlamentben.

Az M5S és a Liga támogatottságának okai

Az egyik oka az olasz szavazók populisták fordulatának a politika személyre szabásához és a vezetők erősödő személyi kultuszához kapcsolódik. Berlusconi és Renzi is karizmatikus vezetőként volt számontartva, de amikor elvesztették hitelességüket, a választók elhagyták és – a karizmatikus vezér megszokott forogókönyve alapján – lecserélték őket.

A populisták erősödésének második oka a baloldali pártok folyamatos fragmentálódását és különféle frakciók létrejöttét eredményező belharc, ami rontotta a pártok imázsát. Prodi és Renzi kormányainak története kifejezetten jól mutatja, hogy a balközép belső tusája meddig fajulhat.

A harmadik tényező a 2008-ban kezdődő gazdasági és pénzügyi válság volt. A közvélemény az előző uralkodó osztályt hibáztatta a növekvő társadalmi igazságtalanságokért és munkanélküliségért. A korábbi kormánnyal szembeni széleskörű elégedetlenséget tovább növelte az olasz partokra érkező rekordmennyiségű bevándorló és menekült.

Valószínű, hogy az állampolgárok úgy érezték, a Demokrata párti kormány nem törődik velük, vagy egyenesen kirekeszti őket a társadalomból. A kormányt sokan arrogánsnak, távolságtartónak, belviszályokkal terheltnek, és az olaszokat aggasztó problémák – pl. a biztonság, a terjedő szegénység, a stabil munkahelyek hiánya, a fiatalok sivár kilátásai és a bevándorlás népszerűtlen kezelése – megértésére képtelennek találták.³⁶ A 4. táblázat azt mutatja, hogyan esett egybe az előző balközép kormány regnálása az olasz szavazók kirekesztettségével kapcsolatos érzelmeivel.

4. táblázat – A kirekesztettség érzése az olasz szavazók körében, százalékban

Év	Kirekesztve érzi magát	A társadalom részének érzi magát
2005	46	54
2007	49	51
2009	58	42
2012	64	36
2013	69	31
2014	73	27
2016	66	34
2017	68	32

Forrás: Risso, Formiche és Swg, 2017. szeptember

36 Amikor Matteo Salvini Milánóban találkozott Orbán Viktor magyar miniszterelnökkel, a La Repubblica interjú készített a község társadalompolitikai felelőssével, a Demokrata párti Pierfrancesco Majorinóval. Majorino kijelentette, hogy a „bevándorlók fogadása nagyon rosszul volt kezelve. A városokat gyakran magukra hagyták, beleértve azokat is, amiket mi magunk vezettünk. Ez akár táplálhatta a félelmet is. Emlékezzünk arra, hogy Salvininél a félelem egy haragra épülő politikai projekt.” In T. Testa, 2018. augusztus 27., www.repubblica.it.

A kirekesztettség érzésének csúcsa 2014-ben, a Renzi-kormány alatt jelentkezett. Ekkor a lakosság csupán negyede érezte magát az általános gazdasági és társadalmi szövet részének. Bár a kirekesztettség a jobbközép Berlusconi-kormány idején, a 2008-as krízis eredményeként vált jelentőssé, a balközép kormány – a Matteo Renzi kormányának első évében tetten érhető jó gazdasági mutatókat leszámítva – nem lépett ezen folyamat megállítása érdekében.

Ugyan egy másik szemszögből nézve, de az 5. táblázatban foglaltak is megerősítik ezt a folyamatot. A balközép pártok alatt is erősen csökkent azoknak az olaszoknak az aránya, akik úgy vélték, hogy képesek a saját jövőjüket befolyásolni. Annak ellenére, hogy ennek az ellenkezőjét várták el a baloldaltól, az emberek a balközép kormány alatt sem tudtak megszabadulni a 2008-as válság, majd Mario Monti technokrata kormánya idején tapasztalt mély kudarcélményektől.

5. táblázat – Azon olaszoknak az aránya, akik úgy gondolják, hogy hatással lehetnek az ország jövőjére³⁷

2005	2007	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
51	44	31	31	34	30	26	25	28	28	26

Forrás: Swg

2008 és 2018 között különösen jellemző volt a félelem a munkahely és a fizetés elvesztésétől. A 6. táblázatban azt láthatjuk, hogy bár a balközép kormányok alatt valamelyest csökkent ez a szorongás, továbbra is magas maradt, és a lakosság kétharmadát érintette.

³⁷ „Mennyire érzi, hogy tudja befolyásolni, képes változtatni a jövőjén?” Az adat azok arányát mutatja, akik úgy érzik, képesek befolyásolni a saját jövőjüket.

6. táblázat – Azoknak az olaszoknak az aránya, akik attól tartanak, hogy egyik családtagjuk elveszíti állását, %

1987	2003	2004	2005	2007	2009	2011	2013	2014	2015	2018
45	31	50	39	46	60	71	78	64	68	65

Forrás: Swg

Ezeket az érzelmeket használták ki – rendkívül agresszív és hatékony retorikával – a populisták által dominált vagy üzemeltetett internetes platformok. Az ezeken a hálózatokon folytatott beszélgetések elengedhetetlen eszközévé váltak a választópolgárok és a közvélemény egy jelentős hányadának a meghódításához. Ezek a weboldalak olyan befolyásra tettek szert, mely a hagyományos média befolyásával vetekszik.

A Liga

Az Északi Liga gyökerei egyes észak-olaszországi régióknak a belső migrációra, az ország déli részéről érkező polgártársakra adott ellenséges reakciójára vezethetők vissza. a. Az a költségvetési politika, mely újraosztotta a gazdag északi területeken beszedett adót a szegényebb délen, szintén heves érzelmeket váltott ki ezekben a körökben. Az Északi Liga ilyen háttérrel, a helyi pártok szövetségéként kezdte meg működését 1989-ben. 1991-re lett egységesített párt.

A kezdetektől fogva öt tulajdonság jellemezte az Északi Ligát:

- **Sovinizmus:** Az Északi Liga- mely alapítása óta rászista – kelta gyökerekről szóló mítoszokat talált ki, mely mítoszokat a Pó forrásánál megtartott pogány rítusokkal és történelmietlen, a középkori települések birodalmi hatalom elleni küzdelmére utaló szim-

bólumokkal fűszereztek. A történelemmel és a mítoszokkal való visszaélés ahhoz szükséges, hogy megteremthessék a látszatát az „Északi Nemzet” vagy „Padánia” létezésének (mely az Alpok lábánál fekvő síkságról kapta nevét). Mindennek célja egy független észak-olasz állam létrehozatala, mely végre különválhat az Olaszország többi régiójában élő „aljanéptől”. Bár a párt mára egy olasz nacionalista tömörüléssé alakult át, még mindig az „Északi Liga Padánia Függetlenségéért” nevet használja a saját szabályzatában.

- **Erős területi kötődés és harciasság:** Mindkét tulajdonság karizmát kölcsönöz a vezérnek. A párt vezetői közeli kapcsolatot ápolnak a militánsokkal, míg a helyi gazdasági és üzleti élet támogatása fontos része a párt stratégiájának. A Liga különös figyelmet szentel a vállalkozások érdekeinek, kiváltképp figyel arra a több millió középvállalkozásra és fehér-gallérosra, akik garantálják azoknak az északi részeknek a gazdasági fenntarthatóságát, ahol a párt történelmi gyökerei találhatóak.³⁸
- **Hagyományos tömegpárti szervezet:** A Ligában erősek a belső viták, komolyak a kiválasztási folyamatok, nagyszabású gyűléseket tartanak, és egészen 2014-ig újságjuk is volt. Az eseménydús belső élet miatt gyakran változott a pártvezetés és a pártprogram is folyamatosan fejlődött.

38 Lásd M. Charrel, *Italie: les petits patrons du Nord séduits par la Ligue*, Le Monde, 2018. május 29, 4. o.

- **Pragmatizmus** (vagy cinizmus): A Liga stratégiája az, hogy kizárólag olyan ügyeket karol fel, melyek növelik támogatottságát. Az olyan témákat, mint a fiskális föderalizmust, Padánia függetlenségét, a dél-olasz migránsok visszautasítását stb. fokozatosan elengedték és helyükre komolyabb és sokat ígérő célok kerültek. A múltban a párt a regionális és nemzeti kormányokban is ugyanezt a „pragmatizmust” demonstrálta azáltal, hogy a politikai paletta mindkét oldaláról kötött szövetségeket, miközben azért leginkább a saját konzervatív, jobboldali nézeteit képviselte. A jelenleg hatalmon lévő kormányban a párt leginkább egy jobboldali, hagyományos nacionalista erőként viselkedik, mely sokat foglalkozik az üzleti érdekekkel és ádázul ellenzi a bevándorlást. A Liga rasszista sovinizmusának célpontjai ma már nem a dél-olasz emigránsok, hanem a menekültek, hiszen ahogy az új Liga a központi és déli régiókban is egyre népszerűbbé válik, egyre kevésbé engedheti meg magának, hogy a dél-olaszokat tegye meg bűnbaknak.
- **EU-s és nemzetközi szövetségek:** A Liga uniós és külpolitikájára az ambivalenciától a „szuverén” aktivizmusig több fajta jelző illik. Mivel a Liga tulajdonképpen egy lokális és vidéki jelenség, ezért korábban nem volt sem EU-ellenes, sem EU-párti. Viszont amint egy párt országos szinten vállal felelősséget, kötelességévé válik, hogy az uniós és nemzetközi ügyekkel is foglalkozzon. Az amerikai és európai országok populista fordulatát kihasználva, a Liga vezetősége aktív szerepet vállalt a populista erők egyesítésében a 2019-es EP-választásokra. Sőt, Matteo

Salvini saját magát javasolta az Európai Bizottság következő elnökének, biztosra véve az EU-s populisták összefogását és győzelmét. A 2018 decemberében megrendezésre került marrákesi ENSZ-konferencián való részvétel visszautasítása – melynek tárgya a „biztonságos, rendezett és szabályos migrációra vonatkozó globális megállapodás” volt – csupán egy példája a Liga alternatív hozzáállásának a nemzetközi kapcsolatokhoz. Ebben a kérdésben ráadásul a Liga álláspontja ellentmond az olasz kormány korábbi kötelezettségvállalásának.

Az 5 Csillag Mozgalom – M5S

Szintén egy karizmatikus vezér, a humorista Beppe Grillo hívta életre az 5 Csillag Mozgalmat 2009. októberében mint a hagyományos olasz politikai osztály elleni civil kezdeményezést. A mozgalom főterve Gianroberto Casaleggiótól származik, aki egy internetes tanácsadó cég tulajdonosa volt. A párt olyan ügyekkel kezdte működését, mint a környezeti fenntarthatóság, a népnyövekedés, az e-demokrácia, a jövedelem-újraelosztás, katonai antiintervencionalizmus és a korrupció elleni harc. A mozgalom aktív képviselője a dezintermediációnak és a közvetlen demokráciának, és olyan gondolatokat népszerűsít, mint a társadalmi igazságosság állami beavatkozáson keresztül történő érvényesítése, a rendelettel előírt jövedelem-újraelosztás, valamint jellemző a mozgalomra az elitek és vélt bűneik elleni hergelés.

Létezésének szűk tíz éve alatt az M5S-nek több jellegzetes tulajdonságát megállapíthattuk:

A vezetés személyre szabása: Beppe Grillo és Davide Casaleggio (a néhai Gianroberto fia és cégének örököse) az M5S vitathatatlan vezeterei. A mozgalom hitelességéért Grillo „kezeskedik”. Mivel magukkal kapcsolatban nem használják a „párt” kifejezést, ezért az 5 Csillag Mozgalom kikerülhetette mindazokat a szabályokat, melyeket a többi pártnak be kellett tartania a nyilvánossággal és a törvényességgel kapcsolatban. Ez a stratégiai döntés Grillo kezdeményezése volt, melyet Casaleggio „Rousseau” nevű internetes platformján ratifikáltak egy e-konzultáció keretében. Ugyanezt a típusú e-konzultációt használták, amikor Luigi Di Maio jelölték az M5S első emberének a 2018-as választási kampányban, aki később miniszter (és miniszterelnökhelyettes) lett az olasz kormányban.

Közvetlen demokrácia: Az M5S-nek nincs hivatalos székhely-címe, telefonszáma vagy bármilyen efféle „kézzelfogható” szervezeti megnyilvánulása. Nem tart pártgyűléseket vagy hasonló hagyományos pártrituálékat. Az összes belső döntési folyamat az interneten zajlik, ahol a mozgalom támogatói és szimpatizánsai gyülekeznek. Davide Casaleggio már a parlamenti képviseleti demokrácia eltűnését teoretizálja, amit egy „közvetlen” és „közös” demokrácia helyettesít majd, vagyis a nép akarata az interneten keresztül. Az M5S a „digitális állampolgári részvételt” támogatja, amely az a „kulturális forradalom” lesz, ami megszünteti a „XIX. század politikai szervezeti modelljét”.³⁹ Egy 2018-as interjúban⁴⁰ Casaleggio akképp vélekedett, hogy a parlamentek 10-15 év múlva elavultak és hasztalanok lesznek.

A mozgalom **nem tartja magát egyetlen konkrét politikai oldal megtestesítőjének**, tehát visszautasítja a klasszikus jobb- és bal-

39 Idézetek a Rousseau platformról, letöltés: 2018. szeptember 2.

40 M. Giordano, *Intervista a Davide Casaleggio*, in „La Verità”, 2018. július 23.

oldali kategóriákat. Ehelyett úgy tesznek, mintha az átlagemberek és a privilégiumok nélküli állampolgárok ügyeit képviselnék az elittel és annak szövetségeseivel szemben. Ez utóbbi gyűjtőfogalomba beletartozik az összes politikus és párt, amelyik és aki egészen idáig irányította az országot.

Az M5S korábban **visszautasított minden választási szövetséget**, és magát az egyetlen „tisztá”, kormányzásra alkalmas politikai mozgalomnak tünteti fel, mely nem hajlandó semmilyen „fertőzésnek” kitenni magát. Az M5S színlelt tisztaságát és erkölcsösségét negatívan érintették mindazok a kompromisszumok, amiket koalíciós partnerétől, a Ligától volt kénytelen elfogadni a biztonság, a bevándorlók jogai, a törvényi elévülés, a törvényhozók nyugdíjának csökkentése, az adóreformok és az infrastruktúra-építés kérdéseiben. Ezek a kompromisszumok egyes képviselők lemondásához és a tábor belső szakadásához vezettek.

Összességében az M5S igazi „populista” szereplőnek tűnik az olasz politikában, miközben a Liga inkább egy hagyományos, jól szervezett, szélsőjobboldali párthoz hasonlít, melynek vannak bizonyos populista hajlamai. Amíg a Liga azon dolgozik, hogy az „olasz akarat” képviselője legyen a bevándorlók „inváziója” és az EU „beavatkozásaival” szemben, az M5S leginkább gazdasági és szociális kérdésekkel foglalkozik – például a munkanélküliek és a nyugdíjasok érdekeinek képviseletével. Mindeközben olyan törvényjavaslatokat népszerűsít, melyek a korrupció és a kiváltások ellen szólnak.

A kormánykoalíción belül a két párt sok ügyben eltérő véleményen van. A Liga, amely manapság jobban teljesít a közvéleménykutatásokban, mint az M5S, több alkalommal eljátszott a gondolattal, hogy felbontja a koalíciót, ami új választásokat eredményezne.

Ugyanakkor az M5S és a Liga továbbra is népszerűek. Az Ipsos Nando Pagnoncelli felmérése szerint a választópolgárok 53%-ának még mindig jó véleménye van a kormányról. A migránsokkal szemben merev belügyminiszter, Matteo Salvini imázsa jót tett a Ligának, miközben az M5S népszerűsége romlik.

Mivel valószínű, hogy az M5S-szavazók jelentős részének jobboldali nézetei vannak, és a Liga 2018. novemberi statisztikái azt mutatják, hogy a párt népszerűsége megduplázódott, felmerül a kérdés: antipopulista stratégiára van-e szüksége a progresszív tábornak, vagy pedig a hagyományos, autoriter, nacionalista olasz szélsőjobboldal fellendülése ellen kellene-e küzdenie?

A fókuszcsoportos kutatás eredményei

Az olasz populista szavazók motivációnak megértése érdekében az Istitute Nicola Piepoli és a FEPS fókuszcsoportos kutatást végzett 2018. szeptemberében és októberében. Az interjúalanyok az M5S római és a Lega milánói szavazói voltak.

Az első kör kérdései a szavazókat motiváló értékekre világítottak rá. A „múlt” és a „tradíció” mindkét párt választóinak önmagában is érték volt. Mindegyik alanynak jobb emlékei voltak a 2010 előtti időkből. A 80-as és a 90-es éveket pozitív időszaknak látták, kiváltképp a gazdasági növekedés és a könnyű munkavállalás miatt. Hangsúlyozták, hogy a gazdasági válság és az ország „elszegényedése” előtt nem volt rájuk jellemző, hogy félelmet érezzenek. Napjaink politikusai szerintük csak a saját személyes javukat és hasznukat lesik. Az egyik M5S-szavazó ezt így foglalta össze: *„43 éves vagyok, és ma minden más, mint régen. Korábban a politikusok képzetek voltak, ma viszont csak a saját érdekeik után mennek.”*

A mindennapokra jellemző aggodalmakat a fókuszcsoporthoz tartozók résztvevőinek erős reakciói is mutatják, amikor a „változás” szóval kapcsolatos érzelmeikre kérdeztünk rá. – Egyértelműen pozitívan vélekedtek arról, ha a mostanihoz képest alapjaiban megváltozna a világ. Ennek ellenkezőjét, azaz a változatlanságot – különösen a fiatalabb megkérdezettek – tekintették negatívan. Ugyanakkor a szavazók jelenlegi stresszes érzelmeinek a technikai újítások az egyik fő okai.

Az M5S szavazóinál nem jelentkezett a környezetvédelem kérdése, annak ellenére, hogy a mozgalom hivatalosan nagy hangsúlyt fektet erre a kérdésre.

A szavazók szorongásainak másik oka a globalizáció, illetve annak hatása az identitásra, különösen a nemzeti identitásra. Ezzel a kérdéssel kapcsolatban a megkérdezettek ambivalens nézeteket fejeztek ki. A pozitívumok között említették a haladást, a fejlődést, a mobilitást, a kultúrák közötti párbeszédet, a könnyebb kapcsolatépítést és az új munkalehetőségeket. A globalizáció legnagyobb negatívumaként viszont a nemzeti identitás elvesztését említették.

Fontos megjegyeznünk, hogy a „nemzeti identitás” mást jelent az M5S és mást a Liga szavazói számára – mind a fogalom tartalma, mind annak érzelmi intenzitását tekintve. A Liga támogatói erősen negatív véleményt alkottak a globalizációról, és hangsúlyozzák, hogy a nemzeti identitás alapjának a *res publica* és jellegzetességei iránti tiszteletnek kell lennie. Fontos számukra továbbá a hagyomány és a közösség. A Liga szavazói szerint a globalizáció során mindkettő elveszett.

Ennek eredményeképp az interjúalanyok a globalizációt nem látják win-win helyzetnek, hiszen a gazdaságban és a munka-

erőpiacon látni vélnek veszteseket és nyerteseket is. A vesztesek a kétkezi munkások és a közép- és alsóközéposztályok, míg a nyertesek a multinacionális vállalatok, amelyek – az olcsó hiteleknek és alacsony adóknak köszönhetően – átveszik a helyi cégek és márkák helyét.

A globalizáció eredményeként értelmezett bevándorlás szintén vitás téma az olasz populisták között. A Lega szavazói szerint a bevándorlók kevésbé hajlandók átvenni az olasz kultúrát és életstílust.

A korábbi generációktól eltérően az olasz fiatalok nem érznek késztetést, hogy bármilyen politikai, társadalmi vagy ideológiai csoporthoz tartozzanak. Ehelyett sportklubokhoz, állatvédelmi szervezetekhez, illetve a falukat vagy városukat támogató egyesületekhez csatlakoznak. Korábbi szerepéhez képest az idealizmus elvesztette vonzerejét.

A vagyoni és jövedelmi viszonyok növekvő egyenlőtlensége miatt az olasz társadalom kevésbé tűnik igazságosnak a megkérdezetteknek, mint a korábbi évtizedekben. Romában és Milánóban az M5S és a Lega szavazói egyetértettek, hogy „eltűnt” a középosztály, mivel annak bevétele csökkent, így többen élnek a szegénységi küszöb alatt, mint korábban.

Amikor a beszélgetés a politika felé terelődött, újabb különbségek jelentkeztek a Lega és az M5S táborai között, például azzal a kezdeményezéssel kapcsolatban, mely a szegénységet feltétel nélküli alapjövedelemmel próbálná felszámolni. Egy Lega-szimpatizáns szavaival élve: *„Nagyon csalódott voltam, amikor azt hallottam, hogy fel fogjuk számolni a szegénységet! Mit jelent ez egyáltalán? Filozófiailag az alapjövedelem egy nagyszerű és méltányos ötlet, de Olaszország számára ez csupán egy fan-*

tazmagória. Ezt csak gazdag országok képesek véghez vinni.” Ugyanakkor az M5S-szavazók meglehetősen együttérző megjegyzéseket tettek: „Láttam embereket a kocsijukban aludni, mert nem volt házuk.” Egy másik szerint: „Azok, akik szociális lakásokra várnak, nem csupán hajléktalanok, hanem egyszerűen szegény olaszok.” Míg így egy harmadik M5S-es meglátása: „Nézhetjük, ahogy a szegények esténként narancsokat gyűjtenek, miközben a mi gyerekeinknek meg egytől-egyig PlayStationjükkal játszanak.”

Az interjúk további része a „bizalom” kérdésre fókuszált. A legtöbb résztvevő azt állította, hogy csalódott az egyes pártok politikusaiban, és leginkább a pártlogó és nem a jelölt alapján választ. A politikusba vetett bizalom arányos azzal, hogy mennyire érzik a szavazók közel magukhoz az adott politikust – ezt az emberközeli imázst azonban kevés politikus tudja felmutatni.

Az országos politikusokhoz képest nagyobb a bizalom a helyi politikusok iránt. A populista szavazók szerint ők szorosabb kapcsolatot ápolnak a valósággal és az állampolgárok igényeivel, sokszor „állnak csatába” a helyi ügyek érdekében, és ezt a választók is értékelik.

A Lega és az M5S politikusait kevésbé érinti ez az általános bizalmatlanság, bár egy bizonyos szintű frusztrációt kifejeztek az M5S-szavazók a pártjuk Matteo Salvini Ligájával való szövetezése miatt. Ezzel egyidejűleg a saját mozgalmuk ellentmondásos politikájában csalódott M5S-szavazók a Demokrata Pártot is megvádolták, hogy elárulta a baloldali gyökereit, és a nagy cégek, a bankok és a piac érdekeit szolgálja a párt.

Az utolsó fókuszcsoporthoz tartozó kérdés az Európai Unió témáját érintette. Az M5S-szavazók (különösen a fiatalok) az EU-t lehetőség-

nek fogták fel a különböző értékrendek, történetek és kultúrák megismerésére, az azokkal történő kapcsolatteremtésre. Élvezik az euró által nyújtott vagy megkönnyített lehetőségeket, mint például a mozgás szabadságát és a munkalehetőségeket a többi EU-s tagállamban. Ugyanakkor az EU tehernek és kötelezettségnek is tűnik, amely a „Brüsszel” által diktált gazdasági előírásokkal korlátozza Olaszországot.

Progresszív stratégiai javaslatok

A jelenlegi olasz kormánnyal szemben a Demokrata Párt (DP) jelenti majd az egyértelmű alternatívát – ez a párt az egyetlen baloldali, pártszervezettel és társadalmi beágyazódással rendelkező erő az olasz politikában. Ennek fényében rövid- és hosszútávú stratégia kialakítására egyaránt szükség van.

Rövidtávon a DP-nek nincs esélye átvenni a hatalmat a populistáktól, a pártnak inkább egy komolyan vehető és hiteles parlamenti és társadalmi ellenzék alapfeltételeit kell megteremtenie. Ez részben a kormányon belüli belharc és a miniszterelnök súlyos gyengeségének kihasználásával válhat elérhetővé. Erre egy példa a kormány intézkedése⁴¹ a Renzi-kabinet által hozott „munkatörvény”⁴² módosítására, melynek munkaerőpiaci hatása lehetőséget nyújthat az ellenzéknek, figyelembe véve, hogy több közgazdász szerint ezek a lépések csökkentik majd a fog-

41 2018. augusztus 9-i törvény, n. 96.

42 Ez a fogalom a Renzi-kormány által 2014-ben és 2015-ben elfogadott törvénycsomagra vonatkozik. Ezek a törvények meglehetősen nagy botrányt kavartak és politikai fogadtatásuk is negatív volt, bár munkaerőpiaci hatásuk a mai napig vita tárgyát képezi.

lalkoztatottságot, illetve az előző két balközép kormány egyes pozitív foglalkoztatáspolitikai eredményeit akár a visszájára is fordíthatják.

Két tényező gyengítheti rövidtávon a DP stratégiáját. A folyamatos és hangos belső harcok gyengítik a párt imázsát és szűkítik mozgásterét, továbbá azt a látszatot keltik, hogy a pártnak nincs egységes víziója és vezetősége.

Középtávon a progresszív stratégiát **négy pillérre** kell építeni: a) a korábbi Demokrata párti kormányokhoz képest változtatni kell a stíluson és a tartalomra; b) fel kell hívni a figyelmet a jelenlegi kormánykoalíció belső ellentmondásaira; c) be kell vezetni egy olyan e-stratégiát, amely képes felvenni a versenyt az olasz populista erők intellektuális és pénzügyi beruházásaival az úgynevezett digitális demokráciába; illetve d) ki kell építeni egy progresszív stratégiai szövetséget mind a civil társadalmon belül, mind a parlamentben.

Az **első pillér** azt jelenti, hogy a Demokratáknak meg kell győzniük egykori táboruk egy részét, hogy „jőjjenek haza” és szavazzanak újra a progresszív programra. Ahogyan ez több mint egy évszázada igaz, a Demokrata párti és balközép szavazókat általában az igazság és az egyenlőség értékeivel kell megszólítani, a „gyengék” és a „hátrányos helyzetűek” pártfogóiként. Az olasz populizmus által ígért pénzosztás alternatívája legyen a munkahelyteremtés és az arra épülő béremelkedés.

Ezzel egyidejűleg a Demokrata Pártnak alaposan fel kell mérnie a potenciális új szavazóit is. A populista mozgalmak abban sikeresek, hogy identitást nyújtanak támogatóik számára, bár ennek az identitásnak az alapja leginkább a düh, a gyűlölet és a bosszú. Amíg az M5S identitását az elitellenesség jelenti, addig a Ligáét az

idegenek, az afrikaiak és a homoszexuálisokkal szembeni ellenérzés. Az olasz progresszívek korábban nem tudtak saját identitást kínálni, ehelyett technokrata makrogazdasági megoldásokra koncentráltak (bár elismerendő, hogy némi sikerrel), illetve kudarcba fulladt intézményi reformokra, és polgárjogi újjátásokra fókuszáltak, mely utóbbiak leginkább az LMBT közösségre vonatkoztak. Ezek közül egyik sem nyújtott a baloldal törzsszavazóinak identitást.

A **második pillér** lényege, hogy a Demokratáknak fel kell tárniuk és bemutatniuk a kormány belső ellentmondásait, illetve a megfelelő nyelvezettel felhívni a figyelmet a kormány politikájának demagógiájára, az ígéreték és a tettek között tátongó szakadéokra.

A **harmadik pillérhez** a DP-nek muszáj befektetnie a kommunikációs technikába. Az internetes kommunikáció terén fel kell zárkózni a populista versenytársakhoz. Ez nem lesz könnyű, hiszen az „internet demokráciájával” szemben alapvető fenntartásokkal élnek.⁴³

A **negyedik pillér** az olasz választási rendszer figyelembevételének fontossága: ha a DP hatalomra akar kerülni, civil és politikai szövetségesekre van szüksége. A parlamenti együttműködés terén lehet, hogy Berlusconi Forza Italiája vagy Beppe Grillo M5S-e közül kell majd választania – ez egy kellemetlen választás lehet. Míg a Liga az üzleti érdekek, a hagyományos értékek és az északi ügyek felkarolásával jobboldali identitását betonozza be, addig az M5S több társadalmi kérdésben, így a korrupcióellenesség és a bűnüldözés kérdésében sincs messze a baloldaltól.

43 Erről lásd J. Richardson John and J. Emerson, *eDemocracy: An Emerging Force for Change*, Stanford Social Innovation Review, 2018. január 25.

Azonban a szövetségépítés közben az M5S könnyen „trójai falóvá” válhat, és ez a DP teljes eltűnését eredményezheti. Ahogyan a történész Sylvain Kahn minden kétséget kizáróan bebizonyította egy *Le Monde*-ban⁴⁴ megjelent írásában, az M5S egyáltalán nem vallja magáénak a demokratikus szocializmus hagyományait.

Gyakorlati szempontból a progresszívek számára azonban kedvező, hogy a bizonytalan szavazók és az otthonmaradók száma egyre növekszik – 2018 novemberében a megkérdezettek harmada tartozott ezekbe a kategóriákba, amely szám megegyezik azzal a 3,2 millió Liga-szimpatizánssal, akiket egy 2018 márciusi felmérés azonosított. Pont ez az az olasz társadalmi réteg, ahol a progresszív erők Európa-párti üzenete értő fülekre találhat.

44 S. Kahn, *Le Mouvement 5 étoiles n'est pas ancré à gauche*, *Le Monde*, 2018. május 29, 21 o.

Felhasznált irodalom

Censis, *I valori degli italiani, Dall'individualismo alla riscoperta delle relazioni*, Marsilio, 2012

I. Diamanti, M. Lazar, *Popolocrazia, la metamorfosi delle nostre democrazie*, Laterza & figli, 2018

E. Risso, G. Neglia, *Equilibri e narrazioni dell'Italia postmoderna*, Formiche, pp. 40-49, 2018. augusztus-szeptember

J. Schworer, *Populismi. Il „Movimento 5 stelle” e la „Alternativa per la Germania”*, Bibliotheka Edizioni, 2016

P.-A. Taguieff, *La revanche du nationalisme. Néopopulistes et xénophobes á l'assaut de l'Europe*, Puf, 2015

L. Troiani, *La diplomazia dell'arroganza*, L'Ornitorinco, 2018

L. Troiani, *Zeitgeist: The Populist-Nationalist Tide in Current International Politics*, Speech at State University of New York, Stony Brook, 2017. április 29.

PROGRESSZÍV VÁLASZOK

A POPULIZMUSRA FINNORSZÁGBAN

Jussi PAKKASVIRTA, Kalevi Sorsa Alapítvány

Bevezetés

Az elmúlt évtizedekben a finn politikai rendszert a Szociáldemokrata Párt, a Centrumpárt és a Nemzeti Koalíció dominálta. Ezt a politikai háromszöget borította fel 2015-ben az egyetlen valóban populista finn párt, a Finnek Pártja, mely a szavazatok 17,7%-ával a második helyen végzett a finn parlamenti választásokon. A Finnek Pártja így a Centrumpárttal és a Nemzeti Koalícióval lépett kormánykoalícióra, és ez az új szerep számos taktikai változtatást követelt meg a populista párt számára. A kormányon belüli szerepvállalásuk platformot kínált a párt egy radikálisabb szárnyának megjelenéséhez is, és ennek következményeként 2017 nyarán a Finnek Pártja végül kettévált. A kettéválásnak köszönhetően két populista formáció jött létre, melyek közül az egyik még erőteljesebben szélsőjobboldali beállítottságú, bár az egységes eredetnél kevésbé népszerű. A szakadás következménye egy új típusú Finnek Pártja lett, amely a korábbinál jobban hasonlít a Svéd Demokratákhoz és a német AfD-hez.

A finn populizmus rövid története

A kortárs finn populizmus tulajdonképpen a **Finnek Pártjával** egyezik meg, mely pártot régebben **Igaz Finneknek** (finnül *Perussuomalaiset*, rövidítve PS) hívták. A Finnek Pártja egy erősen nacionalista ideológiájú mozgalom, amely 1995-ben jött létre a Finn Kisgazdapárt feloszlása után, ami az első nyilvánvalóan populista megmozdulás volt Finnországban.

A Kisgazdapárt 1959-ben vált ki az 1906-ban alapított és akkor még Agrárunióként ismert Centrumpártból. A Kisgazdapárt az 1960-es években a gyorsütemű városiasodásra, illetve a strukturális társadalmi és gazdasági változásokra nyújtott választ. Finnország ebben az időben agrártársadalomból egy városias, iparosodott és szolgáltatásalapú országgá kezdett átalakulni, ahol egyre szabadosabbá váltak a társadalmi normák, és népszerűvé vált a tömegmédiá.⁴⁵ Mint más agrárpártok, a Finn Kisgazdapárt is az újszerű hétköznapi problémákra és kihívásokra próbált reagálni, először csak a kisbirtokosok, majd később az elővárosba költöző városi szavazók megszólításával. Újkeletű populista retorikájában a Kisgazdapárt az „elfelejtett emberekről” szólt, akik az urbanizáció alulprivilegizált áldozatai – a kisbirtokosok és a nagyvároson kívül élő, újonnan marginalizálódó csoportok. A kisgazdák szóhasználatában „a nép ellensége” a városi politikai és gazdasági elit volt, a „pénzügyi erő”, akiket a Kisgazdapártot és finn populizmust életre hívó Veikko Vennamo csupán „bűnvezéreknek” hívott.⁴⁶

A Finnek Pártját 1997 és 2017 között vezető, „átlagembernek” ható Timo Soini sokat átvett a Kisgazdapárt és Vennamo politikai

45 Ylä-Anttila 2017, Palonen & Saresma 2017, 19-22

46 Soini 1988: 23–40; Ylä-Anttila 201: 25-27.

szótárából. Soini a finn populizmusról írta mesterszakos disszertációját, melyben a Kisgazdapárt fontos szerepet játszott.⁴⁷ Soini modernizálta a populista hagyományokat, ugyanakkor a pártja kezdte átvenni az új jobboldali (migrációs) gondolatokat is. Ez az újfajta populizmus észlelhető volt a 2000-es évek önkormányzati és a parlamenti választásain is, amikor a kelet-helsinki bokszoló és birkózó Tony Halme felkerült a Finnek Pártjának listájára mint bevándorlásellenes független jelölt. Halme 2003 és 2007 között volt parlamenti képviselő, politikai pályafutását pedig folyamatos botrányok jellemezték (pl. droghasználat és törvénytelen fegyverhasználat). Ezeket a viselkedésformákat Timo Soini azért is tolerálta, mert a Halme-típusú médiaszemélyiségek gyakori bulvárszerepléseikkel újfajta támogatottságot hoztak a pártnak az elővárosokban (és egyes náciszimpatizáns körökben is). Sokan úgy tekintettek erre a két politikusra, mint akik „nevükön nevezik a dolgokat”, bár a párt rasszista tendenciának kritikusai is akadtak. Timo Soini továbbra is képes maradt a párt összes platformját irányítása alatt tartani, és ezzel az új városi és lokális profillal a Finnek Pártja a korábbinál lényegesen jobb eredményeket ért el a 2011-es és 2015-ös parlamenti választásokon.

A Finnek Pártja továbbá népszerűbb lett a hagyományosan erdészettel foglalkozó régiókban is. Ez a folyamat bizonyos párhuzamokat mutat Donald Trump elnök az amerikai rozsdáövezeti munkásosztályt célzó kampányával: sokszor a strukturális globális változások és a szociális bizonytalanság állnak az újfajta populista mozgalmak sikerei mögött. Finnországban a hagyományosan szociáldemokrata szavazók választási szokásait a 2008-as gazdasági válság – és különösen a papír- és cellulózzgyárak bezárása, Latin-Amerikába és Kínába költözése – változtatta meg. A tra-

47 Soini 1988

dicionálisan baloldali, antineoliberális és globalizációellenes retorikát a populisták különösen hatásosan vették át és kombinálták azzal az elgondolással, hogy a lezárt határok segíthetik a finn ipar munkahelyeinek megtartását. A történelmi iparrégiók – és a vidék – lakossága ugyanakkor átvette a Finnek Pártjának a bevándorlókkal szembeni ellenszenvét. A populisták számára az EU, a bevándorlás és a globális liberális politika hasznos „ellenségé” vált. A Finnek Pártja szerint ezek azok a platformok, amiken keresztül az „elitek” próbálják az átlagos finnek életét meghatározni. Kritikájuk továbbá kiterjedt a klasszikus baloldali pártokra is, különös tekintettel ezen pártoknak a „másokkal” – például a muszlimokkal, menekültekkel és bevándorlókkal – vállalt szolidaritásra.

A Finnek Pártjának növekedése és a kormánykoalíció (2011–2017)

A 2011-es parlamenti választásokon – amit az európai gazdasági válságot követően tartottak – a Finnek Pártja 19,1%-ot kapott. Ezzel meglepetészszerűen a harmadik legnagyobb párt lett a finn törvényhozásban. Az eurózóna állapota, illetve a görög és portugál gazdasági válságok miatt felforrósodott médiadiskurzus lehetővé tette, hogy a populisták a helyzetet úgy mutassák be, mintha az komoly kihívást jelentene az országnak és az ország szuverenitásának. A Finnek Pártja komoly populista kihívóként pozícionálta magát a „rég”i pártokkal szemben.⁴⁸

A 2015-ös választások során a párt 17,7%-ot szerzett, és ezúttal a második helyen végzett. A 2015-ben javában dúló európai

48 Borg, 2012; Arter 2010; Kuisma 2013, Ylä-Antila & Ylä-Anttila 2015

„menekültválság” növelte a párt támogatottságát. A tömörülés rendkívül népszerű vezére, Timo Soini, rengeteg – tradicionális értékekben hívő – szavazót vonzott balról és jobbról egyaránt.⁴⁹ Mondanivalójában és megjelenésében mindig sikeresen testesítette meg a „nép emberét”.⁵⁰

E két választást megelőzően a Finnek Pártja kevéssé volt népszerű (1% és 5% között teljesített), és létezésének első húsz évében csak ellenzéki szerephez jutott. Bár a 2011-es teljesítmény alapján megvolt a lehetősége, hogy a kormány tagja legyen a párt (a finnek még egy új szleng kifejezést is kitaláltak a jelenségre – a „jytky” nagy robbanást jelent), mégis inkább ellenzékben maradtak. A párt először 2015-ben csatlakozott a kabinethez a mérsékelt Centrumpárttal és a konzervatív Nemzeti Koalícióval társulva. A miniszterelnök a centrumpárti Juha Sipilä lett.

7. táblázat – A Finnek Pártja választási eredményei

Választási év	Szavazatok	%	Mandátumok száma	+/-	Helyezés
1999	26 440	0,99	1 / 200		9.
2003	43 816	1,57	3 / 200	▲2	▲8.
2007	112 256	4,05	5 / 200	▲2	- 8.
2011	560 075	19,05	39 / 200	▲34	▲3.
2015	524 054	17,65	38 / 200	▼1	▲2.

Forrás: https://www.vaalitutkimus.fi/en/eduskuntavaalien_tulokset.html

49 Ylä-Anttila & Ylä-Anttila 2015.

50 Niemi 2012

Pártszakadás

2017 júniusában a Finnek Pártja drámai gyűlést tartott, amelynek során a szervezet megkérdőjelezhetetlen vezére, a Sipilä-kormány külügyminisztere, Timo Soini bejelentette lemondását a pártelnökségről. A pozícióért Timo Soini pártfogoltja, Sampo Terho és Jussi Halla-aho, bevándorlásellenes EP-képviselő szálltak ringbe. A színpalak mögött Halla-aho ügyesen szervezett mozgalmat létesített, és 2017. június 10-én ő lett a pártvezér. A Centrumpárt és a Nemzeti Koalíció első emberei azonnal bejelentették, hogy nem folytatják a Finnek Pártjával a koalíciót, mivel Halla-ahót faji gyűlöletre való felbujtással vádolták, majd később a (muszlim) vallás szentségének megsértéséért elítélték. Ezután 20 képviselő hagyta el a Finnek Pártját, köztük az alapító tag Soini is, hogy új frakciót létesítsen **Új Alternatíva** néven. Mindegyik kabinetminiszter a „disszidensek” között volt. Egy pár napig úgy tűnt, hogy Sipilä kormánykoalíciója szét fog esni, de Soini és az Új Alternatíva tagjai végül mégis beleegyeztek a kormányzás folytatásába.⁵¹ Ez a csoport a Finnek Pártjának korábbi, társadalmi reformista és nem nyíltan raszszista tagjaiból állt, akik 2017 novemberében Kék Reform néven új pártot hoztak létre. Őt miniszterük lett Sipilä kabinetjében, és a felmérések szerint 1-2%-os támogatottságot élveztek. A Finnek Pártjának új, migránsellenes reinkarnációja ugyanakkor több mint 10 százalékon állt a kettéválás óta.

Dióhéjban a párt szétválása egy új Finnek Pártját eredményezett, amely nagyon hasonló a svéd (Svéd Demokraták) és a német (Alternatíva Németországért) jobboldali populisták tömörülésekéhez. Ez a formáció megtartotta a pártnevet, míg a Kék Reform

51 Nurmi 2017, 247-272

elkeseredetten keresi politikai prioritásait és szavazóbázisát, bár minden jel arra utal, hogy nincs jövőjük a finn politikában.

A Kék Reform a Sipilä-kormány csendes támogatója lett, akik elősegítik a koalíció neoliberais politikáját és az egészségügyi reformokat, tehát a szakadás mind a bevándorlásellenes Finnek pártját, mind a Kék Reform pártot jobbra tolta.

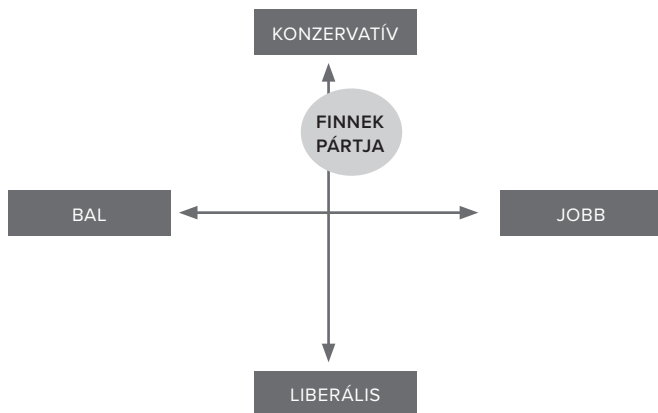
A finn populizmus a politikai térképen

A Finnek Pártja egyedülálló mozgalom Európában. Az eredetileg meglehetősen vidéki párt kombinálta a szociáldemokrata és baloldali jóléti állam gazdasági politikáját a tradicionális konzervatív értékekkel, mint például a belbiztonsággal, az evangélikus kereszténységgel⁵² és a finn etnikai nacionalizmussal. Ugyanakkor a párt értékconservativizmusát többször aláásták már különböző médiabotrányok – a párttagok részegeskedtek, erőszakosan vagy „macsósan” viselkedtek és rasszista kijelentéseket tettek. Bár sok kutató szerint a Finnek Pártja gazdaságilag baloldali és társadalmilag konzervatív, „centrista populista párt”, vagy ők „a legbaloldalibb nemsocialisták”, pártprogramjuk és ideológiájuk sok jobboldali populista elemet tartalmaz. A párt vezetősége leginkább „centristának” vallja magát. Bár baloldali szavazók is voksolnak a tömörülésre, a pártprogram sok összetevője – kifejezetten a migránsellenes aspektusok – a konzervatív és a centrista szavazókat vonzzák. A Finnek Pártja a legtöbb

52 Érdekes módon a Finnek Pártjának leghíresebb vezetője, Timo Soini gyakorló katolikus. Finnországban a lakosság 70%-a lutheránus, míg kevesebb mint 1% római katolikus. Ebben a tekintetben Soini a „másságot” képviseli a finn politikában.

európai jobboldali populista párt értékeit osztja, különösen az euroszkepticizmust és a globalizációellenességet.⁵³ Gazdaságpolitikájuk a jóléti államot támogatja, de korlátoznák annak szolgáltatásait a finn etnikumúakra. Az Európai Parlamentben a Finnek Pártja az Európai Konzervatívok és Reformisták csoportjához tartozik, ahol a brit Konzervatív Párttal, a lengyel Jog és Igazságossággal és a Svéd Demokratákkal működnek együtt.

1. grafikon – a Finnek Pártjának elhelyezkedése a politikai térképen

53 Kuisma 2013

A párt ideológiája – dióhéjban

Finnek Pártjának 2011-es és 2015-ös választási győzelme, illetve a 2017-es kettéválás miatt a populizmus felkapott politikai kérdés lett. A párt tagjai fontos minisztériumokat vezettek Juha Sipilä kormányában, ezért a finn média különösen figyelt rájuk. Azonban a Finnek Pártjának analitikus, objektív, tudományos elemzése meglehetősen nehéz feladatnak bizonyult. A párt mindenhol elfogult vitákat vált ki, különösen a közösségi médiában. A populista párt tagjainak hozzászólásai sokszor agresszívek, megosztók, és tudatosan ösztönöznek „dramatikus válaszokat”, „mivel az állampolgárokat a ’népre’ és annak ellenségeire osztják”.⁵⁴ Mint a többi populista mozgalomnál, itt is a hagyományos elit, a média, a bevándorlók és a menekültek az ellenségek. Továbbá a feministák, a svédül beszélő finnek és a homoszexuálisok is gyakran a bázis célkeresztjébe kerülnek.⁵⁵

Mint ahogy ez gyakori a populista mozgalomnál, a párt „rejtett ideológiája” nincs kimondva a pártprogramot leíró hivatalos dokumentumokban.⁵⁶ Az ideológiát a mindennapi politikában kell keresni, nem a puhított hivatalos szövegekben, melyeket a legkisebb közös többszörös elve alapján írnak. A Finnek Pártjának hivatalos weboldala szerint „*a párt programja és politikája a munkaetikára, a vállalkozói szellemre és a kiegyensúlyozott, keresztény értékekhez kapcsolható jóléti államra*” épül. Ezek az értékek könnyen megtalálhatóak a legtöbb keresztény és konzervatív párt gondolatvilágában.

54 Ylä-Anttila 2017

55 Ylä-Anttila & Luhtakallio 2017

56 <https://www.perussuomalaiset.fi/kielisivu/in-english/>

A párt hangsúlyozza, hogy *„a politikai spektrum minden szektorából vannak támogatói, és nem kategorizálható hagyományos jobb- vagy baloldali pártként. Észszerű megoldásokat keresnek, hangsúlyozzák az aktivizmust és a kreativitást, miközben tiszteltben tartják a közösségi és az egyéni felelősség elveit.”* A párt az egyént tartja a társadalom alapegységének és óvatosságra int a korporatizmus növekvő kártékonyosságát illetően. A hivatalos weboldal (angol nyelvű) leírása szerint *„a párt alapját olyan progresszív hagyományok képezik, mint az esélyegyenlőség mindenki számára, az igazságos és védhető vagyoneelosztás, és állami felelősség mindazok iránt, akik önhibájukon kívül képtelenek teljes életet élni.”*

Szociáldemokrata, néha szocialista irányú politikák is kiolvashatóak a Finnek Pártjának szövegeiből: *„a párt mindenkiért van, kiváltképp a szegényekért – de nem az elitért”.* Az állam szerepe a finn társadalomban és jóléti politikában – a lehetőségek, az egészségügy és az oktatás elérhetőségének biztosítása – külön hangsúlyt kapott. Azonban állításuk szerint *„az egyén kötelessége, hogy minden tőle telhetőt megtegyen saját, családjá és közössége jólétéért – hiszen az önállóság érték, amit nem szabad alábecsülni”.*

Az *„Igazságot mindenkinek!”* szlogen jól összefoglalja a párt ideológiáját és szakpolitikáját. A szlogen fontos eleme, hogy az igazságszolgáltatás és a büntetés minden törvénysértőre egyenlően vonatkozzon, gazdasági és politikai rangtól függetlenül. A gyakorlatban viszont inkább úgy tűnik, hogy a *„mindenki”* alatt csak a finn etnikumúakat értik, és nem mindenkit, aki Finnországban él.

A Finnek Pártjának programjai szerint a magánvállalatok, a kreatív piaci környezet és az infrastruktúra fenntartása kulcsfontosságú.

A párt kifejezetten keresi a hagyományos finn munkásosztály (leginkább a papír- és fémipari dolgozók), illetve a kis- és középvállalkozások tulajdonosainak kedvét. A városokban a munkanélküli, „etnikailag” finn szavazók támogatják a populistákat, különösen azokban az elővárosokban, melyekben nagyszámú bevándorló él.

A Finnek Pártja szerint az államgazdaság „tortakészítőkből” és „tortafalókból” áll. A párt a „tortakészítők” felé orientálódik, legyenek azok vállalkozók, logisztikai dolgozók, egészségügyi szakemberek stb. Különösen a bevándorlókat és a menekülteket tekintik „tortafalóknak”, akik szerintük „az igazi finnektől” vesznek el munkákat, a nemzeti erőforrásokat helytelenül és korruptan felhasználva.

A törvény és a rend szintén kulcsfontosságú a párt programjaiban. A korrupció elleni harc, mint a legtöbb európai populista formáció narratívájában, a Finnek Pártjának eszköztárában is fontos szerepet játszik. A párt aktivistái és képviselői között meglepően sok rendőr van.

Végül említést kell tennünk a nacionalizmusról, amit a párt írományai rendszeresen említenek. A Finnek Pártja szerint a populizmus egy nemes ideológia, ami egyszerűen az embereket kívánja hatalommal felruházni. A nacionalizmus gyakran csak egy retorikai eszköz, ami frissítő változatosságot ígér a „régipártok” és a mainstream média politikailag korrekt „zsargonjától”. A Finnek Pártjának úgy sikerült a hagyományos baloldali pártoktól szavazókat elcsábítania, hogy a többi párténál újabb és vonzóbb kritikát fogalmazott meg a neoliberalizmussal és a globalizációval kapcsolatban. Az Európai Unióval kapcsolatos kritika szintén hangsúlyos a pártnál, különösen, amikor a párt képviselői azt követelték, hogy finn pénzügyi segítséget ne kaphassanak a görögök és a portugálok.

Nacionalista sztereotípiák

A populizmus legpejoratívabb vagy legnegatívabb konnotációit a szélsőjobboldali politikai pártoknál érhetjük nyomon. Ugyanakkor egy új tendencia is kirajzolódik, miszerint egyre több párt és mozgalom nemcsak elfogadja és nem tartja sértőnek a „populista” címkét, hanem kifejezetten büszke is rá.⁵⁷ Bizonyos értelemben – meglepő módon – Donald Trump politikai stílusa az amerikai Republikánus Pártot a világ legbefolyásosabb populista pártjává tette. Ma a különböző bal- és jobboldali politikai szereplők állítólagos „populizmusáról” tett kijelentések egyre inkább közhelyesek. Egyre inkább igaz lesz, hogy a populizmust – különösen napjainkban – leginkább politikai stratégiaként lehet meghatározni.⁵⁸

Az tisztán látható, hogy az olyan mozgalmak, mint a Finnek Pártja, rendkívül sikeresen használják fel a nacionalista sztereotípiákat a szakpolitikai megoldásaikban és a retorikájukban. A párt fő ideológiája (az „igazság mindenkinek” mellett) a nacionalizmus, amely ideológiába rengeteg sablonos koncepció, vélemény és hiedelem vegyült. A populisták számára a nemzeteknek szüksége van egy „idegenre”, és a sztereotípiák rendkívül alkalmasak az „idegen” megalkotására. A sztereotipizálás a kategorizálás kognitív folyamatára épül, ami leegyszerűsítéssel segíti a világ dolgainak, a tárgyaknak és az élményeknek a feldolgozását, miközben látszólag a józan ész hangján szól másokról. Így a sztereotípiák leegyszerűsített képet teremtenek a különböző etnikai csoportokról, kultúrákról és viselkedési formákról, és ezeket társítják pozitív vagy negatív értékítéletekkel.

57 Houwen 2011, 32; Ylä-Anttila 2017, 1

58 Weyland 2001, 189

A sztereotípiák segítenek nekünk abban, hogy leegyszerűsítsünk és rendszerezzünk zavaros információkat. A sztereotípiákkal könnyebb megérteni, felidézni vagy előre jelezni a növekvő mennyiségű információt. A sztereotípiák kreálása felismerhetően a „posztigazság” korának egyik összetevője. A nemzeti sztereotípiák erősen jelen vannak a mind a (közösségi) médiában, mind a politikában – és a populista pártok képesnek bizonyultak ennek a politikai módszernek és fegyvernek a használatára.⁵⁹

A Finnek Pártja a „mi és ők”, a „nemzeti és EU”, illetve a „belső és külső” ellentétpárok sztereotípiáit használja fel, miközben a párt nyíltan hirdette 2011-es programjában a migránsellenességet.⁶⁰ Ez a pártprogram azt kéri a bevándorlóktól, hogy fogadják el a finn kulturális normákat, viszont azt nem magyarázza el, hogy mik is ezek a normák. A párt kiemeli a nemzeti szuverenitás szerepét az EU-s migrációs kérdésekben, míg újabb írásaiban és programjaiban azt kéri, hogy a bevándorlási szakpolitika alapelve a „ha Rómában vagy, tégy úgy, ahogy a rómaiak” legyen. A Finnek Pártja azt is mondja, hogy a ténylegesen dolgozó vagy befektető bevándorlókat szívesen látják, viszont a *„munkához nem kapcsolódó bevándorlást a pénzügyi ösztönzők minimalizálásával kell korlátozni, illetve szigorúbb családdegyszítési politikára van szükség.”* A párt továbbá visszautasítja a „tehermegosztás” és a menekültkvóta európai politikáját, azt követeli, hogy a menekültkvótákat az egyes országok anyagi helyzetéhez

59 Pakkasvirta 2018

60 A program angol összefoglalója: https://www.perussuomalaiset.fi/wp-content/uploads/2013/04/Perussuomalaisten_eduskuntavaaliohjelma_2011-english_summary_2.0.pdf A párt összes programja ezen a címen érhető el: <https://www.perussuomalaiset.fi/tietoa-meista/puolueohjelma/> Az Igaz Finnek újabb és radikálisabb hajlamokat hirdető írását a bevándorlási politikáról Jussi Halla-ahó csoportja készítette 2010-ben. Finnül „Nuiva Manifesti” a címe: <http://www.vaalimanifesti.fi/>

igazítsák, és hogy a bűnöző migránsokat küldjék vissza eredeti otthonukba.

További nacionalista és bevándorlóellenes elemek is fellelhetőek a finn kultúra védelmét és előmozdítását tárgyaló fejezetben. A párt dokumentumai szerint *„a finnság egyedi része a világ kultúrájának, amit meg kell védeni.”* Az egyik eleme a finn populista ideológiájának a multikulturalizmusról alkotott véleményük: *„a multikulturalizmus a XXI. századi világ fontos jellemzője. A finnság ennek a világnak az egyik aspektusa, melyet érdemes népszerűsíteni és megvédeni.”* Ugyanakkor a *„hazafiasság a finn közösség ügyéért tanúsított önzetlenség.”*

A párt 2015-ös bevándorlási terve még keményebb feltételeket szab: *„a menekültkvótát csökkenteni kell, a közös európai menekültügyi rendszert és a közpénzek multikulturalizmusra költését meg kell akadályozni, a családi újraegyesítés feltételeit szigorítani kell, a (migránsokkal kapcsolatos) pozitív diszkriminációt meg kell szüntetni”.*

A Finnek Pártja fokozatosan alakult át tehát egy jobboldali bevándorlásellenes párttá. Ez történelmileg valamelyest paradox, hiszen a Finn Kiszgazdapártot alapító Veikko Vennamo fogadta be a legtöbb menekültet a finn történelemben: 1944-ben 400 000 karéliai háborús menekültet engedett be Oroszországból.⁶¹

61 Virtanen 2018; Vaarakallio & Palonen 2017, 50-51

A finn populista szavazók nézetei

Annak érdekében, hogy jobban megérthessük a Finnek Pártja szavazóbázisának hozzáállását és motivációit, 2018 őszén fókuszcsoportos interjúkat készítettünk (kettőt Helsinkiben és kettőt Kouvolában). A felmérések alapján öt dolgot állíthatunk.

Az **első**, hogy még a fiatalok között is erős és nosztalgikus vágy élt valami „rég” után. Vágynak a „*független és autentikus Finnországra*”, ugyanis így képzeltek el az országot az EU-csatlakozás, illetve a menekültek és bevándorlók bejövetele előtt (bár a Finnországban tartózkodó „idegenek” száma viszonylag alacsony a többi északi országhoz képest).

Több résztvevő hangsúlyozta a stabilitás szükségességét. A status quo-ra való tekintettel „*nem szerettek volna több változást látni az országban*”. A legtöbb interjúalany szerint a „liberálisok” és a „szociáldemokraták” képviselik a „változást” és a „globalizációt”, miközben a Finnek Pártja a stabilitásért áll ki.

A **második** megállapításunk az, hogy a nemzeti identitás minden fókuszcsoportban nagyon fontos értéként jelent meg. A résztvevők mélyen aggódtak a finn kultúra és hagyományok megmaradásáért, különösképp „*az ellenőrizetlen bevándorlás*” miatt. A résztvevők a Finnek Pártját a nemzeti identitás támogatójaként látták, míg a szociáldemokratákat a globalizáció és a „rosszféle internacionalizmus” védelmezőjeként. A nemzetgazdasági stabilitás fontos kérdéskör volt mindenki számára, és a megkérdezettek azt is szerették volna, hogy Finnország pénzügyileg jobb helyzetbe kerüljön. A globalizációt negatív tényezőnek tartották, mert szerintük a globalizáció miatt kiviszik a hasznot az országból, így a profitot nem azok a finnek tartják meg, akik évtizedek óta dolgoznak az ország javára. Bár ez egy meglehetősen erős anti-

neoliberális álláspont, ezzel egyidejűleg több fiatal a globalizáció pozitív vonzatait is látta, mint például az EU-s mozgásszabadságot és az utazási lehetőségeket – *bár ezeket csupán a finnek számára tennék elérhetővé*. Még a sokat kritizált euró is kapott dicséretet a fókusz csoportokban.

A **harmadik** megállapítás, hogy a „szabadság” és a „biztonság” erősen vitatott témák voltak minden csoportban. Mindkét értéket nagyon fontosnak tartották, de a legtöbb alany a biztonságot tartotta fontosabbnak. A biztonság hiányát a bevándorlókkal, a terroristákkal, a nők szexuális zaklatásával kötötték össze. A Finnek Pártja ismét a biztonság képviselőjeként jelent meg egy komplex világban.

A **negyedik** megállapítás, hogy a legtöbb interjúalany szerint a társadalmi és kulturális egyenlőség és politikai korrektség iránti igény túl messzire ment Finnországban és a világban általában. *„Már elég egyenlőség van, más dolgok is fontosak.”* Ennek ellenére a társadalmi egyenlőséget fontosnak tartják – a *„társadalomnak segítenie kell azokon, akiknek problémáik vannak, de nem túlzott mértékben.”* Ezért a személyes felelősségvállalást is kiemelték, különösen azokkal kapcsolatban, akik etnikailag finnek: *„nem csak a bevándorlók azok, akik a társadalombiztosítási rendszerrel visszaélnek.”* A fókuszcsoport résztvevői azt is mondták, hogy először a saját gondjainkat kell orvosolni, és csak azután jön a világ többi része, így a menekültek és egyéb problémák.

Az **ötödik** megállapítás, hogy a bizalom fogalma fontos a fókuszcsoportok résztvevőinek. Az interjúalanyoknak erős volt a finn biztonságba és törvényekbe vetett bizalma. A rendőröket és a tűzoltókat gondolták a legmegbízhatóbb személyeknek és szakmáknak. A tradicionális politikusokba és az EU intézményeibe vetett hit ugyanakkor nagyon alacsony volt minden cso-

portban. Sokan említették, hogy Finnország túlságosan is „jó tanulónak” számít az EU-ban, mivel 100 százalékos szigorral betartja az összes pénzügyi és jogi szabályozást és EU-s standardot, miközben sok más ország nem. Szerintük Finnországot sokan „ostoba befizetőnek” látják az EU-ban.

A fókuszcsoportokban az egyéb felvetett kérdések között voltak többek közt a „hovatarozás” és a „közösség” kérdése. A közösségi médiát sokan kritizálták, mivel az túl sok vitát gerjeszt marginális kérdésekben. Továbbá, a közösségi médián a politikailag korrekt baloldali és zöld aktivisták idegesítettek sok interjúalanyt. A fiatalabb résztvevők azt is megemlézték, hogy nem feltétlenül a bevándorlókkal van a probléma, hanem azzal, hogy „a bevándorlók túl sok teret kapnak”.

A „többség” kérdésköre szintén gyakran szerepelt a beszélgetésben. Sok interjúalany említette, hogy a „többség” véleményét senki nem hallgatja meg, anélkül, hogy meghatározta volna, hogy milyen többségről van szó. Ez a populizmus egyik alapvető gondolatát tükrözi: hogy van valahol egy „igazi nép”, ami egyedi és egységes. Ez azt mutatja, hogy több európai államban továbbra is egyszerű eladni azt a politikai programot, hogy létezik egy homogén politikai közösség, a „többség”. Pedig tudjuk, hogy az, amit a „többségként” emlegetnek, az általában csak egy párt vagy egy ötlet, amit a finn társadalomnak maximum a 20%-a támogat.

A finn populizmus tanulságai

A politikatörténetben a „populizmus” kifejezést negatív jelentéssel használják arra, hogy egyes „populistaként”, vagy csak kellemetlen módon viselkedő pártokat vagy politikusokat jelle-

mezzenek. Ugyanakkor majdnem az összes politikai mozgalomban találhatóunk populistá elemeket. A legtöbb jelenlegi nyugati politikai vezető populistá módszereket is használ a megjelenése során, különösen a médiában. Az ennél valamelyest érdekesebb definíciója a populizmusnak Ernesto Laclautól származik, aki valamivel pozitívabb módon, egy emancipációs társadalmi erőként gondolkodik a populizmusról, amelynek segítségével a marginalizált csoportok ellenszegülhetnek a domináns hatalmi rendszereknek. A populizmusnak mindig két arca van, és megannyi definíciója – Finnországban és más országokban egyaránt.

Az összes új európai populistá jobboldali párt nacionalistának nevezi magát a szakpolitikájában, a gyakorlatban és az ideológiájában, tehát a nacionalizmus adja igazán a populizmus alapját. Azért, hogy a bevándorlásellenes nacionalizmusra – Európában és világszinten – válaszolni tudjanak, a tradicionális liberális és baloldali pártoknak meg kell tanulniuk újradefiniálni a nacionalizmusról alkotott képüket. A nacionalizmus ugyanis egyfajta kaméleon-jelenség – globálisan mindenhol felüti a fejét és fontos politikai eszköztárat kínál minden választás során. Egyre inkább szükség van – és ez különösen igaz az európai progresszív mozgalmaknál – a nacionalizmus és az (új) közösségi média mélyebb és újfajta elemzésére.

A nacionalizmust nemcsak egy politikai közösséget megteremtő ideológiaként lehet értelmezni, hanem egy szemléletmódként is. A nacionalizmus hosszútávú szellemi változásokat fejez ki (mint például az értékekben, a normákban és a tömegpszichológiában). Sok populistá párt sikeresen képviselte a szavazóinak ezen érzelmeit egyszerű és hatékony módokon. A populisták megértették és hiszik is, hogy a nacionalizmus a leghasznosabb stratégia, illetve a legsikeresebb társadalmi-kulturális recept a környező világ megértéséhez.

A Finnek Pártjának 2011 óta növekvő jelentősége miatt minden finn párt finomította és árnyalta a saját politikai szótárát a nacionalizmussal és a bevándorlással kapcsolatban. A Finnek Pártjának legjelentősebb hatása az volt, hogy más pártok kritikusabb hangvételt vettek a bevándorlás kérdésével kapcsolatban. Ennélfogva sok szavazó, aki 2011 és 2015 között a Finnek Pártjához húzott, visszatért a korábbi pártpreferenciájához. A másik nyilvánvaló konklúzió, hogy a kormányzati felelősség károkat okozott a populista pártnak Finnországban, és végül ezért kényszerült a kettészakadásra.

A progresszív politikai mozgalmak számára az egyik kihívás az, hogy hogyan lehet egyensúlyozni a „pozitív nacionalizmus”, a nemzetközi szolidaritás és az újkeletű társadalmi bizonytalanságok között. A „pozitív nacionalizmus” alternatív módszereket kínálhat arra, hogy a modern élet összetettségét kezeljük, a társadalmi nyitottságot a megbízható nemzeti kontrollal és biztonsággal összeegyeztetve. Látható, hogy a közösségek, a határok és a társadalmi összetartozás továbbra is fontosak a szavazók számára. A „pozitív nacionalizmus” egy olyan politikai közösséget jelenthet, amely egyesíti a szabadságot a felelősséggel – akár egy országon, akár több nemzet unióján belül.

A nacionalizmus nap mint nap erősebbé válik a média miatt. Bizonyított, hogy a közösségi médiában folyó viták fenntartják, sőt, feltüzelik a nacionalizmust és a nemzeti sztereotípiákat. Az internet újfajta kommunikációs módokat tett lehetővé különböző csoportok és társadalmi mozgalmak számára. Sok jobboldali populista mozgalom régebben csak a globalizációt, illetve a tőke globalizációját kritizálta, de most már nyíltan rasszistává is vált vagy legalábbis rossz szemmel nézi a bevándorlást és a menekülteket.

A „posztigazság politika” jelenti ma az új politika- és médiakultúrát, vagyis egy olyan közeget, amelyben a vitákat leginkább az érzelmek dominálják, és nem az igazság vagy a tények. A közösségi média különösen eredményesen ismételi állításokat és ignorál ténybeli cáfolatokat, miközben a tényeket vagy azok jelentőségét sokszor meghamisítja. Mindezt stratégiaileg használják fel egyesek arra, hogy alternatív politikai valóságokat építsenek, és mindez bizonyos politikai mozgalmak vagy szereplők malmára hajtják a vizet. Fontos megérteni ezeket a mechanizmusokat, de még ennél is fontosabb arra koncentrálni, hogy mekkora erő is rejlik az átlagemberek közösségének azon képességében, hogy alternatív társadalmi és politikai realitásokat alkossanak és terjesszenek.

Az internetes kommunikáció kora új lehetőségeket kínál arra, hogy a felfedezzük, hogyan tudjuk közösen formálni a politikai valóságot, és hogyan tudjuk megkérdőjelezni az identitásra és a valóságra adott eddigi magyarázatokat. Ez különösen igaz az állampolgárok saját nemzetéről és az „idegenekről” alkotott képére. Látva a bevándorlás körüli heves vitákat és az újfajta nemzeti populizmus megerősödését, a progresszív politika és szakpolitika komoly kihívások előtt áll.

Felhasznált irodalom

Arter, D. (2010) „The Breakthrough of Another West European Populist Radical Right Party? The Case of True Finns”. *Government and Opposition* 45, 4, 484–504.

Borg, S. (2012) „Perussuomalaiset”, in S. Borg (ed.), *Muutosvaalit 2011*, 191–226. Oikeusministeriö, Helsinki.

Houwen, T. (2011) „The Non-European Roots of the Concept of Populism.” Sussex European Institute Working Paper No 120.

Kuisma M. (2013) „'Good' and 'Bad' Immigrants: The Economic Nationalism of the True Finns' Immigration Discourse”, in Korkut

U., Bucken-Knapp G., McGarry A., Hinnfors J., Drake H. (eds) *The Discourses and Politics of Migration in Europe. Europe in Transition*, The NYU European Studies Series. Palgrave Macmillan, New York.

Mickelsson, R. (2011) „Suomalaisten nationalistipopulistien ideologiaat”. In M. Wiberg (ed.), *Populismi: kriittinen arvio*, 147–173. Helsinki: Edita.

Niemi, M. K. (2012) „Messenger and Defender – Timo Soini's Populist Leadership and Media Strategies in Winning the Elections of 2011”, *Research on Finnish Society* 5, 7–17.

Niemi, M.K. (2013) „The True Finns Identity Politics and Populist Leadership on the Threshold of the Party's Electoral Triumph”, *Javnost – The Public*, 20:3, 77-91.

Nurmi, L. (2017) *Perussuomalaisten hajoamisen historia*, Into: Helsinki.

Pakkasvirta, J. (2018) „Latin American Stereotypes in Finnish Social Media”. *Iberoamericana – Nordic Journal of Latin American and Caribbean Studies*, 47(1), 94–107.

Pakkasvirta, J. (2014) „Notes on theory of nationalism”, in: *Multi-layered Historicity of the Present: Approaches to Social Science History*. Haggrén, H., Rainio-Niemi, J. & Vauhkonen, J. (eds.). Helsinki: University of Helsinki, Department of Political and Economic Studies, pp. 75–92 (Publications of the Department of Political and Economic Studies; no. 8).

Palonen, E. & Saresma T. (2017) *Jätkät & Jytkyt. Perussuomalaiset ja populismin retoriikka*, Vastapaino: Tampere.

Raunio, T. (2012) ‘Whenever the EU is Involved, You Get Problems’: Explaining the European Policy of the (True) Finns”, *SEI Working Paper No 127*; *EPERN Working Paper No 26*, 2–29.

Soini, T. (1988) *Populismi – politiikkaa ja poltinmerkki: SMP:n roolinmuutos*, University of Helsinki <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37345/populism.pdf>

Virtanen, A. (2018) *Vennamo – Mies ja hänen puolueensa*, Art House, Helsinki.

Weyland, K. (2001) „Clarifying a Contested Concept. Populism in the Study of Latin American Politics”, *Comparative Politics* 34, 1, 1–22

Ylä-Anttila, T. & Ylä-Anttila, T. (2015) „Exploiting the Discursive Opportunity of the Euro Crisis: The Rise of the Finns Party.” In:

Hanspeter Kriesi & Takis Pappas (eds.): *European Populism in the Shadow of the Great Recession*. ECPR Press, pp. 57-75.

Ylä-Anttila, T. (2017) *The Populist Toolkit. Finnish Populism in Action 2007–2016*. Department of Social Research, Faculty of Social Sciences University of Helsinki. Unigrafia, Helsinki.

Ylä-Anttila, T., Luhtakallio, E. (2017) „Contesting Gender Equality Politics in Finland: The Finns Party Effect.” In: Michaela Köttig, Renate Bitzan & Andrea Petö (eds.): *Gender and Far Right Politics in Europe*. Palgrave Macmillan.

KONKLÚZIÓK AZ EURÓPAI PROGRESSZIÓ SZÁMÁRA

A populizmus a kontinens szinte összes országában veszélyt jelent mind a progresszió értékeire és eddig elért eredményeire, mind pedig a progresszió politikai eredményességére. A populizmus szembeszáll a progresszió által képviselt haladással, társadalmi mobilitással, nyitottsággal, egyenlőség-eszmével, valamint a humanizmus és felvilágosodás alapértékeivel. A populisták ugyanakkor eredményesen szipkázzák el a baloldal szavazóit is, így vagy egyedül vagy más populista vagy jobbközép pártokkal együtt kormányzóképes többséget is tudnak biztosítani számos európai országban. Ezen kötetben vizsgált öt ország közül Magyarországon egyedül, koalícióskényszer nélkül kormányoz egy populista pártszövetség, Olaszországban két populista párt koalíciója van hatalmon, Finnországban egy teljes választási cikluson át volt a kormánykoalíció kisebbségi pártja populista, Franciaországban jelenleg populista a legnépszerűbb párt és Macron elnök legfőbb kihívója, míg Németországban mindössze néhány év alatt kerültek be a populisták minden egyes tartományi parlamentbe.

Bármennyire is eltérő ezen országok történelme, gazdasága, kultúrája és politikai berendezkedése, fókusz csoportos kutatásaink alapján jól látható módon sok esetben hasonló benyomások, tapasztalatok és érzelmek vezetnek a populista pártok szavazóit, hogy ne a mainstream pártokra szavazzanak. Ezen hasonló érzések négy nagy fogalom köré csoportosíthatók:

1. Erős nosztalgia a nyolcvanas-kilencvenes évek iránt
2. Erősödő nemzeti identitás
3. Gazdasági igazságosság iránti vágy
4. Nagyobb biztonság és kiszámíthatóság iránti vágy

A kelet-közép európai magyaroktól a mediterrán olaszokon át az északi finnekig a szavazók egy jelentős részénél ez a négy trend meghatározó jelentőségű volt a mindennapjaik megítélése szempontjából. Érdeemes egyesével is megnézni mit is takarnak ezek a fogalmak.

Erős nosztalgia a nyolcvanas-kilencvenes évek iránt

Amikor a kutatásunk résztvevőit az országuk aranykoráról kérdeztük, akkor egyöntetűen a nyolcvanas-kilencvenes éveket nevezték meg. Annak ellenére is ez volt az általános hangulat, hogy ez az időszak Magyarországon jórészt a kommunista egypárt rendszer (utolsó) éveit jelentette, Olaszországban két relatíve stabil kormányt a szocialista Bettino Craxi és a kereszténydemokrata Giulio Andreotti vezetésével, Franciaországban pedig elsősorban a Mitterand-korszakot. A nyolcvanas-kilencvenes évek elsősorban a gazdasági növekedés és a biztos munkahelyek időszakaként él az emberek fejében. Ez az a múlt, ahova gondolatban visszatérnek a szavazók, melyet a kiszámíthatóság korának tartanak, amikor még „függetlenek és autentikusak” voltak az országok. Ma már – az elmúlt két évtized változásai miatt – ezen szavazók alig érzik otthon magukat a saját otthonukban.

Erősödő nemzeti identitás

A nemzeti identitás erősödése, a nemzet mint védőháló, mint kulturális összetartó erő jelentőségének növekedése ugyancsak általános jelenséggé vált. A szavazók veszélyben érzik gyökereiket, történelmüket, hagyományos értékeiket, sőt sokszor vallásukat is a változó világgal szemben. Ezen veszélyek egyik fő forrásának nyilván a globalizációt – és részben az Európai Uniót – látják, de a globalizációnál a jobboldali populistákra szavazók még jelentősebb veszélyként értékelik a bevándorlókat. Visszatérő félelem a nemzeti kultúra és általában a nemzet „halála”, melyet a – muszlim – bevándorlók okoznak. Ezzel egyidőben a nemzetállamok uniformizálódásától is félnek, melyet a multinacionális cégek, az egyformára szabott boltok, éttermek, kávézók okoznak. Ugyanakkor, talán a korábbi várakozásoktól eltérően – a globalizáció alapvetően nem (vagy csak részben) negatív fogalom ezen szavazók számára. Elismerik, látják a globalizáció előnyeit, elsősorban az áruk hatalmas választékában és az olcsó, egyszerű utazási lehetőségek tekintetében. Az Európai Unió megítélése kevésbé egyértelmű, de még azzal kapcsolatban is egyértelműen látnak pozitív hatásokat. Összeségében azonban a nemzetközi együttműködésekben ezen szavazók továbbra is a nemzetállamoknak akarnak domináns szerepet szánni a multinacionális gazdasági entitásokkal és a szupranacionális szervezetekkel szemben.

Gazdasági igazságosság iránti vágy

Ahogy a fentiekben is jeleztük: a populistákra szavazók nem feltétlenül a változás és a globalizáció ellen vannak, hanem annak jelenlegi formája ellen. Kifejezetten a gazdaságpolitikai baloldal alapértékei mellett sorakoznak fel ezen szavazók, amikor a globalizációt azért tekintik kritikusan, mert az a vagyoni különbségek növe-

kedéséhez vezetett, megosztottabbá tette a társadalmakat, tönkretette a helyi kisvállalkozásokat, a lokális vagy regionális kötődéssel rendelkező üzemeket. A globalizáció igazságtalanságai között tartják számon ezen szavazók, hogy úgy érzik: a (nemzetközi) törvények nem vonatkoznak mindenkire, a gyengébbeket jobban sújtják, mint a leghatalmasabbakat. Összeségében úgy érzik, hogy a globalizáció eredményei igazságtalanul vannak elosztva a világban.

A gazdasági igazságtalanság érzetének másik forrása összefügg a menekültek/bevándorlók ügyével. A populista pártokra szavazók szerint azáltal is nőnek a társadalmi különbségek és csökken a társadalmi összetartozás, hogy – véleményük szerint – a bevándorlók/menekültek jelentős állami segítségeket kapnak (szállás, munkaerőpiacon való elhelyezkedés támogatása, segélyek), míg a lakosság többi részének nem segít az állam. Magyarországon – ahol az összlakosság 2 százalékát sem éri el a bevándorlók aránya – a legnagyobb etnikummal, a romákkal kapcsolatban fogalmaztak meg hasonló állításokat a megkérdezettek.

Az igazságosság iránti megnövekedett vágy hol kapitalizmuskritikával, hol nativizmussal, hol rasszizmussal keveredik, de azt helyesen érzékelik a szavazók, hogy több szempontból is csökkent a társadalmi kohézió mindegyik vizsgált országban.

Nagyobb biztonság és kiszámíthatóság iránti vágy

A biztonság és a kiszámíthatóság iránti vágy egyértelműen megerősödött az utóbbi évtizedben. Az egyesült államokbeli szeptember 11-i terrortámadások, az európai iszlamista merényletek, egyes nagyvárosok bűnözési gócai és az ezekkel kapcsolatos valós és álhírek népszerűsége megingatta a választók egy résznek biztonságérzetét. A közbiztonság érzékelt romlása mellett állandó

bizonytalanság és kiszámíthatatlanság forrása volt a munkaerőpiac is. A választók a személyes szabadságukat továbbra is nagyon fontosnak tartják – főleg a szabadság azon értelmezését, hogy mindenki szabadon, a privát szférába történő beavatkozástól mentesen élhesse életét -, de egyúttal elvárják az államtól, hogy minden erejével garantálja a biztonságot is. Jól láthatóan a „félelem korában” a biztonság sokak számára elkezdett fontosabb értéké válni, mint a szabadság. A biztonság mellett a kiszámíthatóság is fontos kulcsszó. Bár a legtöbb országban rekordalacsony a munkanélküliség, ez nem feledteti azt a bizonytalanság érzést, hogy egy-egy adott munkahely vagy akár egész iparág egyik napról a másikra megszűnhet. Ugyanígy a felfoghatatlanul gyorsan változó technológia, megváltozó utcakép, a lakóhely változó etnikai összetétele, a társadalmi szokások lecserelődése mind azt az ellenhatást váltja ki, hogy a szavazók egy jelentős része olyan változást akar, mely végre stabilitáshoz vezet.

A fenti négy európai *Zeitgeist* mellett természetesen számos kérdésben teljesen eltérő véleményen vannak az egyes populista pártok szavazói – országonként, társadalmi csoportonként más és más motiváció miatt hagyták ott korábbi mainstream pártjukat és pártoltak át egy anti-establishment formáció mellé. Azonban a közös motivációk bőven nyújtanak annyi fogódzót, hogy megalapozottan javasolhassunk közös, európai szintű, progresszív válaszokat a populista pártok által okozott krízisre.

Progresszív európai stratégiák

A csalódott európai szavazók fenti problémáira egyszerűnek tűnő megoldás lehetne a populista pártok retorikájának vagy politikájának lemásolása. Ez a progresszív pártok számára azon-

ban mind morálisan elfogadhatatlan, mind szavazatszerzés szempontjából hibás stratégia lenne. A populista pártok azonban jól látható módon több olyan témát artikulálnak, melyek valós sérelmei, problémái a választóknak, és amelyeket a baloldal az utóbbi évtizedekben a szőnyeg alá söpört. Az utóbbi időszakban ezért folyamatosan visszatérő kérdés, hogy miben őrizze meg a baloldal az eddigi álláspontját, miben alkalmazkodjon a megváltozott időkhöz, és miben próbáljon új témákat behozni a köztudatba? Ráadásul más stratégiát érdemes alkalmaznia a progresszív pártoknak ott, ahol a populisták már kormányra kerültek, ott, ahol nincsenek kormányon, de erős ellenzéki pártként vannak jelen, és ott, ahol marginális a szerepük.

Mindezeket figyelembe véve hat témában javasolunk stratégiákat az európai progresszió számára: Európai integráció; Közösség; Patriotizmus; Gazdasági és szociális védőháló; Migráció és Együttműködés.

Európai integráció

A médiából érkező hírek más percepciót teremtenek, de a közvélemény-kutatások egyértelműen mutatják, hogy az európai integráció támogatottsága évtizedek óta nem látott rekordmagasságban van a legtöbb európai országban. A javuló gazdasági mutatók, a csökkenő munkanélküliség és az Egyesült Királyság EU-ból való kilépésének kaotikus körülményei kedvező helyzetet teremtenek az EU-párti politikának. Ezt a lehetőséget a progresszív pártoknak meg kell ragadniuk; ez a téma az, melyben nem csak a helyes, de a többség által is képviselt oldalon állnak a populistákkal szemben. A progresszív pártok fontos kampánytémájává válhat, hogy ők megvédik a polgárokat az EU-ból való kilépés káoszától.

Az EU-pártiság azonban nem lehet a status quo őrzésének a politikája. A progresszív oldalnak a „változás ügynökeként” kell fellépnie egy olyan Európai Unió érdekében, amely megvédi a polgárjait. Megvédi nem csak fizikailag, hanem a munkahelyeiket tekintve, a jólétüket tekintve, a globalizáció káros hatásait tekintve. Megvédeni európai minimális szociális juttatások bevezetése révén – a minimálbérek, a segélyek, a munkaügyi szabályozások harmonizálása révén. Az Európai Unió a világ legnagyobb gazdasági hatalma, amely képes lehetne fellépni a multinacionális cégek kizsákmányolása, a klímaváltozás vagy a társadalmi egyenlőtlenségek növekedése ellen.

Közösség

Mivel a jelenlegi identitáspolitikák eredménye legtöbbször a különböző társadalmi csoportok közötti konfliktusok éleződése, fontos stratégia lépés lenne az egész közösséget magába foglaló, de nem kirekesztő progresszív identitás megteremtése. A technokrata, csupán a gazdasági szakpolitikai megoldásokat felvonultató politika nem vezet eredményre a populistákkal szemben. A helyi közösségek gyengülése, a szakszervezetek leépülése, az általános elmagányosodás miatt egyre növekvő igény van valamifajta közösséghez tartozásra, melynek megszervezését hagyományosan a XX. században a baloldal végezte el. Amíg a szélsőjobboldal a közös ellenségképre építi a maga közösségeit, a liberális ideológiák különböző identitások együttéléséként képzelik a közösséget. A baloldali/progresszív oldalnak fontos volna hangsúlyoznia, hogy nem arra épít közösséget, ami szétválasztja az egyéneket vagy népeket, hanem arra, ami összeköti. A befogadó közösség egyúttal egyenlőségpárti is: nem teremt hierarchiákat a közösség tagjai között, a különböző identitásokat elfogadja, de nem állítja azokat hierarchiába sem pozitív, sem negatív diszkrimináció révén.

Patriotizmus

A nemzeti identitás az utóbbi évtizedben számos országban erősödött, és sehol sem váltotta fel teljesen egyfajta európai identitást. A stabilitás és a nosztalgia iránti vágy ismét előtérbe hozta a nemzetet mint a közösséget megvédő entitást. Az első és a második világháború tanulságai miatt a progresszió – helyesen – ódzkodik a régimódi nacionalista érzelmek erősítésétől, de ez azonban nem kell hogy azt jelentse, hogy a nemzeti identitást, a nemzetet mint pozitív közösséget meg kellene tagadnia a progresszív erőknél. Számos olyan – nemzeten alapuló – ideológia keret van, amely túlhaladja a kirekesztő nacionalizmust: egyesek inkluzív nacionalizmusnak hívják, mások liberális nacionalizmusnak vagy pozitív nacionalizmusnak, de sokan a patriotizmus szót használják. Ez a fajta patriotizmus egyesíti a társadalmi nyitottságot a közösség azon jogos igényével az állam felé, hogy biztosítsa a közösség biztonságát és képes legyen hatékonyan fellépni a közösség érdekeiért. A nemzeti érzés magába foglalhatja azt a kötelezettségét, hogy a nemzet köteles megvédeni a közösség minden tagját – és így a leggyengébbeket és legszegényebbeket is. A progresszív értékek és eredmények igenis a nemzeti büszkeség részévé válhatnak: a nemzet büszke lehet a társadalmi egyenlőségére, a toleranciájára, arra, hogy a nemzet tagjai kölcsönösen segítik egymást. A pozitív nacionalizmus építhet egy olyan törekvésre, mely azért küzd, hogy egy olyan nemzet épüljön, melyben annak minden tagja otthon érezheti magát.

Gazdasági és szociális védőháló

Azon országokban, ahol jobboldali populisták kerülnek hatalomra, ott jellemzően a gazdaságpolitika erőteljes neoliberais elemeket tartalmaz: általában kiszolgáltatottabbá teszik

a munkavállalókat, és a nemzeti vagy nemzetközi nagytőkének kedveznek. Ez a progresszívek számára lehetőséget teremt a tradicionális baloldali gazdaságpolitika egyes elemeihez való visszatérésre. Elsősorban két olyan terület van, ahol országtól függetlenül jelentős problémákat látnak a választók: a munkaerőpiac (munkahelyi kiszolgáltatottság, alacsony fizetések) és a növekvő társadalmi különbségek. A tradicionális baloldali gazdaságpolitika hangsúlyozásával a progresszív erők ismét a kiszolgáltatottak pártjává (is) válhatnak – ahol a munkavállalók megvédése és a társadalmi igazságosság központi értékek.

Migráció

A migráció kérdése a legmegosztóbb téma a baloldalon belül, amelyre a bevándorlók teljes elutasításától a határok lebontásáig számos javaslat született országtól, politikai erőttől és politikusi értékrendtől függően. Összességében azonban a migráció mint politikai kampánytéma a jobboldali populisták aranytojást tojó tyúkjá, melynek segítségével hónapok alatt tudnak százezrével új szavazókat szerezni – ahogy ez Olaszországban vagy Spanyolországban történt 2018-ban. Ami bizonyos, hogy a legtöbb európai uniós országban a migrációval kapcsolatos politikai vitákban a maximum amit a progresszív erők el tudnak érni, hogy ne veszítsék el a szavazóikat – ezzel a témával nyerni baloldalról nem lehet. Ugyanakkor fontos, hogy a baloldal fel tudja mutatni a saját szakpolitikai javaslatait a kérdésben, és ezen javaslatok elsősorban az integrációt helyezhetik a középpontba. Az integráció hiánya vezet társadalmi konfliktusokhoz, növekvő bűnözéshez, a társadalmi kohézió gyengüléséhez. A szavazók egyre inkább elvárják, hogy az országba érkezők ne csak együtt éljenek velük, hanem teljesítsék kötelezettségeiket a közösség felé: tanulják meg az ország nyelvét, érezzék magukénak a legfonto-

sabb közös értékeket. Fontos az is, hogy olyan migrációspolitikát javasoljon a baloldal, amely bizonyítja, hogy az állam ura a helyzetnek, képes menedzselni a kríziseket. Az olyan retorika, amely arról szól, hogy „migráció, mindig volt, mindig lesz – nincs mit tenni” vagy ami a gazdasági válságot épphogy átvészelő állampolgároktól kér további erőfeszítéseket, bukásra van ítélve. A szélsőjobboldal sokszor rasszista retorikájának átvétele természetesen elfogadhatatlan; morális és pragmatikus szempontokból is tévút.

Együtműködés

Végezetül, jól látszik, hogy egy-két uniós tagállam kivételével nem létezik olyan forogatókönyv, amiben a legnagyobb baloldali/progresszív párt egyedül tudna kormányt alakítani. A populista pártok megerősödésével a hagyományos bal-jobb törésvonal minimum háromszatúvá vált, ami olyan elhúzódo kormányalakításokhoz vezet, mint amilyeneket az elmúlt években Svédországban, Hollandiában vagy akár Németországban láthattunk. A populisták erősödésére adott progresszív válaszok között tehát ott kell lennie annak a startégiának is, hogy kik egy adott országban a potenciális koalíciós társak, mely pártokkal lehet (és majd kell is) együtműködni. Az elmúlt évtizedek tapasztalatai alapján a jobbközép pártokkal alkotott nagykoalíciók bár szakpolitikai szempontból sokszor kényelmesnek vagy politikai okokból elkerülhetetlennek tűnnek, összeségében a baloldal gyengüléséhez vagy akár eltűnéséhez vezetnek. Országonként változik ezen kérdésben a helyes stratégia, de az jól látszik, hogy értékrendi és pragmatikus szempontokból is sokszor érdekesebb – akár az Európai Parlamentben is – a gazdaságpolitikai baloldal más képviselőivel együtműködést kialakítani, semmint egy nagykoalícióban feloldódni.

A KÖTET SZERZŐI ÉS SZAKÉRTŐI

BOROS Tamás politikai elemző, a Policy Solutions elemző intézet társalapítója és -tulajdonosa, stratégiai igazgatója. A brüsszeli székhelyű Foundation for European Progressive Studies (FEPS) tudományos tanácsának tagja. A Magyar Politikatudományi Társaság tagja. Rendszeres vendége politikai elemző műsoroknak különböző magyar televíziós csatornákon, gyakran nyilatkozik a vezető nemzetközi médiumoknak (The Economist, Financial Times, BBC). Publikációinak és elemzéseinek fő fókusza a magyar belpolitika, a populizmus és a politikai szélsőségek. Korábban európai uniós és kommunikációs szakértőként dolgozott az Európai Bizottságban és a Magyar Köztársaság Külügyminisztériumában. Négy éven keresztül egy civil szervezet, a Pillar Alapítvány igazgatója volt. 2005-ben elnyerte a német Schwarzkopf Alapítvány „Év Európai Fiatálja” díját.

BOZÓKI András egyetemi tanár a budapesti Közép-európai Egyetem (CEU) Politikatudományi Tanszékén. Kutatási területei közé tartozik a közép-európai politika, a politikai változások és elméleteik, a demokráciák és hibrid rezsimek, politikai eszmék és az értelmiség politikai szerepe. Legújabb könyve a magyarországi ellenzéki értelmiség átalakulását vizsgálja, *Gördülő rendszerváltás: az értelmiség politikai szerepe Magyarországon (1977–1994)*, Budapest: L'Harmattan, 2019. Néhány korábbi könyve: *Intellectuals and Politics in Central Europe* Budapest – New York: CEU Press, 1999; *The Roundtable Talks of 1989: The Genesis of Hungarian Democracy* Budapest – New York: CEU Press, 2002; *Anarchism in Hungary: Theory, History, Legacies*

(társszerző) Boulder: Social Science Monographs, 2006; *Cenzorok helyett fekvőrendőrök*. Budapest: L'Harmattan, 2012; *25 Years after the Fall of the Iron Curtain* (társszerző) Luxembourg 2014. Tanulmányai jelentek meg a *Comparative Sociology*, *Democratization*, *Perspectives on Politics*, *East European Politics and Society*, *European Political Science*, *Taiwan Journal of Democracy*, *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, *Debate: Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, a *Politikatudományi Szemle* és más folyóiratokban. Munkásságát a Magyar Szociológiai Társaság Erdei Ferenc díjjal, a Magyar Politikatudományi Társaság pedig Bibó István díjjal ismerte el.

Maria FREITAS 2015 áprilisában csatlakozott a FEPS-hez, ahol a demokratikus részvétellel, a populizmussal és az új politikai mozgalmakkal foglalkozó projektekért felel. A FEPS nemzetközi ifjúsági programját, a Millennial Dialogue-ot is ő vezeti, amely az Y-generáció prioritásait, értékeit, illetve politikai megnyilvánulásait és véleményeit vizsgálja. Több mint három évet dolgozott az Európai Parlamentben (EP), először az Azori-szigeteket képviselő Luis Paulo Alvesszel, majd később az EP nemzetközi kereskedelmi bizottságát elnöklő Vital Moreirával. A Lisszaboni Egyetemen szerzett jogi végzettséget, majd az Európai Tanulmányok Szakkollégiumán kapott európai politikai és közigazgatási tanulmányokból mesterdiplomát. Mariának jelentős tapasztalata van az uniós szakpolitikában, az információs kampányokban és a bevonási stratégiákban. Mielőtt a FEPS-hez csatlakozott volna, a Financial Times versenyjogi tanácsadójánál, a PaRR Globalnál dolgozott junior elemzőként. Később az Európai Bizottság digitális egységes piaci stratégiája és a telekommunikációs egységes piac volt a szakterülete a Vodafone-nál.

Sophia GASTON társadalomkutató és politológus. Olyan nemzetközi állampolgár-központú projekteket vezet a kulturális válságokról, a politikai változásról, a médiáról és a demokráciáról, melyek a nyugati országok kormányzati tevékenységeire veszélyt jelentő tényezőket vizsgálja. Jelenleg a London School of Economics Institute for Global Affairs vendégkutatója, illetve a Centre for Social and Political Risk igazgatója a Henry Jackson Society-nél. 2018 júniusáig Sophia volt a Demos agytröszt igazgatóhelyettese, továbbá a nemzetközi kutatásokért is ő felelt. Több nagyszabású kutatást is végzett ugyanitt, melyek témái a következők voltak: a „nosztalgia” brit, francia és német politikában betöltött szerepe; a populizmus és a média kapcsolata az Egyesült Királyságokban és Németországban; valamint a társadalmi, gazdasági és politikai bizonytalanság növekedése az EU tagállamaiban. Korábban több brit és nemzetközi civil szervezetnél, a közigazgatásban és a magánszektorban töltött be kutatási és stratégiai pozíciókat. Kitűnő eredménnyel szerzett mesterdiplomát politikai kommunikációból. A Royal Society of Arts tagja.

Johannes HILLJE szabadúszó politikai tanácsadóként dolgozik Brüsszelben és Berlinben, és a Das Progressive Zentrum szakpolitikai kutatója. Korábban az ENSZ New York-i székhelyén töltött be kommunikációs pozíciót, majd a ZDF heute.de portálán volt szerkesztőségi tag. 2017-ben jelent meg „Propaganda 4.0 – Wie rechte Populisten Politik machen” című könyve. Hillje a London School of Economicson szerzett mesterdiplomát politológiából és kommunikációból, és a Mainzi Egyetemen politikatudományból és újságírásból.

Chloé MORIN gazdaságtörténetet és fejlődésgazdaságtant tanult a párizsi Sciences Pon és a London School of Economicson. Öt éven át dolgozott Jean-Marc Ayrault és Manuel Valls francia miniszterelnökök közvéleménykutatási és kommunikációs tanácsadójaként. 2017. január óta a Fondation Jean Jaurès közvéleménykutatási igazgatója, és a volt oktatásügyi miniszter, Najat Vallaud-Belkacem által elnökölt Ipsos Global Affairs nemzetközi projektvezetője, amely nemzetközi szervezeteknek és civil szervezeteknek készít felméréseket.

Jussi PAKKASVIRTA a Helsinki Egyetemen tanít kulturális tanulmányokat, fő publikációs területe a nacionalizmus és az eszmetörténet. Kutatási témái közé tartoznak interdiszciplináris módszerek, a környezetvédelmi konfliktusok, és a közösségi média – különösen a társasági hálózatokon keresztül generált big data. Legfrissebb kutatási projektje az „Állampolgári elmekepek – Társadalmi, érzelmi és nemzeti dinamika a közösségi médiában (Mindscapes24)”. Ez a kezdeményezés húsz társadalomtudós, szociológus, nyelvész és statisztikai elemző bevonásával elemzi új megközelítésben a társadalmi és politikai interakciókat a Suomi24-en, amely a legnagyobb finn közösségi médiaportál, és egyben a világ egyik legnépszerűbb nem angol nyelvű internetes fóruma. Pakkasvirta a latin-amerikai nacionalizmust, illetve társadalmi és kulturális mozgalmakat is tanulmányozta. Jelenleg a European Council for Social Research on Latin America (CEISAL) elnöke.

Ernst STETTER közgazdász, politológus, 2008 óta a Foundation for European Progressive Studies (FEPS) főtitkára, az EU-s ügyek gyakori médiakomentátora és a University of Greenwich, London vendégkutatója. Tübingenben és Heidelbergben tanult, ahol nemzetközi kereskedelemre, pénzügyre, gazdasági és a szociá-

lis szakpolitikára szakosodott. 1980-ban szerzett PhD minősítést politológiából, disszertációjának témája az ACP-országok, a lomói egyezmények, a STABEX-rendszer és az Európai Közösség kapcsolata volt. 1976-ban kezdte szakmai pályafutását a DGB Szakképző Szakszervezeti Központ közgazdaságtani előadójaként. 1980 és 2008 között a Friedrich Ebert Stiftungban (FES) töltött be több tisztséget. Első négy évét a FES-ben a szenegáli Dakarban töltötte tanácsadóként, majd 1988-ban az afrikai osztály vezetője lett. 1994-ben a közép-európai részleg élére került, majd 1997-ben a párizsi FES irodát igazgatta. 2003-ban a FES brüsszeli EU-irodáját menedzselte, és ugyanebben az évben megkapta a Francia Köztársaság Nemzeti Érdemrendjét is.

Luigi TROIANI az Aquinói Szent Tamás Pápai Egyetem docense, nemzetközi kapcsolatokat, uniós történelmet és politológiát tanít. Az egyetem Kommunikációs és Közvéleménykutató Intézetének (Iscop) elnöke. A FEPS Tudományos Tanácsának és a Pietro Nenni Alapítvány igazgatótanácsának tagja, ahol a nemzetközi kapcsolatokért és a kutatásért felel. A negyedévente megjelenő „Travel Retail Italia” magazin főszerkesztője, az amerikai America Oggi és a lavocedinyork.com publicistája. Korábban a római Nemzetközi Kapcsolatok Intézeténél (IAI) és a Harvard Egyetem Európai Tanulmányok Központjában volt kutató. Legfrissebb könyvei: *La diplomazia dell'arroganza, L'Ornitorinco*, 2019 (melyben a 923-958. oldalakon található a „Nationalist-Populist Tide in Current International Politics” című fejezet szerzője); *La politica internazionale secondo Nenni*, (szerk.), Bibliotheka Edizioni, 2018; *European Relations with the Americas: Focus on Migrants (172-194. o.)*, Záró fejezet (259-264. o.) in S. G. Rotella (szerk.), *The Challenge of Migration in North America and Europe, Comparing Policies and Models of Reception*, State University of New York at Stony Brook, Forum Italicum Publishing, 2018.

